

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma / sosiaalinen kuntoutus

Eliisa Sutela

PERHETYÖNTEKIJÖIDEN KOKEMUKSIA VENÄLÄISTAUSTAISTEN PER-
HEIDEN VOIMAANTUMISEN TUKEMISESTA ETELÄ-KYMENLAAKSOSSA

Opinnäytetyö 2012

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaaliala

SUTELA, ELIISA

Perhetyöntekijöiden kokemuksia venäläistaustaisten perheiden voimaantumisen tukemisesta Etelä-Kymenlaaksossa

Opinnäytetyö

78 sivua + 13 liitesivua

Työn ohjaaja

Yliopettaja Minna Veistilä

Toimeksiantaja

Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia, Empowerment of Families with Children-hanke

Marraskuu 2012

Avainsanat

venäläiset, maahanmuuttajat, empowerment, voimaantuminen, perhetyö

Työn tarkoituksena oli tuoda esille perhetyöntekijöiden kokemuksia venäläistaustaisten perheiden voimaantumisen tukemisesta Etelä-Kymenlaaksossa. Samalla tarkoituksena oli tuottaa tietoa Empowerment of Families with Children-hankkeessa tehtävään laajempaan tutkimukseen venäläistaustaisten maahanmuuttajien hyvinvoinnista ja kohtaamisesta sosiaalialalla. Työ on ajankohtainen ja tärkeä, koska venäläistaustaiset maahanmuuttajat ovat suurin maahanmuuttajaryhmämme. Perhetyö on vaikuttava keino tukea perheen voimaantumista ja aktivoimista yhteiskuntaan osalliseksi.

Tutkimukseen haastateltiin neljää etelä-kymenlaaksolaista perhetyöntekijää sekä kuntouttavasta että ennaltaehkäisevästä perhetyöstä. Tutkimusaineiston hankinnassa käytettiin lomakehaastattelua ja sitä syvennettiin puolistrukturoidulla haastattelulla. Tutkimus on laadullinen, siinä tuodaan esille työntekijöiden omia kokemuksia. Aineiston käsittelyssä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Opinnäytetyö tuo esille perhetyöntekijöiden kokemuksia työssä käytettävistä menetelmistä, perheen voimaantumisen tukemisesta sekä työn kehittämistarpeista. Esille nostettuja kehityskohteita voidaan hyödyntää maahanmuuttajien parissa tehtävän perhetyön kehittämisessä.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Social Care

SUTELA, ELIISA

Family Workers' Experiences about Empowerment of
Families with Russian Background in Southern
Kymenlaakso

Bachelor's Thesis

78 pages + 13 pages of appendices

Supervisor

Minna Veistilä, Principal Lecturer

Commissioned by

University of Helsinki, Palmenia Centre for Continuing
Education, Empowerment of Families with Children –
project

November 2012

Keywords

Russians, immigrants, empowerment, family work

The purpose of this study was to introduce family workers' experiences about empowerment of families with Russian background in southern Kymenlaakso. At the same time there was a purpose to produce information for wider research included in the Empowerment of Families with Children -project concerning the welfare of immigrants with Russian background and meeting them in the field of social work. The study is current and important since Russian immigrants are our biggest immigrant group. Family work is effective way to support family's empowerment and to activate them to integrate into our society.

Four southern Kymenlaakso rehabilitative and preventive family workers were interviewed for this work. Data was collected with formal and half-structured interviews. The Study is qualitative as it points out workers' own experiences. The research method used was a qualitative content analysis.

The Study brings out comprehensive experiences of family workers, methods used, encouragement of family empowerment and the need of development. The development needs shown helps the family work with immigrant families.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	6
2	VENÄLÄISTAUSTAISET MAAHANMUUTTAJAT SUOMESSA	7
2.1	Maahanmuuttaja ja paluumuuttaja	7
2.2	Venäläistaustainen maahanmuuttaja	8
2.3	Venäläistaustainen maahanmuuttaja Etelä-Kymenlaaksossa	11
2.4	Akkulturaatio ja kotoutuminen	12
2.5	Kulttuuriset arvot	15
2.6	Maahanmuuttoon liittyvät tekijät	18
3	PERHETYÖ	22
3.1	Perhetyön määrittelyä	22
3.2	Perhetyötä eri toimintaympäristöissä	23
3.2.1	Ennaltaehkäisevä perhetyö	24
3.2.2	Lastensuojelun perhetyö	26
3.2.3	Seurakunnan, järjestöjen ja yksityisten toimijoiden perhetyö	28
3.2.4	Erityistason perhetyö	29
3.3	Perhetyön menetelmät	29
3.4	Monikulttuurinen perhetyö	31
4	EMPOWERMENT	35
4.1	Voimaantuminen	35
4.2	Voimavarat	37
4.3	Perheen voimaantuminen	38
4.4	Perhetyöntekijä perheen voimaantumisen tukijana	38
5	OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSONGELMA JA TARKOITUS	40
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	40
6.1	Tutkimusmenetelmän valinta	40
6.2	Kohderyhmän valinta ja aineiston keruu	41

6.3 Aineiston käsittely ja analyysi	43
7 TUTKIMUKSEN KULKU JA AIKATAULU	45
8 TULOKSET	46
8.1 Asiakkuuden alkaminen	46
8.2 Asiakasperheet	48
8.3 Luottamussuhde	49
8.4 Tavoitteet	50
8.5 Menetelmät	51
8.6 Kieliongelmat	53
8.7 Maahanmuuttoon liittyvät tekijät	53
8.8 Kulttuuriin liittyvät kysymykset	55
8.9 Voimaantuminen	56
8.10 Tieto maahanmuuttajien kanssa tehtävässä työssä	58
8.10.1 Tieto maahanmuuton vaikutuksista perheen hyvinvointiin	58
8.10.2 Kulttuuritietous	59
8.10.3 Erityisosaaminen	59
8.11 Työn kehittäminen	60
8.11.1 Sosiaalinen tuki	60
8.11.2 Perheen aktivoitumiseen liittyvät menetelmät	61
8.11.3 Asiakasperheiden voimavarat ja pysyvä positiivinen elämänmuutos	62
8.11.4 Työn osaamisen kehittäminen	62
9 JOHTOPÄÄTÖKSET	63
10 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	69
11 POHDINTA	71
LÄHTEET	74
LIITTEET	
Liite 1. Tutkimusesite	
Liite 2. Kirjallinen suostumus haastatteluun	
Liite 3. Haastattelulomake	
Liite 4. Puolistrukturoitu haastattelu	

1 JOHDANTO

Maahanmuuttoon liittyy aina tutusta ja turvallisesta irrottautuminen, lähteminen, ja uuden aloittaminen. Aiemmin opittu ja itsestään selvä tapa toimia ei enää pädekään uudessa maassa. Opeteltavana ei ole pelkästään kieli, vaan maahanmuuttaja joutuu oppimaan uudet, pätevät säännöt ja normit. (Alitolppa-Niitamo 2005: 45.) Maahanmuuttaja on keskellä isoa muutosprosessia. Uuden oppimisen rinnalla hänen olisi kyettävä myös säilyttämään omaa kieltään ja kulttuuriaan sekä siirtämään niitä lapsilleenkin.

Venäläistaustaiset maahanmuuttajat ovat suurin maahanmuuttajaryhmämme sekä Etelä-Kymenlaaksossa että koko Suomessa. Ennusteiden mukaan heidän määränsä on nousussa ja maahanmuuttopoliittisella ohjelmalla tähdätäänkin työperäisen maahanmuuton lisääntymiseen. Venäjänkielisen väestön lisääntyessä joudutaan miettimään uusia keinoja tukea maahanmuuttajien osallisuutta yhteiskuntaan ja samalla mahdollisuutta oman kulttuurin säilyttämiseen. (Tilastokeskus; Etelä-Kymenlaakson maahanmuutto-ohjelma 2007–2012: 1; Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006: 4.)

Perhetyöntekijä työskentelee perheen kanssa tukien perheen voimaantumista. Perhetyö eri toimintamuotoineen on oiva kulttuurien kohtaamisen väline, jossa kaikki osapuolet voivat oppia toisiltaan ja löytää uusia tapoja toimia. (Rönkkö & Rytönen 2010: 194, 154.)

Kymenlaaksossa ja Etelä-Karjalassa venäläistaustaisten maahanmuuttajien kanssa tehtävän perhetyön kehittämiseksi on huhtikuussa 2011 aloitettu Empowerment of Families with Children -hanke. Hanke kestää 28.4.2014 asti ja sen aikana järjestetään sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille koulutusta ja tuotetaan uutta tietoa Suomen ja Venäjän käytännön toimijoiden palveluista ja toimivimmista käytännöistä. Hanketta hallinnoi Helsingin yliopiston Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenian Kotkan yksikkö. (Empowerment-hanke.)

Hankkeessa on monta eri vaihetta. Yhtenä vaiheena hankkeeseen liittyy haastattelututkimus venäläistaustaisten perheiden kanssa työskenteleville sosiaalialan ammattilaisille. Haastattelu toteutetaan 40–50:lle perheiden parissa työskentelevälle sosiaalialan ammattilaiselle Suomessa. Hankkeen tiimoilta haastattelututkimus toteutetaan

samalla lomakkeella myös perhetyöntekijöille Venäjällä. Opinnäytetyöni liittyy tähän haastattelututkimukseen: haastattelen venäläistaustaisten perheiden kanssa työskenteleviä perhetyöntekijöitä Etelä-Kymenlaaksossa. Opinnäytetyöllä haen tietoa perhetyössä käytettävistä menetelmistä, joilla tuetaan venäläistaustaisten perheiden voimaantumista Etelä-Kymenlaaksossa. Lisäksi omana näkökulmanani opinnäytetyössä ovat maahanmuuton vaikutukset perheen voimaantumiseen sekä perhetyöntekijältä vaadittava osaaminen monikulttuurisessa perhetyössä.

Opinnäytetyö on ajankohtainen, koska suurimmat maahanmuuttajaryhmämme ovat lähtöisin Venäjältä, Virosta ja entisestä Neuvostoliitosta, suurin vieraskielisten ryhmä ovat venäjänkieliset (Ulkomaan kansalaiset ja vieraskieliset; Tilastokeskus). Aihe herätti oman kiinnostukseni, koska tietoa maahanmuuttajien kohtaamisesta tarvitaan koko sosiaalialan kentällä. Näin ollen tulen myös omassa työssäni hyödyntämään opinnäytetyön tekemisestä saamaani tietoa.

2 VENÄLÄISTAUSAISET MAAHANMUUTTAJAT SUOMESSA

Tässä osiossa avaan käsitteet maahanmuuttaja ja paluumuuttaja, jotka työssäni tulevat keskeisesti esille. Lisäksi kerron yleistä tietoa venäläistaustaisista maahanmuuttajista ja heidän maahanmuuton taustoista Suomessa ja Etelä-Kymenlaaksossa. Avaan myös käsitteitä akkulturaatio ja kotoutuminen, koska nämä käsitteet liittyvät olennaisesti maahanmuuttajien parissa tehtävään työhön. Käsittelen myös kulttuuriin liittyviä arvoja lähinnä perhearvojen kautta. Työni kannalta tämän luvun tärkeimmässä kohdassa kerron maahanmuutosta ja sen vaikutuksista perheeseen.

2.1 Maahanmuuttaja ja paluumuuttaja

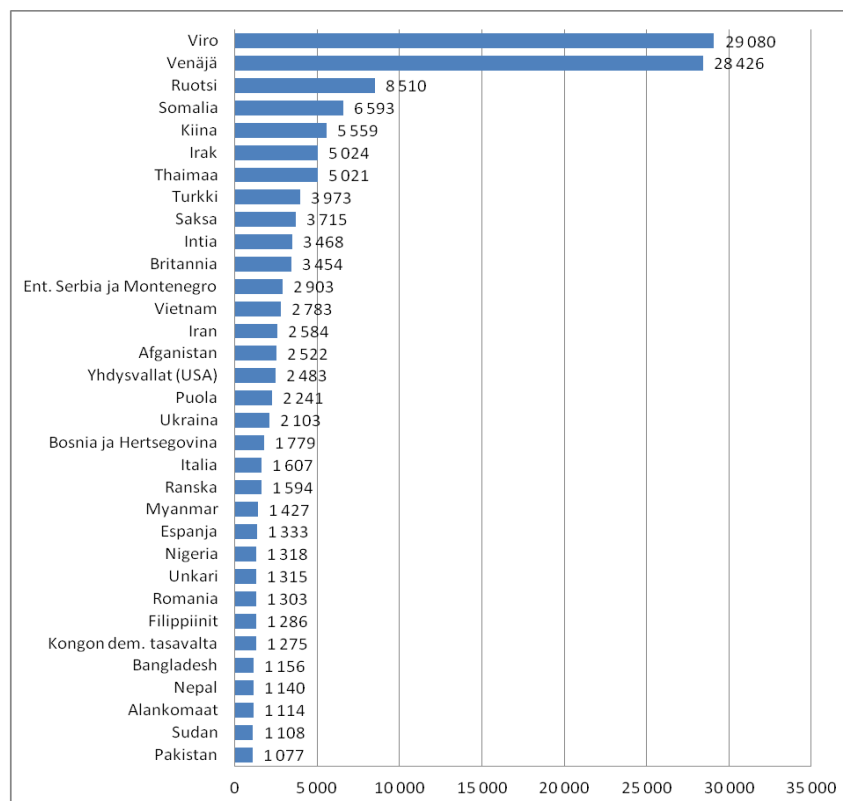
Maahanmuuttaja on laissa kotoutumisen edistämisestä määritelty henkilöksi, joka oleskelee maassa muuta kuin matkailua tai muuta lyhyttä oleskelua varten myönnetyllä luvalla, tai jonka oleskeluoikeus on rekisteröity, tai jolle on myönnetty oleskelukortti. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 3. §.) Maahanmuuttajalla siis tarkoitetaan Suomessa pysyvästi asuvia ulkomaalaisia henkilöitä, joiden maahanmuuton syynä on voinut olla työ, opiskelu tai avioliitto. Maahanmuuttaja on voinut tulla Suomeen myös pakolaisena, turvapaikanhakijana tai paluumuuttajana. Maahanmuuttajalla on oikeus hakea Suomen kansalaisuutta, kun hän on asunut viisi vuotta Suomes-

sa. Vaikka maahanmuuttaja saisi Suomen kansalaisuuden, hänen identiteettinsä, kulttuurinsa, uskontonsa eikä äidinkieltänsä vaihdu. (Räty 2002: 11–14.)

Maahanmuuttajanimityksen ohella tässä työssä käytetään käsitettä paluumuuttaja, koska venäläistaustaisista maahanmuuttajista suurin osa on tullut Suomeen paluumuuton myötä. Paluumuuttajalla tarkoitetaan Suomeen muuttanutta ulkomaalaista, joka on ollut aiemmin suomalainen tai jolla on suomalaiset sukujuuret. Inkeriläiseksi paluumuuttajaksi hyväksytään henkilö, jonka vanhemmista toinen tai isovanhemmista molemmat ovat olleet Suomen kansalaisia. (Räty 2002: 32.)

2.2 Venäläistaustainen maahanmuuttaja

Venäläiset maahanmuuttajat ovat virolaisten rinnalla suurin maahanmuuttajaryhmä Suomessa (Kuva 1), vuoden 2010 lopussa kansallisuudeltaan venäläisiä oli Suomessa 28 426. (Ulkomaan kansalaiset ja vieraskieliset.) Yhteenlaskettuna Venäjältä, Virosta tai entisestä Neuvostoliitosta tulevat maahanmuuttajat muodostavat lähes 40 % kaikista maahanmuuttajista Suomessa. (Reuter & Jaakkola 2005: 24).

Kuva 1. Suurimmat kansalaisuusryhmät Suomessa 2010 (Ulkomaan kansalaiset ja vieraskieliset 2010)

Suurimman yksittäisen vieraskielisen ryhmän (äidinkielenä muu kuin suomi, ruotsi tai saame) muodostavat venäjää äidinkielenään puhuvat. Venäjänkielisiä Suomessa vuoden 2010 lopussa oli yhteensä n. 54 600 eli lähes 25 % kaikista vieraskielisistä. (Ulkomaiden kansalaiset ja vieraskieliset.) Määrä oli kasvanut n. 3 800 venäjänkielisellä vuoden 2011 loppuun mennessä (Taulukko 1). (Tilastokeskus)

Taulukko 1. Suomen-, venäjän-, viron-, ja somalinkieliset Suomessa vuosien 2010 ja 2011 lopussa (Tilastokeskus)

Kieli iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990 - 2011		
Koko Suomi	Sukupuolet yhteensä	
	2010	2011
	Ikäluokat yhteensä	Ikäluokat yhteensä
KIELET YHTEENSÄ	5 375 276	5 401 267
...suomi	4 857 903	4 863 351
...ruotsi	291 153	291 219
...eesti, viro	28 493	33 076
...somali	12 985	14 045
...venäjä	54 559	58 331

Ensimmäisen ja suurimman venäläistaustaisten maahanmuuttajien ryhmän muodostavat paluumuuttajat. Paluumuuttajista valtaosa on inkerinsuomalaisia paluumuuttajia. Paluumuuton käynnistymisen taustalla on presidentti Mauno Koiviston vuonna 1990 antama lausunto, jonka mukaan inkerinsuomalaisia voidaan pitää paluumuuttajina. Toisen ryhmän muodostavat paluumuuttajien perheenjäsenet. Näihin ryhmiin kuuluu yli puolet Venäjältä tulleista maahanmuuttajista. (Jäppinen 2007: 16.) Etniseltä taustaltaan suomalaisten maahanmuuttajien äidinkieli vaihtelee; heistä osa puhuu äidinkielenään viroa tai venäjää. Vain noin 40 prosenttia etniseltä taustaltaan suomalaisista puhuu toisena äidinkielenään suomea venäjän tai viron ohella. (Reuter & Jaakkola 2005: 23.)

Avioliiton, työn tai opiskelun vuoksi tulleet muodostavat kolmannen ryhmän. Yleisin maahanmuuton syy näistä kolmesta on avioliitto, työ ja opiskelu ovat vielä melko harvinaisia maahanmuuton syitä venäläistaustaisilla. Rajan läheisyys vaikuttaa Kaakkois-Suomessa avioliittojen yleisyyteen. Ilmiö on kuitenkin sukupuolittunut: avioliiton vuoksi Venäjältä muuttaneista valtaosa on naisia. Neljäntenä ryhmänä ovat maahan-

muuttajat, jotka eivät ole etniseltä taustaltaan venäläisiä, mutta ovat venäjänkielisiä. Heillä maahanmuuton perusteena on jokin muu kuin paluumuutto. (Jäppinen 2007: 16.)

Erityispiirteensä venäläistaustaisilla on usein hyvä koulutus: Venäjältä tulleilla on jopa valtaväestöä keskimääräistä korkeampi koulutustaso (Reuter & Jaakkola 2005: 25). Korkea koulutus ei kuitenkaan takaa työllistymistä ainakaan koulutusta vastaavaan ammattiin. Joronen (2005) tuo esille tutkimustietoa, jonka mukaan ennen Suomeen tuloa ammatillisen koulutuksen tai korkeakoulututkinnon hankkineista venäläisistä vain vajaa puolet oli saavuttanut vakaat työsuhteet kahdeksan vuoden kuluessa maahanmuutosta, vaikka heillä oli jo hyvä suomen kielen taito. Joronen mainitsee tämän osittain tämä liittyvän siihen, että venäläiset korkeasti koulutetut eivät usein ole ryhtyneet rinnastetun korkeakoulututkinnon hankkimiseen, mm. siitä syystä, että se vaatii pitkää ponnistelua ja kohtuullisen määrän rahaa. (Joronen 2005: 78.)

Tilastokeskuksen vuonna 2001 teettämän vertailututkimuksen mukaan venäjänkieliset maahanmuuttajat olivat useammin eristyneitä omaan etniseen ryhmäänsä kuin vironkieliset tai toiselta äidinkieleltään suomalaiset. Tähän syytä voi etsiä kolmesta eri suunnasta: sosioekonomisesta asemasta, eri äidinkielestä ja kulttuurista sekä syrjinnästä. Sosioekonomiseen asemaan vaikuttaa työllistymisen vaikeus: Suomeen muuttaneet venäjänkieliset maahanmuuttajat ovat korkeasti koulutettuja, mutta jääneet silti usein työttömiksi tai kokeneet ammatillisen laskun. Ammattiaseman laskulla ja pitkäaikaisyöttömyydellä on monia kielteisiä psykososiaalisia vaikutuksia. Se vähentää motivatiota suomen kielen oppimiseen ja vähentää mahdollisuuksia tutustua valtaväestöön. Toiseksi venäjänkielisten maahanmuuttajien on havaittu sitoutuvan tiukasti omaan kieleensä ja kulttuuriinsa, millä voi ylläpitää eristäytymistä omaan etniseen ryhmään. Suomen kielen oppimista vaikeuttaa se, että venäjän kieli poikkeaa kirjaimistoltaan ja ääntämykseltään selvästi suomen kielestä. Kolmanneksi venäläiset ovat kokeneet Suomessa syrjintää enemmän kuin virolaiset, ja syrjintä vaikuttaa eristäytymiseen valtaväestöstä. Ystävien puute oli näistä kolmesta ryhmästä yleisintä venäjänkielisten keskuudessa. Vaikka venäjänkieliset olivat etenkin maahanmuuton jälkeen eristäytyneimpiä omiin etnisiin verkostoihinsa, suomen kielen taidon ja maassaoloajan pidentyessä he ystävystyivät myös suomalaisten kanssa. (Reuter & Jaakkola 2005: 38–39.)

2.3 Venäläistaustainen maahanmuuttaja Etelä-Kymenlaaksossa

Etelä-Kymenlaakso käsittää Kotkan ja Haminan kaupungit sekä Miehikkälän, Pyhtään ja Virolahden kunnat. Etelä-Kymenlaaksossa maahanmuuttopolitiikka määritellään yhteisessä maahanmuutto-ohjelmassa. Maahanmuutto-ohjelman mukaan (Etelä-Kymenlaakson maahanmuutto-ohjelma 2007–2012: 13) alueen suurimman maahanmuuttajaryhmän muodostavat venäläiset maahanmuuttajat, joita on jo maantieteellisesti syistä muuttanut aina alueelle. Toisen suuren ryhmän muodostavat inkerinsuomalaiset paluumuuttajat. Kolmantena maahanmuuttajaryhmänä Etelä-Kymenlaakson alueella ovat pakolaiset.

Kymenlaaksossa suurimman yksittäisen vieraskielisen ryhmän muodostavat venäjänkieliset (Taulukko 2). Ennusteiden mukaan venäläisväestön osuus Kymenlaaksossa tulisi nousemaan vuoteen 2013 mennessä 2,7 prosentista aina 4,5 prosenttiin koko seudun väestöstä. Kymenlaakso olisi ennustuksen toteutuessa yksi maakunnista, joissa venäläisväestön osuus nousee keskimääräistä suuremmaksi. Myös Kymenlaaksossa venäläistaustaisten maahanmuuttajien suurin motiivi maahanmuuttoon on ollut paluumuutto. Toiseksi yleisin syy on avioliitto ja kolmantena, kahteen edelliseen verrattuna harvinaisempaa motiivina, on työ. (Etelä-Kymenlaakson maahanmuutto-ohjelma 2007–2012: 13–15.)

Taulukko 2. Suomen-, viron- ja venäjänkieliset Kymenlaaksossa 2011 vuoden lopussa (Tilastokeskus)

Kieli iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990 - 2011	
Kymenlaakson maakunta	Ikäluokat yhteensä Sukupuolet yhteensä
	2011
KIELET YHTEENSÄ	181 829
...suomi	172 678
...eesti, viro	791
...venäjä	4 095

Venäläisväestö on maahanmuuttajista korkeimmin koulutettua Etelä-Kymenlaakson alueella. Tähän mennessä Kaakkois-Suomi on tarjonnut venäjänkielisille työtä lähinnä logistisilta tai palvelualoilta. Korkean koulutuksen lisäksi monilla venäläistaustaisilla

maahanmuuttajilla on usein kotimaassaan hankittu pitkä työkokemus sekä halu tehdä työtä. Kaakkois-Suomen alueella on käyty keskustelua siitä, että Venäjältä tulevissa maahanmuuttajissa voisi olla ratkaisu väestön ikääntymiseen liittyvään työvoimapulaan. Alueelle tarvitaan paitsi lisää työvoimaa myös venäjänkielentaitoista väestöä. Venäjänkielisten asiakkaiden määrän kasvaessa venäjän kielen merkitys korostuu ja venäjänkielentaitoisia tarvitaan myös yritysten Venäjä-suhteiden hoidossa. Yritykset palkkaavatkin mielellään näiden suhteiden hoitoon henkilöitä, jotka osaavat paitsi venäjän kieltä myös tuntevat paikallisen toimintakulttuurin. Inkerinsuomalaiset paluumuuttajat ovat kaksikielisyytensä vuoksi merkittävä ryhmä työperusteista maahanmuuttoa mietittäessä. (Etelä-Kymenlaakson maahanmuutto-ohjelma 2007–2012: 13–15.)

Työllistyminen ei kuitenkaan ole ollut helppoa. Koulutus ja inhimillinen osaaminen on aina jonkin verran paikallista, lisäksi työllistymistä heikentää puutteellinen kielitaito. Suomalaisten asenteissa olisi myös korjattavaa, sillä suomalaisten kielteinen suhtautuminen venäläistaustaisiin maahanmuuttajiin näkyy asennemittauksissa toistuvasti. Kielteinen asenne näkyy niin arkitilanteissa kuin työhön ottamisen yhteydessä sekä negatiivisena huomiona tiedotusvälineissä. (Etelä-Kymenlaakson maahanmuutto-ohjelma 2010–2012: 13–15.)

2.4 Akkulturaatio ja kotoutuminen

Maahanmuuttajien kohdalla puhutaan usein joustavan ja nopean kotoutumisen tärkeydestä. Kotoutumisen yhteydessä käytetään käsitettä akkulturaatio. Rädyn (2002:125) mukaan akkulturaatiolla tarkoitetaan muutoksia, joita tapahtuu kahden tai useamman ryhmän kohdatessa kanssakäymisen seurauksena. Periaatteessa muutosta tapahtuu molempiin suuntiin, mutta käytännössä vaikutteita siirtyy vahvemmassa ryhmästä heikompaan enemmän.

Akkulturaatio voidaan nähdä sekä tilana että prosessina. Prosessina akkulturaatio tarkoittaa ajan kuluessa tapahtuvia muutoksia toisen kulttuurin kanssa yhteydessä olevassa ryhmässä tai yksilössä. Silloin, kun akkulturaatio ymmärretään tilana, tapana on mitata yksilön tai ryhmän akkulturaation astetta. Akkulturaation malleja on useita, toisissa malleissa akkulturaatiota pidetään yksisuuntaisena ilmiönä, eli sulautumisena valtakulttuuriin. Kaksisuuntaisissa malleissa otetaan huomioon paitsi valtakulttuurin omaksuminen, myös oman kulttuurin säilyttäminen, eli monikulttuurisuus. Tunnetuin

kaksisuuntainen malli on John W. Berryn luoma. (Liebkind, Mannila, Jasinskaja-Lahti, Jaakkola, Kyntäjä & Reuter 2004: 49–50.)

	Tärkeää säilyttää oma identiteetti ja kulttuuri		
		Kyllä	Ei
Tärkeää ylläpitää eri etnisten ryhmien välisiä suhteita	Kyllä	Integraatio Sopeutuminen (kotoutuminen)	Assimilaatio Sulautuminen
	Ei	Separaatio Eristäytyminen	Marginalisaatio Syrjäytyminen

Kuva 2. Berryn nelikenttäteoria akkulturaation mahdollisuuksista (Räty 2002: 125)

Akkulturaatioon liittyy siis erilaisia mahdollisuuksia: 1) kotoutuminen, valtaväestöön integroituminen eli oman identiteetin säilyttäminen ja samalla uusien kulttuuristen tapojen omaksuminen, 2) assimilaatio, eli sulautuminen, jossa oma kulttuuri hylätään ja valtakulttuuri omaksutaan sen tilalle, 3) separaatio, eli omaan vähemmistökulttuuriin eristäytyminen, jolla saatetaan suojautua valtakulttuurin torjunnalta, sekä 4) marginaalisaatio, eli syrjäytyminen, jossa maahanmuuttaja kadottaa oman toimijuutensa ja menettää yhteyden sekä omaan etniseen ryhmäänsä että valtaväestöön. (Rönkkö & Rytönen 2010: 152; Talib 2011.)

Ihanteena akkulturaatiossa on pidetty integraatiota, jolloin maahanmuuttaja oman kulttuurinsa säilyttäen kykenee toimimaan valtakulttuurin täysivaltaisena jäsenenä. Jos omaa kulttuuria ja identiteettiä säilytetään, mutta samalla ei kyetä luomaan yhteyttä valtakulttuuriin, on kyse separaatiosta. Tällöin yksilö on arjessa tekemisissä pääsääntöisesti oman kulttuurinsa edustajien kanssa. Yhteiskunta saattaa vaikuttaa eristämiseen torjumalla maahanmuuttajien yhteyden. Myös järjestelmät saattavat olla eristäviä, esimerkiksi riittämätön koulutus ja työttömyys jättävät maahanmuuttajan yhteiskunnan ulkopuolelle. Jos maahanmuuttaja näkee ainoaksi mahdollisuudekseen pärjätä yhteiskunnassa omaksumalla valtaväestön kulttuurin ja tavat mahdollisimman no-

peasti, on kyse assimilaatiosta eli sulautumisesta. Vaikka Suomen maahanmuuttopolitiikka korostaa integroitumista, ovat monet käytännön toimet vielä assimiloivia. Marginalisoituminen on vaarana silloin, jos maahanmuuttaja ei pidä oman kulttuurinsa säilyttämistä tärkeänä, muttei omaksu valtakulttuuriakaan. Tämä uhka on erityisesti nuorilla maahanmuuttajilla, jotka eivät halua omaksua vanhempiensa kulttuuriperintöä, mutta eivät pääse valtakulttuurinkaan jäseniksi. Kaksikielisyyttä ja -kulttuurisuutta ei saavuteta nopeasti. Usein vasta seuraavalta sukupolvelta onnistuu kahden kulttuurin hallinta. (Räty 2002: 126–127.)

Suomen maahanmuuttopolitiikan tavoitteeksi asetettiin vuonna 1997 nopea ja joustava integroituminen, eli kotoutuminen. Integraatiolla tarkoitetaan maahanmuuttajien tasa-vertaista osallistumista yhteiskuntaan, jolloin heillä ovat samat oikeudet ja velvollisuudet kuin muillakin. Samalla maahanmuuttajilla säilyy oikeus kehittää omaa kulttuuriaan ja äidinkieltään sopusoinnussa Suomen lainsäädännön kanssa. (Liebkind ym. 2004: 58.)

Vanhasen hallituksen 19.10.2006 hyväksymän maahanmuuttopolitiittisen ohjelman näkökulma on työperusteisen maahanmuuton lisäämisessä, alkuvaiheen tuessa, kotoutumisen edistämässä, tasavertaisuuden ja osallisuuden edistämässä. Ohjelman lähtökohtana on väestön ikääntymisestä johtuva työikäisen väestön väheneminen ja työperäisellä maahanmuutolla työvoiman niukkuuteen ja osaamispohjan säilyttämiseen vastaaminen. Ohjelmassa huomioidaan venäläistaustaisten paluumuuttajien, eli inkerinsuomalaisten ryhmä merkittävänä ryhmänä työperäistä maahanmuuttoa mietittäessä. Maahanmuuttopolitiittinen ohjelma ottaa kuitenkin kantaa siihen, ettei maahanmuuttajia pidä nähdä ongelmanratkaisuvälineinä tulevaan työvoimapulaan, vaan heistä tulee osa yhteiskuntaa. (Hallituksen maahanmuuttopolitiittinen ohjelma 2006: 3 - 4, 13.)

Kotoutumiselle ja kotouttamiselle on myös lakiperustaiset määritelmät. Lainsäädännössä kotoutuminen määritellään maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteiseksi kehitykseksi, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen. Kotouttamisella sen sijaan tarkoitetaan kotoutumisen monialaista edistämistä ja tukemista viranomaisten ja muiden tahojen toimenpiteillä ja palveluilla. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 3. §.)

Laki kotoutumisen edistämisestä tuli voimaan syyskuussa 2011. Uudessa laissa huomioidaan kaikki eri syistä Suomeen muuttaneet henkilöt. Uuden lain tavoitteena on kotoutumisen kaksisuuntaisuuden edistäminen, alkuvaiheen ohjauksen parantaminen, kotouttamistoimenpiteiden vaikuttavuuden parantaminen, haavoittuviin ryhmiin kuuluvien (vammaiset, vanhukset, vaikeassa tilanteessa olevat naiset ja lapset) syrjäytymisen ehkäiseminen, maahanmuuttajien osallisuuden lisääminen ja pakolaisten hallitun kuntiin sijoittamisen vahvistaminen. (Uusi kotoutumislaki.)

Lain mukaan maahanmuuttajalla on oikeus kotoutumissuunnitelmaan, jos hän on työtön ja työnhakijaksi rekisteröitynyt työ- ja elinkeinotoimistossa, tai jos hän saa muuten kuin tilapäisesti toimeentulotukea. Maahanmuuttajan kotoutumissuunnitelman kesto määräytyy yksilöllisesti, enimmäisaika on kuitenkin kolme vuotta. Ensimmäinen kotoutumissuunnitelma on tehtävä viimeistään kolmen vuoden kuluessa oleskeluluvan myöntämisestä. Kotoutumissuunnitelmassa sovitaan yksilöllisistä toimenpiteistä ja palveluista, joilla tuetaan kielitaidon sekä muiden yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavien taitojen hankkimista. Kotoutumissuunnitelma laaditaan yhdessä kunnan, työ- ja elinkeinotoimiston sekä maahanmuuttajan kanssa. Uudessa laissa on myös nimetty kunnan tehtäväksi laatia perheen kotoutumissuunnitelma, jos perheen tilanne sitä edellyttää. Suunnitelmassa erityishuomio kohdistuu lasten kehitystä tukevaan toimintaan ja vanhemmuuteen. Perheen kotoutumissuunnitelma laaditaan moniammatillisena yhteistyönä ja sovitetaan yhteen muiden perheenjäsenille laadittujen suunnitelmien kanssa. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010: 11.–16. §.)

2.5 Kulttuuriset arvot

Jasinskaja-Lahti (2007: 56) tuo esille, että venäjänkieliset maahanmuuttajat olivat seurantatutkimuksen perusteella kahdeksan vuoden aikana onnistuneet säilyttämään perheen sisäistä dynamiikkaa koskevia arvojaan. Venäläisessä perhekulttuurissa korostuvat suomalaiseseen perhekulttuuriin verrattuna voimakkaammin selkeät valtasuhteet, vanhempien kunnioittaminen sekä lasten velvollisuudet. Jasinskaja-Lahden mukaan maahanmuuttajien suurimmat kulttuuriset erot saattaisivatkin tulla esille juuri perheeseen liittyvissä arvoissa ja sukupuolten ja sukupolvien ihanteelliseen työn jakamiseen liittyvien tapojen ymmärtämisessä. Tärkeänä kulttuurin säilyttämiseen liittyvänä tekijänä hän tuo esiin oman äidinkielen käytön, joka sekin on venäläisillä säilynyt viime aikoina menneitä vuosikymmeniä paremmin. Äidinkielen säilyminen mahdollistaa

myös kulttuuriperinnön siirtämistä seuraavalle sukupolvelle. (Jasinskaja-Lahti 2007: 57–58.)

Useimmat vanhemmat ovat kaikissa kulttuureissa sitoutuneet kasvattamaan lapsistaan vastuullisia yhteiskunnan jäseniä. Vanhemmat siis toimivat kulttuuristen perhearvojen välittäjinä, erityisesti äidit. Yhteiskunnassa ja kulttuurissa ilmenevät arvot muodostavat kehyksen, joka vaikuttaa kasvatustapoihin ja lasten ja vanhempien väliseen vuorovaikutussuhteeseen. Perhearvoja pidetäänkin usein eri kulttuureja erottavina ja kulttuuriperintönä siirtyvinä arvoina, joiden kautta kulttuuriin luodaan pysyvyyttä ja jatkuvuutta. Perhearvojen muuttumisessa ilmeni näin ollen maahanmuuttajien akkulturaatioaste parhaiten. (Jasinskaja-Lahti & Liebkind 2001: 129.) Myös Alitolppa-Niitamon (2005: 45) mukaan kulttuuriset arvot, normit ja roolit ilmenevät lasten kasvatuksessa ja perheerooleissa kaikkein puhtaimmillaan. Hänen mukaansa näiden arvojen, normien ja roolien sisäistäminen tapahtuu tiedostamatta, mallioppimisen kautta. Kieli ja vuorovaikutus auttavat yhteiskunnan toimintaperiaatteiden ja rakenteen ymmärtämisessä.

Koska kulttuuristen perhearvojen merkitys on suuri ja erityisesti niiden merkitys korostuu perheiden kanssa tehtävässä perhetyössä, olen avannut tässä työssä venäläistä kulttuuria lähinnä perheisiin liittyvien arvojen, käsitysten ja käytänteiden kautta.

Venäjällä on aina vallinnut suhteellisen alhainen avioitumisikä. Korkeasti koulutettujen parissa on kuitenkin merkkejä avioliiton solmimisiään nousemisesta. Avioliitto on Venäjällä yleinen elämisenmuoto. Vain noin viisi prosenttia venäläisistä ei ole elänyt elämänsä aikana avo- tai avioliitossa. Venäläiset valmistuvat koulusta aiemmin kuin suomalaiset ja monet venäläiset nuoret valmistuvatkin ammattiin jo alle 25-vuotiaana. Näin ollen perheellistyminen ei opintojen vuoksi siirry myöhemmäksi. Varhaiseen avioitumiseen on muitakin syitä. Venäläiset esimerkiksi ajattelevat, että ajoissa naimisiin pääseminen on tärkeää erityisesti naisille. Nuorena solmitut avioliitot saattavat päättyä avioeroon, mutta Venäjällä on vähemmän leimaavaa olla eronnut nainen ja yksinhuoltaja kuin naimaton ja lapseton. (Rotkirch 2007: 8 - 10.)

Tiiviit perheyhteydet kuuluvat venäläiseen kulttuuriin. Varhainen avioitumisikä tarkoittaa sitä, että nuoripari tarvitsee tukea vanhemmiltaan. Länsi-Euroopassa on jo pitkään ollut tapana, että nuoret avioituvat vasta, kun ovat itsenäistyneet. Venäjällä taas on vieläkin tavallista, että nuori pari on riippuvainen avioitumisen jälkeen vanhempi-

ensa avusta niin taloudellisesti kuin taloudenhoidossa ja lastenkasvatuksessa. Lapsen syntymän yhteydessä on myös tavallista, että isovanhempi, yleensä vaimon äiti, muuttaa perheen avuksi muutamiksi viikoiksi. Perheissä elää usein myös kolmas sukupolvi, usein isoäiti eli babushka. Avioerojen yhteydessä Venäjällä muutetaan usein takaisin vanhempien luo. Ei ole tavatonta, että mies jää äidin hoiviin, jos uutta puolisoa ei löydy. Sukulaisuus on siis Venäjällä voimavara, mutta myös konfliktien aiheuttaja. Eri-tyisesti anoppi-miniäsuhde voi olla vahvasti tunteilla ladattu. Sukupolvien yhteiselo vahvistaa tapojen jatkuvuutta ja tiedon siirtymistä uskomuksista sekä tavoista. Nuoren on vaikea valita perinteisestä arvomaailmasta poikkeavia arvoja arjen ollessa niin vahvasti kiinnittynään vanhempiin ja isovanhempiin. Tämän vuoksi esimerkiksi hoi-vaissyöttä, vähemmän autoritaarista kasvatustapaa tai homoseksuaalista elämäntyyliä voi olla hankala juurruttaa arkeen. (Rotkirch 2007: 12–13.)

Avioeroja on Venäjällä ollut jo pitkään runsaasti. Neuvostoliitossa sallittiin avioerot ja ne ovat nousseet 1960-luvulta lähtien teollisuusmaiden kärkitilastoihin. Alkoholin-käyttö on yksi yleisimpiä syitä avioeroihin. Alkoholismi on Venäjällä yleisempää kuin Suomessa, keskimääräinen kulutus henkilöä kohden vuodessa on noin 15 litraa puh-dasta alkoholia. Suomessa vastaava luku on kahdeksan litraa henkilöä kohden vuodes-sa. Alkoholismi on yleistynyt eniten köyhien miesten keskuudessa. Alkoholin-käyttö on taustatekijänä usein perheväkivallassa, joka myös on Venäjällä suhteellisen yleistä. Viime vuosina viranomaiset ovat alkaneet puhua perheväkivallasta ja yleinen tietoi-suus asiasta on noussut. Hallitus julisti vuonna 2004 naisiin kohdistuvan väkivallan olevan ihmisoikeusrikkomus, jota vastaan valtion on laadittava toimenpiteitä. Poliisi ja tuomioistuimien eivät kuitenkaan ole aina halukkaita puuttumaan naisten kokemaan väkivaltaan perheessä. Väkivaltaa kokeneet naiset ovat usein kertoneet jättäneensä ha-kematta apua väkivaltaan, koska eivät ole luottaneet viranomaisiin. Muita syitä kerto-matta jättämiseen ovat olleet pelko kostosta, asunnottomuuden pelko, yleisen pahek-sunnan pelko sekä pelko lasten puolesta, että he menettävät isäsuhteensa. (Rotkirch 2007: 14–15.)

Venäläistä perhemallia on kutsuttu laajennetuksi äitiydeksi, sillä vastuun lapsen hoi-dosta kantavat lapsen äiti, hänen äitinsä tai anoppi ja muut sukulaiset. Suomessa val-lalla oleva ajatus siitä, että vanhemmat ovat lastensa pääasiallisia hoitajia, ei toistu ve-näläisessä kulttuurissa. Venäläinen kulttuuri on aina ylistänyt äitiyttä ja päävastuu ar-jen pyörittämisestä on edelleen äideillä. Isät toki osallistuvat ja auttavat, mutta yhteis-

kunta ja monet naiset edelleen odottavat miehen olevan perheen pääasiallinen elättäjä. Isyydestä ei edelleenkään puhuta Venäjällä samoissa määrin kuin Pohjoismaissa. Todellisuudessa monet isät ovat kuitenkin panostamaan lapsiinsa, mm. yhteisten harrastusten ja matkojen kautta. Työelämän vaatimukset vievät kuitenkin miehiltä yhä enemmän aikaa perheen kustannuksella. Äitiyden ylistäminen ei ole estänyt venäläisiä naisia yhdistämästä äitiyttä työelämään. Venäläinen työssäkäyvä ja samalla kotia pyörittävä äiti nähdäänkin usein vahvana naisena. Lasten ihannelukumäärä on Venäjällä sama kuin Suomessa, kaksi lasta. Venäjällä kolmen lapsen perhe on jo harvinainen, vähemmän kuin joka kymmenes saa kolme lasta, toki maaseudulla luku on hieman korkeampi. (Rotkirch 2007: 17–21.)

2.6 Maahanmuuttoon liittyvät tekijät

Millainen on maahanmuuttajaperhe? Miellämme maahanmuuttajaperheet helposti lähtömaan mukaisesti samanlaisiksi. Meillä saattaa olla käsitys vaikkapa venäläisestä kulttuurista, jonka mukaan määrittelemme venäläisen perheen. Alitolppa-Niitamo & Söderling (2005: 9) vastaavat maahanmuuttajaperheiden perheiden olevan todellisuudessa yhtä moninaisia kuin suomalaisetkin perheet. Heidän mukaansa onkin helpompaa löytää eroja maahanmuuttajaperheiden välillä kuin luetella yhtäläisyyksiä. Erottavia tekijöitä voivat olla mm. maahanmuuton syy, äidinkieli, uskonto, koulutus, työkokemus, perhemuoto, perheen ikärakenne ja perheen elämäntilanne. Näiden perheiden joukossa on erilaisia perheitä: yksinhuoltajaperheitä, suurperheitä, uusperheitä ja kahden kulttuurin perheitä, joissa toinen vanhemmista on tullut avioliiton kautta Suomeen. Yhdistävänä tekijänä näillä perheillä on kokemus toisen vanhemman, molempien vanhempien tai koko perheen maahanmuutosta, kotoutumisen kokemus ja näiden kokemusten vaikutukset perheen elämään.

Koska perheet ovat keskenään niin erilaisia ja eri lähtökohdista maahan muuttaneita, maahanmuuttajien kanssa tehtävässä työssä ei keskeisimmälle sijalle voida nostaa kulttuuria. Alitolppa-Niitamo & Söderling (2005:9) mainitsevatkin kulturalismin eli kulttuurin perusteella tapahtuvan ihmisten yksinkertaisen luokittelun muodostavan suurimman esteen kohdata muualta muuttaneita tasa-arvoisesti ja ennakkoluulottomasti. Maahanmuuttajien kanssa tehtävässä työssä erilaisen kulttuuritaustan olemassa oloa ei voida tietenkään kieltää, mutta kulttuurin yksipuolista käyttöä tulisi välttää.

Kulttuurin yksipuolisen korostamisen myötä sellaiset tekijät kuin valta ja ihmisten vaikuttamismahdollisuudet omaan elämäänsä jäävät huomioimatta.

Heikkilä-Daskalopoulos (2008) kirjoittaa kulttuurisen identiteetin muodostuvan monista tekijöistä, eikä siksi ole pelkästään lähtömaahan kiinnittyvä. Kulttuurin merkitys välittyy vanhempien, suvun ja yhteisöjen kautta. Perheenkin sisällä voi olla erilaisia kulttuuriperinteitä ja eri käsityksiä kulttuurista. Kulttuurinen identiteetti ei ole yksiselitteinen, vaan se on jokaiselle yksilölle ja perheelle henkilökohtainen asia, jota ei voida määritellä ulkopuolelta. Kulttuurinen identiteetti on osa yksilön käsitystä itsestään ja siksi määrittyy aina yksilöstä itsestään käsin. Koska yksilö itse määrittelee oman kulttuuri-identiteettinsä, on asiakastyössä annettava asiakkaalle mahdollisuus oman kulttuurinsa avaamiseen avoimen vuorovaikutuksen kautta. (Heikkilä-Daskalopoulos 2008: 12.)

Näin ollen maahanmuuttajaperheitä kohdatessamme on tärkeää antaa heille mahdollisuus kertoa omasta kulttuuristaan ja varoa tekemästä yleistyksiä ulkopuolelta esim. luetun tiedon perusteella. Maahanmuuttajaperheissä, kuten kantasuomalaisissakin perheissä, perheen sisäinen kulttuuri, toimintatavat, arvot, kasvatustavat, perheroolit yms. voivat olla hyvin erilaiset samasta etnisestä taustasta huolimatta. Tästä syystä kiinnitänkin tässä työssä huomioni maahanmuuttajaperheitä yhdistävään tekijään, maahanmuuttoon ja sen kokemukseen.

Kokemus maasta muutosta, maahanmuutosta ja uuteen yhteiskuntaan sopeutumisesta on perheelle monellakin tavoin mullistava kokemus. Maahanmuuttajan on kyettävä jättämään samanaikaisesti taakseen oma tuttu ja turvallinen ympäristönsä ja olla samalla valmis oppimaan uuden yhteiskunnan toimintatavat. Alitolppa-Niitamo (2005:45) kirjoittaakin, että toiseen maahan muuttamisen myötä aiemmin opitut ja itsestään selvyytensä pidetyt normit, roolit ja käyttäytymistavat eivät enää ehkä pädekään uudessa maassa, vaan aikuinen maahanmuuttaja joutuu opettelemaan uudet, toimivat säännöt ja normit sekä uuden yhteiskunnan toimintatavat.

Maahanmuuton vaikutukset heijastuvat myös perheen sisälle, perheen välisiin suhteisiin. Maahanmuuton myötä myös vanhemmuus ja kasvatuseriaatteet joutuvat muutokseen. Uudessa yhteiskunnassa vanhemmat kasvattavat lapsiaan tilanteessa, jossa aiemmat roolimallit ja normit eivät toimikaan. Tämän vuoksi maahanmuutto muuttaa usein perheen sisäisiä rakenteita ja perherooleja. Perhedynamiikan muutoksia voi ta-

pahtua sukupuolten tai sukupolvien välillä (Alitolppa-Niitamo 2005:45.) Ympäröivästä yhteiskunnasta eroavat perhekäsitykset ja kasvatuskäytännöt voivat aiheuttaa perheen sisäisiä ristiriitoja. Maahanmuuttajaperheissä esiintyvät konfliktit liittyvät usein samoihin teemoihin kuin valtaväestölläkin, mutta on olemassa myös etnisiin taustoihin liittyviä ristiriidan aiheita. Tällaisia voivat olla mm. koulunkäyntiin liittyvät asiat, vanhempien kunnioittaminen, kanssakäyminen muiden nuorten kanssa, seurustelu, perinteiden noudattaminen, uskonto ja oman kielen merkitys. (Ekholm & Salmenkangas 2008: 42.) Eritahtinen kotoutuminen on yksi asia, joka vaikuttaa perheen sisäisiin rooleihin. Eritahtinen kotoutumisen aiheuttamat ongelmat näkyvät silloin, kun lapset tai puoliso oppivat nopeammin toimimaan yhteiskunnassa, mikä asettaa perheenjäsenet eriarvoiseen asemaan. Usein eritahtinen kotoutuminen näkyy niin, että kouluikäiset lapset oppivat kielen vanhempiaan nopeammin. Tämä saattaa vaikuttaa vanhempien auktoriteettiasemaan, erityisesti jos lapset joutuvat toimimaan tulkkeina vanhemmilleen. (Ekholm & Salmenkangas 2008: 42.)

Niissä perheissä, joissa vain toinen vanhemmista on tullut maahanmuuton myötä Suomeen, kohdataan toisenlaisia haasteita. Ekholm & Salmenkangas (2008:43) mainitsevat toimintatapojen määrittävän näissä perheissä kahden kulttuurin kautta. Jotkut perheet kokevat tämän antoisana, toisissa perheissä se voi aiheuttaa ristiriitoja. Parisunnalla voi kestää jonkin aikaa, ennen kuin he oppivat toistensa tapoja, olipa kyse sitten kritiikin esittämisestä, vieraanvaraisuudesta tai kasvatuseriaa. Toinen vanhemmista on voinut joutua luopumaan omasta tukiverkostostaan ja mahdollisuuksistaan vaikkapa työllistymiseen. Myös riippuvuus toisen puolison tuloista voi osoittautua vaikeaksi asiaksi.

Maahanmuuttajat kokevat muuton myötä myös sosiaalisten verkostojen hajoamista ja juurettomuutta. Elämänhallintaan, vanhemmuuteen, etniseen identiteettiin ja sosiaalisten verkostojen rakentamiseen vaikuttavat kielitaidon sekä yhteiskunnan toimintatapojen tuntemisen puute ja ne saattavat aiheuttaa myös sosiaalisia ongelmia. (Alitolppa-Niitamo 2005: 46.) Lähteminen ja sopeutuminen prosesseja, joissa ihminen rakentaa elämänsä aktiivisesti ja jotka kestävät jokaisella maahanmuuttajalla oman aikansa. Oma kulttuuritausta ja kieli eivät säily uudessa yhteiskunnassa muuttumattomana, vaan niiden käyttö supistuu väistämättä. Maahanmuuttajan status muuttuu monin tavoin. Toisaalta yhteiskunta odottaa, että maahanmuuttaja oppisi kielen ja sopeutuisi uuteen yhteiskuntaan nopeasti. Toisaalta yhteiskunnalta odotetaan, että se huomioisi

maahanmuuttajan kulttuuritaustan. Tästä syntyy yhteentörmäyksiä väistämättä. (Rönkkö & Rytönen 2010: 151–152.) Statuksen muuttuminen saattaa näkyä vaikkapa työhön liittyvissä asioissa. Monille maahanmuutto tarkoittaaakin yhteiskunnallisen aseman alenemista. Hyväkään koulutus ei takaa sijoittumista työmarkkinoille uudessa kotimaassa, ainakin koulutusta vastaavaa työtä voi olla vaikea saada. Odotukset paremmasta tulevaisuudesta voivatkin kääntyä pettymyksiksi. (Ekholm & Salmenkangas 2008: 42.)

Jäppinen on tutkinut haastattelujen avulla venäläistaustaisten maahanmuuttajien kokemuksia palvelujärjestelmästä Kaakkois-Suomessa. Aineistosta nousi esiin erityisesti kielitaidon puutteen vaikutus. Kielitaidon puute teki helpostakin asioista hankalia ja ongelmaa pahensi se, ettei maahanmuuttajilla ollut tukiverkostoa tilanteesta selviämiseen. Kielitaidon puute aiheutti ongelmia vielä vuosien maassa olon jälkeenkin. (Jäppinen 2007: 77–78.) Toisena isona asiana Jäppisen tutkimuksessa nousi esille työttömyys. Haastatelluista monet olivat ammattitaitoisia ja koulutettuja, mutta ammattitaidosta ja koulutuksesta ei ollut hyötyä Suomessa työllistymiselle. Työ on monellakin tavoin keskeinen tekijä maahanmuuttajan elämänhallinnan kannalta: se tuo taloudellista riippumattomuutta, sosiaalisia suhteita ja vaikuttaa itsetuntoon. Kielitaidon ja työn puute voi muodostua kehäksi, jossa kumpikin tekijä vaikuttavat toisiinsa negatiivisesti. (Jäppinen 2007: 80–82.)

Suuresta muutosprosessista huolimatta maahanmuuttajatausta ei välttämättä vaikuta perheen arjessa maassaoloajan kuluessa kaiken määrittelevästi. Alitolppa-Niitamon & Söderlingin mukaan maassaoloajalla on suuri merkitys sille, miten maahanmuuttajatausta vaikuttaa perheen elämään. Monet maahanmuuttajat eivät koe maahanmuuttajamäärittelyn tai maahanmuuttaja-identiteetin sopivan heihin pidemmän maassa olon jälkeen. Ainakaan maahanmuuttotasta ei määritä kokonaan heidän identiteettiään. Kielitaidon ja yhteiskunnan hallitsemisen myötä maahanmuuttajataustan vaikutukset arkeen vähenevät. Silloin maahanmuuttotasta saattaa näkyä kahden tai useamman kielen käyttönä, yhteydenpitona rajan yli tai muistoina menneiltä ajoilta entisessä kotimaassa. (Alitolppa-Niitamo & Söderling 2005: 11.) Niin syrjäytymiseen kuin akkulturaatioonkin vaikuttavat maahanmuuttajan sukupuoli, ikä, asuinalue, perherakenne, maassaoloaika, koulutustaso, sosioekonominen asema ja ammattiaseman muutos. Nämä samat seikat ovat myös valtaväestön syrjäytymiseen vaikuttavia tekijöitä. (Liebkind ym. 2004: 58.) Alkuvaiheen riittävä tuki on merkittävä tekijä kotoutumisen

kannalta. Saadessaan tukea ja inhimillisen vastaanoton, maahanmuuttaja voi omaksua aktiivisen roolin omassa elämässään. Aktiivisena toimijana hänellä itsellään on mahdollisuus vaikuttaa elinolosuhteisiinsa ja arkensa realiteetteihin. (Alitolppa-Niitamo 2005: 37.)

Vaikka maahanmuuttoon liittyy haasteita, niin siihen liittyy myös positiivisia mahdollisuuksia. Maahanmuutto voi ajan kuluessa kääntyä perhettä yhdistäväksi asiaksi ja voimavaraksi. Haastavien kokemusten voittaminen yhdessä voi muokata perheestä entistä vahvemman ja tiiviimmän.

3 PERHETYÖ

3.1 Perhetyön määrittelyä

Perhetyölle ei ole yksiselitteistä merkitystä, vaan se on käsitteenä monisäikeinen. Lainsäädäntökään ei anna perhetyölle tarkkaa määritelmää. Perhetyötä voidaan tehdä monissa eri toimintaympäristöissä ja usein perhetyötä kuvataan toimintaympäristön mukaan: lastensuojelun perhetyö, neuvolan perhetyö, seurakunnan perhetyö tai päiväkotien perhetyö. Perhetyölle on myös erilaisia lähtökohtia, mikä vaikuttaa perhetyön kuvaukseen. Perhetyön lähtökohtana saattaa olla esimerkiksi neuvonta, kotipalvelu tai puuttuminen lapsen terveyttä vahingoittaviin tekijöihin. Perhetyöntekijällä tarkoitetaan ammattinimikettä, jonka ensisijaisena työnä on tehdä perhetyötä. Perhetyöntekijälle vaadittavaa koulutustakaan ei ole laissa määriteltä, mutta usein vaaditaan vähintään sosiaali- ja terveysalan perustutkinto. Useimmiten perhetyöntekijöillä on sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinto, eli he ovat sosionomeja. Perhetyötä voivat tehdä muutkin, kuin perhetyöntekijän ammattinimikkeellä toimivat työntekijät. Laajasti katsottuna perhetyöksi voidaan lukea kaikki perheiden kanssa tehtävä työ. (Rönkkö & Rytkönen 2010: 27. Vilén, Seppänen, Tapio & Toivanen 2010: 24.)

Tässä työssä määrittelen perhetyöntekijöiksi perheiden kanssa työtä tekevät sekä perhetyöksi perheiden kanssa tehtävän työn, jonka tarkoituksena on tukea perheen sosiaalista hyvinvointia. Tutkimuskohteena ovat Etelä-Kymenlaaksossa työskentelevät perhetyöntekijät. Perhetyötä olen jäsentänyt perhetyön toimintaympäristön mukaan.

Perheiden omasta elämästä lähtevät tarpeet ovat perhetyön lähtökohtana. Perheen tarpeet voivat liittyä vanhemmuuden tukemiseen, lasten kasvatukseen ja kehitykseen liit-

tyviin kysymyksiin, elinolojen järjestämiseen sekä perheen toimintakyvyn ja hyvinvoinnin lisäämiseen. Perhetyön voidaan katsoa liittyvän hyvinvointivaltion periaatteisiin, joilla turvataan kaikille yhteiskunnan jäsenille perustuki turvallisuuteen ja hyvinvointiin. (Rönkkö & Rytönen 2010: 27.) Vanhemmuuden tukeminen on perhetyön keskeinen tavoite. Perhetyössä työn kohteena ovat lapsen ja vanhemman suhde sekä perhedynamiikka: miten perhe toimii arjessa, millaiset perheen roolit ovat, miten perheen arki sujuu. Vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta pyritään tukemaan, koska vanhemman tapa olla vuorovaikutuksessa lapsensa kanssa on aina osa vanhemmuutta. Siten vanhemmuuteen liittyvät kysymykset liittyvät aina myös lapsen hyvinvointiin. Vanhemmuuden tukemisessa tavoitteena on riittävän vahva vanhemmuus. Riittävän vahvaa vanhemmuutta on vanhemman kyky tulkita lapsen tarpeita ja ymmärrys niiden tärkeydestä. Perhetyön toteuttamistapoina voivat olla esimerkiksi havainnointi, neuvonta ja ohjaus, erilaiset menetelmät ja konkreettinen apu arjessa. (Myllärniemi 2007: 7.)

3.2 Perhetyötä eri toimintaympäristöissä

Koska perheiden avun tarpeetkin ovat erilaisia, tarvitaan monenlaista ja eri lähtökohdista tehtävää perhetyötä. Rönkkö & Rytönen (2010: 32) tuovat esille, että pelkästään yleisillä palveluilla ei voida vastata niiden perheiden tarpeisiin, jotka tarvitsevat erityistä tukea. Samalla, kun kehitetään kaikille suunnattuja palveluita, on rinnalle kehitettävä korjaavia, erityiskysymyksiin vastaavia perhetyön palveluja.

Perhetyön palvelumuodot ja perhepalvelut ovat kuntakohtaisia ja vaikka lainsäädäntö määrittää joitakin vähimmäispalveluja, palvelumuotoon voi vaikuttaa kunnan palvelurakenne. Tämän vuoksi kaikkia Suomessa olevia perhetyömuotoja ei voi kattavasti määritellä. (Vilén ym. 2010: 29)

Koska perhetyölle on monia eri määritelmiä ja perhetyötä jäsennetään useiden eri käsitteiden kautta, avaan tässä työssäni perhetyötä sen toimintaympäristön mukaisesti. Olen jäsentänyt perhetyön ennaltaehkäisevään perhetyöhön, jota toteutetaan peruspalveluiden yhteydessä, lastensuojelun perhetyöhön sekä seurakunnan, järjestöjen ja yksityisten tahojen tuottamaan perhetyöhön. Avaan lyhyesti myös erityistason perhetyötä, jota tehdään perheiden vaativissa tilanteissa erityispalveluissa.

3.2.1 Ennaltaehkäisevä perhetyö

Ennaltaehkäisevään perhetyöhön voidaan lukea perhepalveluihin kuuluvat väljät toimintamuodot. Mahdollisia toimintamuotoja ovat esim. äiti-lapsikahvilat, vertaisryhmät, erilaiset lastenryhmät ja tiettyihin tilanteisiin tarkoitettut ryhmät, kuten eroryhmät. Ehkäisevään perhetyöhön luetaan myös suunnitelmalliset ja tavoitteelliset perhetyön muodot, kuten ennaltaehkäisevä perhetyö neuvolassa tai päiväkodissa. Ehkäisevä perhetyö on lyhytaikaista perhetyötä, jonka aikana perheen avuntarvetta selvitetään ja jäsennetään. (Rönkkö & Rytönen 2010: 33.)

Ennaltaehkäisevässä perhetyössä painopiste on nopeassa avussa ja oikea-aikaisuudessa, perheiden hyvinvoinnin ylläpitämisessä ja ongelmien ennaltaehkäisyssä. Varhaisen tuen työllä pyritään vastaamaan tarpeisiin, jotka liittyvät esimerkiksi vanhempien elämäntilanteeseen, kuten työttömyyteen, perheen arjessa selviytymiseen, kasvatuskysymyksiin, väliaikaisiin kriiseihin perheessä (mm. avioero), taloudellisiin vaikeuksiin, asumiseen liittyviin kysymyksiin, elämänhallintaan liittyviin kysymyksiin tai maahanmuuttajaperheiden tilanteeseen. Kun lastensuojelun tarvetta ei ole, perheessä olevat riskitekijät ovat sen kaltaisia, etteivät ne välittömästi vaikuta lasten hyvinvointiin tai perheellä on voimavaroja ja lasta suojaavia tekijöitä. Lastensuojeluntarvetta ei ole usein silloinkaan, kun perheen avun tarve on lyhytaikaista tai perheen kokonaistilanne ei vielä ole täsmentynyt. Myös perheen oma motivoituneisuus avun saantiin vaikuttaa varhaisen tuen vaikuttavuuteen. (Myllärniemi 2007: 11.)

Ennaltaehkäisevää perhetyötä tehdään peruspalveluiden yhteydessä päivähoidossa, terveydenhuollossa ja kotipalvelussa. Ennaltaehkäisevän perhetyön tavoitteena on huomioida koko perhe. (Uusimäki 2005: 18.) Tällainen peruspalveluiden yhteydessä *erityisen tuen tarpeessa oleville* lapsille ja nuorille annettu palvelu määrittyy uuden lastensuojelulain mukaan ennaltaehkäiseväksi lastensuojeluksi (Heino 2008: 37). Ehkäisevällä lastensuojelulla tarkoitetaan kunnan muiden palvelujen piirissä annettavaa erityistä tukea silloin, kun lapsi ei ole lastensuojelun asiakkaana (Heino 2008: 15).

Lapsiperheiden kotipalvelu on lakisääteistä palvelua, joka voi liittyä henkilökohtaiseen hoivaan ja huolenpitoon, lastenhoitoon ja kasvatukseen sekä muihin tavallisiin arkisiin asioihin annettavaan apuun. Lapsiperheiden kotipalvelu on kotiin saatavaa konkreettista tukea, joka ennaltaehkäisee vanhempien uupumusta ja auttaa selviämään

vaikeiden tilanteiden yli. Lapsiperheiden kotipalvelusta peritään palvelumaksu perheen maksukyvyn mukaan. (Vilén ym. 2010: 32.)

Äitiys- ja lastenneuvolan työ voidaan katsoa myös perhetyöksi, sillä neuvolan työssä painottuu yhä enemmän vanhemmuuden tukeminen ja perheen psykososiaalinen hyvinvointi. Perhevalmennus ja vertaisryhmät ovat neuvolan tekemää perhetyötä. Neuvolassa terveydenhoitajan rinnalla toimii usein perhetyöntekijöitä. (Vilén ym. 2010: 29.) Neuvolan perhetyön tavoitteena on tukea varhaista vuorovaikutusta, vanhemmuutta, vanhempien kasvatustyötä sekä perheen arjen hallintaa neuvolaikäisten lasten perheissä. Etelä-Kymenlaaksossa neuvolan ennaltaehkäisevää perhetyötä kehitettiin Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkostossa vuosina 2009–2011. Kehittämistyön tavoitteena oli selkeän toimintamallin luominen, moniammatillisen työotteen vahvistaminen sekä varhaisen tuen että perhettä osallistavan työotteen vahvistaminen. Neuvolan perhetyö on ennaltaehkäisevää ja varhaista tukea, joka on kestoltaan lyhytaikaista. Neuvolan perhetyöstä tehdään suunnitelma. Työ tapahtuu perheen kotona ja sen lähtökohtana ovat perheen tarpeet. Neuvolan perhetyö on nopeasti tuen tarpeeseen vastaavaa ja voimavaraistavaa työtä. Työmuotoja neuvolan ennaltaehkäisevässä perhetyössä ovat aktiivinen kuuntelu, keskustelu ja havainnointi. Neuvolan perhetyöntekijä auttaa perheen verkostojen rakentamisessa, palveluihin hakeutumisessa sekä tukee ratkaisujen löytymisessä arjen pulmiin. (Neuvolan ennaltaehkäisevä perhetyö.)

Päivähoidon yhteydessäkin toteutetaan perhetyötä. Lähtökohtana varhaiskasvatustyössä on kasvatuskumppanuus vanhempien kanssa. Näin ollen voidaan katsoa kaikkien varhaiskasvatuksen työntekijöiden tekevän perhetyötä. Avoin päivätoiminta on ryhmämuotoista ennaltaehkäisevää perhetyötä sellaisenaan. (Vilén 2010: 30.) Lisäksi päivähoidon varhaiskasvattajien rinnalle on erilaisilla hankkeilla kehitetty perhetyötä. Uusimäki (2005: 19) kertoo mm. Perhetyön mahdollisuudet päivähoidossa - hankkeesta, jossa vuosina 2002–2004 kehitettiin päivähoidon perhetyötä pilottiyksiköissä.

Myös kouluissa tehdään yhä enenemissä määrin perhetyötä; lähes kaikissa kouluissa toimii moniammatillinen oppilashuoltoryhmä. Ryhmään yleensä kuuluvat rehtori, opinto-ohjaaja, erityisopettaja, koulukuraattori, koulupsykologi, opettaja ja kouluterveydenhoitaja. Lisäksi kouluissa on yhä enemmän alettu panostamaan koko perhettä tukevaan työskentelyyn tekemällä yhteistyötä muiden perheen kanssa työskentelevien

tahojen kanssa. (Vilén 2010: 30.) Yksi näistä tahoista on kasvatus- ja perheneuvola, jossa perheitä tuetaan kriisi- ja ongelmatilanteissa. Asiakkaaksi hakeutumisen syyt voivat liittyä kasvatusongelmiin, parisuhdeongelmiin, perhettä kohdanneeseen äkilliseen kriisiin (kuolema, avioero tms.) tai perheasioiden sovitteluun. Useimmissa kasvatus- ja perheneuvoloissa työskentelee sosiaalityöntekijä, psykologi ja psykiatri. Kasvatus- ja perheneuvolan henkilöstöön voi kuulua myös sairaanhoitaja, puhe- ja toimintaterapeutteja sekä psykoterapeutteja. (Vilén 2010: 30–31.)

Ennaltaehkäisevän perhetyön tarkoituksena on pitää yllä ja lisätä perheiden hyvinvointia ja pienentää perheiden tilanteiden vaikeutumisen riskiä. Ehkäisevä perhetyö sisältää neuvontaa ja opastusta, jonka avulla tuetaan perheen arkea sujuvammaksi. Perhettä tuetaan jo ilmenneitten ongelmien selvittämisessä ja samalla ennaltaehkäistään uusia ongelmia. (Rönkkö & Rytönen 2010: 32.)

Varhainen tuki voidaan katsoa perheelle riittäväksi silloin, kun perheellä on tuen tarvetta, joka ei

- vaikuta olennaisesti lapsen hyvinvointiin ja toimintakykyyn
- vaikuta vanhemman kykyyn toimia vanhempana
- vaikuta vanhemman kykyyn nähdä lapsen tarpeita
- vaadi muutostarpeita lapsen tai nuoren elämässä
- perheessä on voimavaroja ja vahvuuksia
- perheen tilannetta ja tuen tarvetta ei vielä ole saatu selvitettyä (Myllärniemi 2007: 11.)

3.2.2 Lastensuojelun perhetyö

Lastensuojelun perhetyö on osa lastensuojelun palvelujärjestelmää. Se on lastensuojelun avohuollon tukitoimi, jonka edellytyksenä on lastensuojelun asiakkuus. Lastensuojelun perhetyö käynnistyy sosiaalityöntekijän päätöksellä ja on suunnitelmallista ja tavoitteellista perheen tilanteen selvittämistä ja muutostavoitteisiin pyrkimistä. Lasten-

suojelun perhetyö on tehostettua tukea perheille kriisitilanteissa. Lastensuojelulain mukaan lapsi voidaan sijoittaa avohuollon tukitoimena lyhytaikaisesti ilman vanhempiaan. Tällöin tavoitteena on arvioida lapsen ja koko perheen tilannetta, tarjota väliaikaista huolenpitoa tai kuntouttaa perhettä. Lapsen sijoittamisen taustalla voi olla myös perheen kriisitilanne. Lapsi voidaan sijoittaa lyhytaikaisesti esimerkiksi lastensuojeluyksikköön tai perhetukikeskukseen. Perhekuntoutusta voidaan tarjota sijoittamalla koko perhe perhekuntoutusta tarjoavaan yksikköön tai sitä voidaan tarjota avopalveluna, jolloin perhe yöpyy kotona. Perhekuntoutuksessa tavoitteena on tukea koko perheen voimavaroja ja etsiä ratkaisuja perheen arkeen. (Vilén ym. 2010: 32.)

Mitä enemmän on puutteita lapsen toimintakykyyn, kehittymiseen ja käyttäytymiseen liittyen, sitä todennäköisemmin perhe on lastensuojelun sosiaalityön tarpeessa. Ratkaisevassa osassa on lapsen ja vanhemman näkemykset tilanteesta ja avun tarpeesta. Kehityksellisen uhan katsotaan tuottavan lastensuojelun tarvetta silloin, kun ne välittyvät vanhemmuuteen tai lapsen tarpeisiin ja hyvinvointiin. Lastensuojelun kriteerinä voidaan pitää perheen tilannetta, kun lapsen kasvuolosuhteet ja ihmissuhteet

- heikentävät välittömästi tai olennaisesti lapsen/ nuoren hyvinvointia
- heikentävät vanhemman kykyä toimia vanhempana
- heikentävät olennaisesti vanhemman kykyä nähdä lapsen/nuoren tarpeita ja nähdä tilannetta lapsen näkökulmasta
- vanhempi tai lapsi ei näe itse avun tarvetta
- tilanne vaatii konkreettisia muutoksia lapsen/nuoren elämässä (Myllärniemi 2007: 11–12.)

Lastensuojelun perhetyötä tehdään perheissä, joissa voi olla monenlaisia erityisen tuen tarpeita: kuntoutusta ja hoitokontakteja. Lisäksi perheissä voi olla monenlaisia elämänhallintaan, vuorovaikutukseen ja arjen hallintaan liittyviä ongelmia, joihin perhetyöllä pyritään vaikuttamaan. Lastensuojelun perhetyö on interventio perheen yksityisyyteen, jonka myötä siinä voidaan nähdä korjaava elementti. Perhetyö perustuu psykososiaalisen toimintakyvyn arviointiin ja vahvistamiseen, joten sitä voidaan pitää lastensuojelun kuntoutukseen kuuluvana työmuotona. Psykososiaalinen toimintakyky si-

sältää taidon selvittää arjen tilanteista, olla vuorovaikutuksessa, taidon solmia ihmissuhteita, toimia omassa elinympäristössä ja ratkaista arkisia ongelmatilanteita. (Myllärniemi 2007: 12.)

Lastensuojelulaissa lastensuojelun keskeisiksi periaatteiksi on mainittu lapsen suotuisan kehityksen ja hyvinvoinnin turvaaminen, vanhempien tukeminen kasvatustehtävässään, lapsen ja perheen ongelmien ehkäiseminen ja niihin ajoissa puuttuminen sekä ensisijaisesti lapsen edun huomioiminen. Lapsen etua arvioitaessa on huomioitava tasapainoinen kehitys ja läheiset ihmissuhteet, ikätason mukainen huolenpito, lapsen toivomusten mukainen koulutus, turvallinen kasvuympäristö ja henkinen koskemattomuus. Lisäksi on huomioitava itsenäistymisen mahdollistaminen, osallistumisen mahdollisuus sekä kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioiminen. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 4. §.)

3.2.3 Seurakunnan, järjestöjen ja yksityisten toimijoiden perhetyö

Evangelisluterilainen kirkko tekee monimuotoista perhetyötä. Seurakunnan perhetyötä järjestävät seurakunnat sekä perheasianneuvottelukeskukset. Seurakunnat järjestävät perheille erilaista toimintaa, kuten perhekerhoja, leirejä, kasvatukseen ja parisuhteeseen liittyviä kursseja, kuten Toimiva perhe-ryhmät. Seurakunnalla on myös paljon lapsille suunnattua toimintaa, kuten päiväkerhot, pyhäkoulut ja iltapäiväkerhot. Perhetyöstä vastaavat työntekijät saattavat olla nimikkeeltään lastenohjaaja, lapsityönohjaaja, perhetyöntekijä, diakoni tai pappi, jonka vastuualueena ovat perheet. Useimmissa seurakunnissa perhetyötä tekevät diakonit, jotka tekevät seurakunnan sosiaalityötä. He tekevät ennaltaehkäisevää työtä, joka painottuu vanhemmuuden tukemiseen. Diakoniatyössä autetaan myös perheitä, joihin on kasautunut erilaisia ongelmia; työttömyyttä, päihteiden käyttöä, mielenterveys-, parisuhde-, ja kasvatusongelmia. Työmuotoja ovat kotikäynnit, päivystykset, perheleirit, parisuhdetyö, vertaisryhmät ja verkostotyö. Perheasiain neuvottelukeskuksessa työskentelee perheneuvoja, jotka tukevat sielunhoidollisen ja terapeutin keskustelun avulla parisuhde- ja perheongelmissa. Useimmissa perheasiain neuvottelukeskuksissa järjestetään myös perheasioidensovitelua. (Vilén 2010: 32–33.)

Erilaiset järjestöt ovat vakiinnuttaneet toimintaansa perhetyön kentällä. Tällaisia valtakunnallisesti vaikuttavia järjestöjä ovat Mannerheimin lastensuojeluliitto, Ensi- ja turvakotienliitto, Suomen mielenterveysseura, Perhehoitoliitto sekä Väestöliitto. Jär-

jestöjen tuottamaa toimintaa on mm. erilaiset auttavat puhelimet, nettipalvelut, vertaisryhmät, kohdennettu perhetyö sekä turvakotitoiminta. Monet yksityiset palveluntuottajat tekevät perhetyötä, ja heiltä palveluja ostavat kunnat, järjestöt tai asiakasperheet suoraan. (Vilén 2010: 33.)

3.2.4 Erityistason perhetyö

Kun lapsella on erityisen tuen tarve, perhe saattaa saada palveluita usealta taholta samanaikaisesti. Mitä enemmän tuen tarvetta perheessä on, sitä todennäköisemmin perhettä tukevat tahot tekevät työtä moniammatillisesti verkostoituen. Kunnissa saattaa olla erityisiä lasten kuntoutusryhmiä, joissa tarkastellaan lapsen tai perheen tilannetta ja suunnitellaan kuntoutusta moniammatillisesti. Erityistason perhetyötä on myös vammaispalvelun perhetyö, jonka saavuttaa vammaishuollon sosiaalityöntekijän kautta. Vammaispalvelun perhetyötä tehdään perheissä, joissa on kehitysvammainen lapsi tai joissa toinen tai molemmat vanhemmat ovat kehitysvammaisia. Myös erikoissairaanhoidossa on työryhmiä, jotka tukevat perheen arjessa selviytymistä. (Vilén 2010: 35.)

Erityistason perhetyöhön kuuluu myös vaativa vauvaperhetyö. Vaativa vauvaperhetyö kohdentuu perheisiin, joissa on vakavia ongelmia, kuten päihde- ja mielenterveysongelmia. Erityistason perhetyöhön voidaan lukea myös psykiatrian perhekuntoutus. Lastenpsykiatriassa huomio kohdentuu myös koko perheeseen ja vanhemmuuden tukemiseen. Psykiatrian perhekeskeisenä työorientaationa voidaan pitää perheterapiaa. Myös aikuispsykiatrian puolella huomioidaan aikuisen voimavaroja vanhempana ja arjessa selviämisessä. Erityistason perhetyötä on myös päihdekuntoutus, jota toteutetaan koko perheen kuntoutuksena päihdehuollon yksiköissä. Esimerkkinä perheen päihdekuntoutuksesta on Ensi- ja turvakotiliiton päihdeäitien perhekuntoutus ja perhetyö, joka kohdentuu myös raskaana oleville äideille. (Heino 2008: 39–42.)

3.3 Perhetyön menetelmät

Perhetyön menetelmät ovat perheiden kanssa työtä tekevien henkilöiden kehittämää työmuotoja, joita sovelletaan käytännön työhön perheiden kanssa. Menetelmä voi olla myös ideologia tai katsontakanta, jonka avulla työntekijä pystyy näkemään perheen tai itsensä uudesta näkökulmasta. (Vilén ym. 2010: 208.) Varsinaisiksi työmenetelmiksi

perhetyöntekijät määrittelevät tiettyyn tilanteeseen kehitetyt työvälineet, kuten kortit ja lomakkeet. Menetelmän käsite pitää sisällään ajatuksen työtavan ja työvälineen siirrettävyydestä ja systemaattisesta käytöstä. (Myllärniemi 2007: 35.) Menetelmä voi olla myös rakenteellinen yhteistyömuoto, joka helpottaa kohtaamista perheen kanssa ja vaikeiden asioiden käsittelyä ja puheeksi ottamista (Vilén ym. 2010: 208). Toiminnalliset menetelmät ovatkin hyvä apu työskentelyn aloittamiselle silloin, kun perheellä ei ole taitoa keskusteluun ja analysointiin. Toiminnallisten menetelmien tavoitteena on asiakkaan psykososiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen. (Myllärniemi 2007: 85–86.) Menetelmillä voidaankin tukea perhettä sosiaalisten taitojen hallintaan (Rönkkö & Rytönen 2010: 41–42).

Menetelmää valittaessa on hyvä miettiä, mihin tilanteeseen, millaiselle perheelle ja mihin tarkoitukseen menetelmä valitaan. Menetelmien käyttö ei ole itseisarvo vaan tärkeintä on työskentelyn tavoite: kuinka asiakasta voi parhaiten auttaa hänen tilanteessaan. (Vilén ym. 2010: 208.) Menetelmiä käytetäänkin perheen tilanteesta lähtien, mitään yhtenäistä ”työkalupakkia” ei ole olemassa (Myllärniemi 2007: 35). Perhetyössä ei ole myöskään ennalta sovittua työmallia, jossa olisi valmis menetelmä kuhunkin tilanteeseen. Työmenetelmiä käytetään aina tilanteen mukaan soveltaen ja sen perusteella, minkä työntekijä kulloinkin kokee perheen kohdalla toimivaksi. Käytettävät menetelmät vaihtelevat paitsi perheen tilanteen, myös perhetyön taustaorganisaatioiden mukaisesti. Esimerkiksi lastensuojelun perhetyöhön kuuluvat kotikäynnit, joissa käydään perheenjäsenten kanssa yhdessä ja yksilöllisesti keskusteluja siitä, mihin perhe tarvitsee apua ja tukea. Tapaamisissa voidaan pohtia eri ratkaisuvaihtoehtoja ja samalla eri menetelmiä hyödyntämällä tukea perheenjäseniä löytämään ratkaisuja eri tilanteisiin. (Rönkkö & Rytönen 2010: 41–42.)

Perhetyössä käytettävien menetelmien kirjo on laaja. Esimerkiksi käytettävät menetelmät voivat olla toiminnallisia menetelmiä, sosiaalista kuntoutusta, perheleirejä, ryhmätoimintoja (vertaistuki), vanhempien kanssa käytettäviä menetelmiä (esim. vanhempana vahvemmaksi -materiaali, vanhemmuuden ja parisuhteen roolikartat, Käsi-kynkkä, sukupuut, verkostokartta, Toimiva perhe- materiaalit, perhetilannepuntari, lomakkeet), lasten kanssa työskentelyyn tarkoitetut menetelmät (tunnematto, tunnekortit, satukirjat, erilaiset kortit ja lomakkeet) sekä vuorovaikutuksen vahvistamiseen tarkoitetut menetelmät (vuorovaikutusharjoitukset ja – pelit, videointi, perheenjäsenten keskinäiset sopimukset, perheen päivärytmi). (Myllärniemi 2007: 35.) Perhetyön

palveluluonne antaa työlle laajan toiminta-alan, ja työssä voidaan soveltaa myös muita kuin varsinaisesti sosiaalialalle kehitettyjä toimintatapoja. (Rönkkö & Rytönen 2010: 41–42.)

Suhtautuminen menetelmiin ja menetelmällisyyteen on perhetyössä kaksijakoista. Toisaalta tilanteiden käsittelyn avuksi tarvitaan erilaisia menetelmiä ja tekniikoita. Toisaalta työssä korostetaan ihmisten kohtaamista ja hyvää yhteistyösuhdetta, silloin asiantuntemus rakentuu tilannekohtaisesti ja vuorovaikutuksessa. (Rönkkö & Rytönen 2010: 41–42.) Perhetyön keskiössä on aina perheenjäsenten keskinäiset suhteet, erityisesti vanhempi-lapsisuhde ja siinä tapahtuva vuorovaikutus. Työn taustalla on ajatus siitä, että lapsen ja vanhemman välinen toimiva suhde on lapsen paras turvapaikka. Perhetyön menetelmien monipuolisuudesta huolimatta tärkeimpänä välineenä ja keinona nähdäänkin vuorovaikutus asiakkaan kanssa. Perhetyöntekijän tärkeimpiä työvälineitä menetelmien sijaan ovat työntekijän rooli ja vuorovaikutustaidot. (Myläniemi 2007: 85–86.)

3.4 Monikulttuurinen perhetyö

Eroaako monikulttuurinen perhetyö kantasuomalaisten parissa tehdystä perhetyöstä? Keskeisellä sijalla monikulttuurisessa perhetyössä ovat samat asiat kuin perhetyössä yleisesti, kuten vanhemmuuden tukeminen sekä lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus. Monikulttuurisuus tuo perhetyöhön kuitenkin uusia ulottuvuuksia ja haastaa työntekijän ammattitaidon uudella tavalla.

Perheen monikulttuurisuus näkyikin niissä vaatimuksissa, joita perhetyöntekijä joutuu kohtaamaan. Kulttuurinen sensitiivisyys, kulttuuritietoisuus ja kulttuurien välinen kompetenssi ovat näitä odotuksiin liittyviä käsitteitä. Yhteisöllisten kulttuurien vanhempien voi olla vaikea ottaa vastaan apua ammattilaisilta, kun apua on totuttu hakemaan ensisijassa perheeltä ja suvulta. Suhde viranomaisiin voi olla myös aiempien kokemusten vuoksi kielteinen. (Rönkkö & Rytönen 2010: 154.) Asiakastilanteeseen vaikuttavat molempien osapuolten ennakoasenteet, aikaisemmat kokemukset kulttuurien välisestä kohtaamisesta sekä kohtaamisten määrä ja luonne. Valtaväestöön kuululle on jo ennestään selvää kohtaamiseen liittyvät toimintatavat, mutta maahanmuuttajalle jo pelkkä asiakkuus voi olla uusi asia. (Ekholm & Salmenkangas 2008: 72.)

Perheellä ei välttämättä ole ennestään tietoa työn sisällöstä. Monet maahanmuuttajataustaiset perheet saattavat vieroksua sosiaalialan ammattilaisten kanssa tehtävää työtä, koska pelkäävät sen johtavan huostaanottoon. Vanhemmat tarvitsisivat enemmän tietoa Suomen perhepalveluista, kuten perhetyöstä. (Ekholm & Salmenkangas 2008: 45.) Maahanmuuttajat pitävätkin ongelmana sitä, etteivät työntekijät ohjaa heitä riittävästi muihin palveluihin. Maahanmuuttajille voi jäädä käsitys, ettei työntekijä auta heitä, vaikka kyse on siitä, että he eivät asiakkaana tiedä tarpeeksi esittääkseen oikeita kysymyksiä. (Ekholm & Salmenkangas 2008: 72.)

Haasteena perhetyössä on varmistaa, ettei perheen monikulttuurisuus aiheuta vieraan, osaamattoman tai erilaisen leimaa vaan työntekijä pystyy kohtaamaan perheen ja sen jäsenet tavallisina ihmisinä. Perhetyöntekijä tarvitsee kykyä ja taitoa sekä monikulttuurisuuden aiheuttamien erojen kunnioittamiseen, että niiden vaikutusten vähentämiseen. Yksi keskeinen haaste perhetyössä on sensitiivisen kulttuurikysymysten puheeksi ottaminen. Tällaisia kysymyksiä voivat olla esimerkiksi lasten rasistiset kokemukset. Perhetyöllä voidaan luoda tila näidenkin kokemusten käsittelyyn. Perhetyö eri toimintamuotoineen on oiva kulttuurien kohtaamisen väline, jossa kaikki osapuolet voivat oppia toisiltaan ja löytää uusia tapoja toimia. (Rönkkö & Rytkönen 2010: 154.)

Jäppisen & Hurtigin (2007) tutkimuksissa sosiaalityön ammattilaisten ja maahanmuuttajien odotuksista kohtaamiselle tuli esille erilaisia käsityksiä ammattilaisten ja maahanmuuttajien puolelta. Ammattilaiset pitivät tärkeänä maahanmuuttajien hakeutumista palveluihin ja palvelujen hyötyjen tunnistamisen tärkeys korostui. Maahanmuuttajat sen sijaan korostivat enemmän itsenäisen selviytymisen toivetta ja tavoitetta. Maahanmuuttajat toivoivat kohtaamiselta ammattilaisten kanssa, että heitä kohdeltaisiin ensisijaisesti yksilönä eikä kulttuurin edustajina. He eivät toivoneet ammattilaisten huomioivan heitä nimenomaan venäläisinä, vaan enneminkin heillä korostui halu oppia suomalaisen yhteiskunnan tapoja. Hyväksi ammattilaisuudeksi määrittyi se, että työntekijä pystyi kohtaamaan asiakkaan ilman ennakkokäsityksiä kulttuurista tai venäläisyydestä. Ammattilaisten huomio tutkimuksessa sen sijaan kiinnittyi kulttuurien välisiin eroihin. Venäläistaustainen asiakas nähtiin ensisijassa kulttuurinsa edustajana, ja ammattilaiset pohtivat kulttuuria ennen kaikkea erojen ja erilaisuuden sekä kulttuuristen piirteiden merkitysten kautta. (Jäppinen & Hurtig 2007: 143–144.)

Kulttuuristen kysymysten olemassa oloa ei voida kiistää maahanmuuttajien kanssa tehtävässä työssä, mutta ne vaativat perhetyöntekijältä herkkyyttä ja kykyä avoimeen vuorovaikutukseen, jotta kulttuurikysymyksiin liittyviltä riskeiltä välttyttäisiin.

Kulttuurierojen pohtiminen ja asiakkaiden huomioiminen kulttuurin ja kulttuurierojen näkökulmasta saattaa johtaa asiakkaan ja ammattilaisen etääntymiseen toisistaan. Se voi myös vaikeuttaa asiakkaan yksilöllisen tilanteen näkemistä. Liiallinen kulttuuria ihannoiva kulttuurisensitiivisyys johtaa helposti kulturalismiin, ihmisten yksinkertaistavaan luokitteluun kulttuurin perusteella. Silloin vaarana on, että kulttuuriin kuulumattomia asioita selitetään kulttuurilla, eikä esimerkiksi lasten elämän riskitilanteisiin puututa, koska halutaan ymmärtää ja sallia erilaista kulttuuria. Kulttuurisesta sensitiivisyydestä ei ole kyse silloin, kun kulttuurin oletus estää tarttumasta selkeään lapsen hyvinvointiin vaikuttavaan ongelmaan, esimerkiksi lasten kuritusväkivaltaan. Toisaalta riskinä on se, että suomalaisten tapojen pohjalta määritellään ongelmaksi arkisiakin kulttuurisia asioita, jotka eivät ole lasten hyvinvoinnin kannalta oleellisia. Tällainen on esimerkiksi suomalainen käsitys päivittäisestä ulkoilusta, joka nähdään Venäjällä toisin. Lapsia suojellaan siellä vilustumiselta ja sisäleikit ovat talviaikaan suosittuja. Tästä lähtökohdasta suomalaista ulkoilunormia on vaikea ymmärtää. (Jäppinen & Hurtig 2007: 145.) Kulttuurinen syrjiminen voi tapahtua silloin, kun lapsen edun määrittely, erilaiset perhekeskeiset ja yhteisölliset kasvatuserinteet ja sosiaaliset kulttuurit kohtaavat. Monesti lastenkasvatuksessa ja perheen sisäisissä asioissa halutaan vaelia omaa kulttuuritaustaa, kun taas valtaväestön kulttuuriin sopeudutaan helpommin koulutukseen ja työhön liittyvissä asioissa. (Rönkkö & Rytönen 2010: 151–152.) Kulttuurinen sensitiivisyys on herkistymistä toisen kulttuurin, mutta samalla myös oman kulttuurin käsityksille. Arkisista kulttuuriin liittyvistä asioista, kuten ulkoiluperiaatteesta joustaminen on merkki kulttuurien toimivasta vuoropuhelusta. (Jäppinen & Hurtig 2007: 145.)

Myös Ekholm & Salmenkangas tuovat esille näitä kulttuurikysymyksiin liittyviä ongelmia. Haasteena maahanmuuttajien parissa tehtävässä työssä onkin erottaa, milloin on kyse kulttuuriin liittyvistä asioista, milloin maahanmuuton vaikutuksista perheen elämään ja milloin kyse on perheen yksilöllisestä tilanteesta. (Ekholm & Salmenkangas 2008: 46.)

Monikulttuuriseen perhetyöhön liittyy siis monenlaisia haasteita. Keskeistä työssä on ajan antaminen asiakkaalle, erityisesti kielivaikeuksien vuoksi. Aikaa tarvitaan myös luottamussuhteen luomiselle sekä työn sisällön ja merkityksen avaamiselle. Maahanmuuttaja tarvitsee tietoa lainsäädännöstä ja palvelujärjestelmästä. Tarvitaan taitoa myös kulttuurikysymyksille herkistymisestä, että on mahdollista selvittää, milloin kyseessä on kulttuuriin liittyvät asiat, milloin taustalla on avuntarvetta.

Jäppinen & Hurtigin (2007) mukaan ensimmäisenä edellytyksenä työskenneltäessä maahanmuuttajataustaisen asiakkaan kanssa on perusasioden oleminen kunnossa. Maahanmuuttaja tarvitsee selkeää tietoa palvelujärjestelmästä, tarjolla olevista palveluista ja toimintatavoista. Vain näin mahdollistuu itsenäinen asioiden hoito. (Jäppinen & Hurtig 2007: 148.) Keskeiseksi nousevat myös kielivaikeudet: ymmärtääkö asiakas tarpeellisen ja tuleeko asiakas itse ymmärretyksi? (Ekholm & Salmenkangas 2008: 72–76). Kielitaidon liittyvien ongelmien ratkaisu on aina ammattilaisen vastuulla ja tarvittaessa paikalle on kutsuttava tulkki (Jäppinen & Hurtig 2007: 148). Maahanmuuttajatyön luonteeseen kuuluu ajan antaminen ja ymmärrys siitä, että uuden oppiminen ja kotoutuminen on yksilöllistä ja vaatii eri ihmisiltä eri tavalla aikaa. Myös luottamussuhteen luominen voi vaatia enemmän aikaa ja työntekijän panostamista. (Ekholm & Salmenkangas 2008: 76; 46.) Tärkeänä asiana monikulttuurisessa työssä on muistaa, että asiakas on ennen kaikkea yksilö. Oman kulttuurin säilymisen tukeminen on kuitenkin hyvä huomioida työssä. Kulttuurinen sensitiivisyys on herkistymistä omalle kulttuurisidonnaisuudelle, uskallusta keskustella kulttuurista sekä ymmärrystä siitä, etteivät kaikki asiakkaan tilanteet liity kulttuuriin. (Jäppinen & Hurtig 2007: 148.) Työssä olisi huomioitava myös maahanmuuttajien osallisuus. Maahanmuuttajille olisi tarjottava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujen ja työn sisällön suunnitteluun ja toteuttamiseen. (Jäppinen & Hurtig 2007: 149.)

Koska maahanmuuttoon liittyvät tekijät ja muutosprosessi vaikuttavat perheen tilanteeseen monin tavoin, kuten luvussa Maahanmuuttoon liittyvät tekijät olen tuonut esille, ei niitä voida myöskään ohittaa monikulttuurisessa perhetyössä. Koska perhetyössä kohtaamme monista eri kulttuureista tulevia asiakkaita, ei mitenkään ole mahdollista, että työntekijänä oppisimme tuntemaan kaikkien eri kulttuurien toimintatavat. Kulttuurin liiallinen korostaminen voi olla myös esteenä työn onnistumiselle, jos kulttuurin korostamisen vuoksi ei nähdä asiakkaan yksilöllistä tilannetta. Sen sijaan maahanmuuttoon liittyvä muutosprosessi on asia, jonka jokainen maahanmuuttaja käy läpi

ja johon liittyy paljon hyvinvointiin vaikuttavia riskitekijöitä, mutta joka on mahdollista myös kääntää voimavaraksi.

Sosiaalialan työntekijöinä maahanmuuttajaperheitä kohdatessa tulisi miettiä sitä, miten maahanmuuton kokemus ja sen seuraukset vaikuttavat perheen elämään. Tätä voi pohtia mm. seuraavien kysymysten kautta: Miten kielen ja kulttuurin muuttuminen ja vähemmistöstatus vaikuttavat perheen sen hetkiseen elämäntilanteeseen? Millainen hallinnan tunne perheen vanhemmilla on esimerkiksi asumiseen ja talouteen liittyen? Mitä vaikutusta perheen ihmissuhteille ja kasvatustavoille on siitä, että toinen tai molemmat vanhemmat ovat syntyneet ja kasvaneet muualla? Mitä vaikutuksia maahanmuutolla on ollut perheen rakenteeseen ja perhedynamiikkaan? (Alitolppa-Niitamo & Söderling 2005: 10–11.)

Maahanmuuttoon liittyy uudessa ympäristössä kohdattua avuttomuutta, hankaluuksia ja avun tarvetta. Erityisesti alkuvaiheessa maahanmuuttajalla voi olla paljon tuen tarvetta, ennen kuin uuden kotimaan käytännöt ovat hallussa. Tarvitseeko maahanmuuttaja sitten aina rinnalleen ammattilaista? Hurtigin (2007: 137) mukaan avun tuottaminen voi olla muutakin kuin ammattilaisten tuottamaa. Parhaaksi koettu apu voi löytyä vertaisryhmistä, samalla mahdollistuu myös maahanmuuttajan itsenäisyys ja yksityisyys.

4 EMPOWERMENT

Avaan tässä luvussa käsitteitä voimaantuminen ja valtaistuminen, jotka ovat empowerment-käsitteen käännöksiä. Kerron lyhyesti, mitä tarkoitetaan voimavaroilla ja perheen voimaantumisella. Käsittelen myös perhetyöntekijän roolia voimaantumisen tukijana.

4.1 Voimaantuminen

Empowerment-käsitteen sanakirjakäännös viittaa vallan ja voiman saamiseen ja ottamiseen sekä toisaalta valtuuttamiseen. Suomessa empowerment-käsitteestä käytetään usein muotoa *valtaistuminen*, joka on yhteiskuntatieteissä yleinen muoto. Kasvatustieteissä sen sijaan käytetään muotoa *voimaantuminen*. Voimaantuminen viittaa kuitenkin

kin enemmän yksilön kehitykseen, kun taas valtaistuminen on laaja-alaisempi ja viittaa myös rakenteellisiin syihin. (Järvikoski & Härkäpää 2011: 141.)

Sosiaalityön empowerment-määritelmät syntyvät vuorovaikutuksessa muihin tieteesiin. Sosiaalityön näkökulmasta kattavimman ja yleisesti hyväksytyn määritelmän on esittänyt Robert Adams (1996). Hänen mukaansa empowerment mahdollistaa yksilöiden, ryhmien ja yhteisöjen vaikuttamisen elinolosuhteisiinsa ja niiden muuttamiseen, elämän laatunsa kohentamisen ja muiden auttamisen näissä pyrkimyksissä. Empowermentin toimijatasoja ovat yksilöt, ryhmät ja yhteisöt. Empowerment sisältää myös ajatuksen prosessista: se on keino muutoksen aikaansaamiseksi. Läsnä on myös päämäärä, jota kohden prosessissa edetään. (Hokkanen 2009: 317.) Voimaantuminen on siis lisääntyvä yksilön, yksilöiden välinen tai poliittinen voima, jonka avulla yksilöt, perheet tai yhteisöt saavat mahdollisuuksia parantaa omaa tilannettaan. (Socialwork, s. 21).

Hokkanen (2009: 329) esittää yhden tavan selkiyttää empowerment-käsitteen käyttöä suomalaisessa sosiaalityötä koskevassa keskustelussa. Hän erottelee empowerment-käsitteen kantasanat voima ja valta sen perusteella, missä määrin on kyse osallisen (yksilö, ryhmä, yhteisö) ikuomasta asiasta (voimaantuminen) ja missä määrin siinä on tilaa ulkopuolisille muutoksenteikijöille (valtaistuminen). Omassa prosessissa on kyse yksilön tai yhteisön omaehtoisesta prosessista, jossa ulkopuolisten toimijoiden rooli on rajattu. Näiden sanojen erilaisuus näkyy siinä, että valtaistuminen kuvaa enemmän tiedostavaa, prosessipainotteista, ihmisyyttä kunnioittavaa ja yhteiskuntatietoista empowermenttia. Voimaantuminen sen sijaan kuvaa enemmän yksilökeskeisyyttä, vastuullisuutta ja toimijuutta sekä kokemusta korostavaa empowermenttia. Valtaistavassa lähestymistavassa keskeistä on yhteiskunnallinen ja yksilön elämään liittyvä eriarvoisuus, kun taas voimaannuttavassa lähtökohdassa keskeistä on ihmisen tai yhteisön subjektiivinen kokemus muutostarpeesta. (Hokkanen 2009: 329–332.) Valtaistumisen ja voimaantumisen erona voidaan siis pitää prosessin laajuutta: valtaistumisessa kyse on yhteiskunnan tasolla tapahtuvasta eriarvoisuuden poistamisesta ja yksilöiden aktivoitumisen mahdollistamisesta, voimaantumisessa lähtökohtana on yksilön oma kokemus ja tavoitteena yksilön omaan elämäänsä liittyvien vaikutusmahdollisuuksien lisääntyminen.

Voimaantuminen ja valtaistuminen tarvitsevat toisiaan. Valtaistumisen ja voimaantumisen rinnakkainelön vaatimuksessa on kyse siitä, että hyvä yhteiskuntapolitiikka on parasta sosiaalityötä, mutta paraskaan sosiaalipolitiikka ei poista sosiaalityön tarvetta. Vaikka molemmilla on oma asemansa sosiaalityön kentällä, näitä lähestymistapoja ei voida sulauttaa yhteen vaan niiden tulee toimia dialogissa. Valtaistavien toimenpiteiden puuttuminen lisää voimaannuttamista tarvitsevien määrää, ja päinvastoin, yksinomaan valtaistumiseen perustuva sosiaalipolitiikka jättää syrjäytyneet yksin. Näin ollen molempia lähestymistapoja tarvitaan sosiaalityön kentällä. (Hokkanen 2009: 332–334.)

Tässä työssä käsittelen voimaantumista, venäläistaustaisten perheiden omaehtoista prosessia, jossa perhetyöntekijä toimii perheiden voimaantumisen tukemisen rajattuna ulkopuolisena toimijana. Perhetyöntekijän roolia käsittelen tässä työssä perheen omaehtoisen voimaantumisen tukijana ja voimaantumiseen motivoijana.

4.2 Voimavarat

Voimavarat ovat ihmisen sisäistä voimantunnetta, jonka avulla ihminen kykenee selviämään elämänsä haasteista. Voimavaraisuus on siis kyky toimia, mutta samalla se on myös henkistä ja fyysistä jaksamista. Voimavarat voivat olla mitä vain, mitkä lisäävät ihmisen hyvinvointia ja jaksamista: erilaisia taitoja, kykyä tuntea ilon ja surun tunteita, kykyä suuttua ja näyttää tunteitaan, pitää kiinni omista rajoistaan. Voimavarat voivat liittyä myös ihmissuhteisiin ja perheen tukiverkoston. Myönteinen asenne, toiminta- ja valintamahdollisuudet, oman tilan ottaminen ja valta päättää perhettä koskevista asioista ovat myös perheen voimavaroja. Voimavarat eivät ole pysyviä ominaisuuksia, vaan jotain mikä perheellä on käytössä. (Rönkkö & Rytönen 2010: 192.) Perheen voimavarat voivat siis olla mitä vain perheelle iloa ja voimantunnetta tuottavia asioita: yhteisiä harrastuksia, toimivia käytäntöjä, tärkeitä ihmisiä, osaamiseen liittyviä asioita yms. Koska voimavarat eivät ole pysyvä ominaisuus, niitä on mahdollisuus hankkia lisää ja eri elämäntilanteissa niiden merkitys voi muuttua.

Se, miten ymmärrämme käytössämme olevia voimavaroja, on myös kulttuuriin sidonnaista. Länsimaisessa ajattelussa voimavarat nähdään usein yksilöön liittyviksi ominaisuuksiksi. Toisaalta on paljon kulttuureita, joissa voimavarat nähdään ensisijaisesti perheenjäsenten tai laajemman sukuyhteisön kautta. Jos länsimaiselta ihmiseltä kysytään työhaastattelussa voimavaroja, hän saattaa luetella yksilöllisiä ominaisuuksia, ku-

ten ahkeruus, sinnikkyys tms. Vastaavasti toisen kulttuurin edustaja voi vastata samaan kysymykseen kertomalla läheisverkostostaan. (Rönkkö & Rytkönen 2010: 192.)

4.3 Perheen voimaantuminen

Voimaantumisella perheen kohdalla tarkoitetaan perheen kykyä kantaa vastuuta. Voimaantuminen korostaa asiakaslähtöisyyttä, asiakkaan omaa asiantuntijuutta. Perheen kohdalla voidaan esimerkiksi korostaa, että vanhemmat ovat yhtäläillä asiantuntijoita suhteessa omiin lapsiinsa kuin ammattilaisetkin. Kaikilla osapuolilla on arvokasta tietoa lapsesta ja lapsen kehityksestä: parhaaseen lopputulokseen päästään yhdistämällä vanhempien ja ammattilaisten asiantuntijuus. Perhetyössä haasteellista voi olla voimaantumisen kokemuksen luominen niin, ettei se tapahdu kenenkään perheenjäsenen kustannuksella, vaan perheessä säilyy tasapaino. Useimmiten kuitenkin yhden perheenjäsenen voimaantuminen johtaa koko perheen voimaantumiseen. (Vilén ym. 2010: 26.)

Voimaantuminen voi näkyä monella eri tavalla. Perheenjäsenet voivat kokea hyvinvoinnin lisääntymistä ja elämänhallinnan tunnetta. Myös ajatusmaailmassa voi tapahtua muutoksia: myönteinen ajattelu itseä, perhettä ja elämää kohtaan lisääntyy. Muutokset näkyvät usein toiminnassa, kuten arjen hallinnassa ja perheenjäsenten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Voimaantuminen voi näkyä käyttäytymisenä, kuten kasva-neena vastuunottona ja myönteisyytenä. Voimaantumisen kesto voi vaihdella: voimaantuminen voi olla hetkellistä tai se voi olla jotain, minkä perhe saavuttaa pysyvämmiin. Armollisuuden lisääntyminen itseä kohtaan on yksi tärkeä osatekijä pysyvän voimaantumisen saavuttamisessa. (Vilén ym. 2010: 26.)

4.4 Perhetyöntekijä perheen voimaantumisen tukijana

Perhetyöntekijä työskentelee perheen kanssa tukien perheen voimaantumista. Perhetyöntekijän roolina on vahvistaa perheen luottamusta siihen, että he kykenevät toteuttamaan tarvittavia muutoksia ja samalla motivoida perhettä muutoksiin. Perhetyöntekijä voi näin ollen olla yksi voimavara perheen elämässä, jos perhetyöntekijä kykenee työllään antamaan perheelle toivoa ja uskoa muutoksen mahdollisuuteen. (Rönkkö & Rytkönen 2010: 194.)

Työntekijän tehtävänä on luoda yhdessä asiakkaan kanssa prosessia, jonka kautta asiakas saa voimavaroja ja keinoja hallita elämäänsä. Muutoksen perusteena on se, että asiakas voi itse päättää omista tavoitteistaan ja sitoutua niiden saavuttamiseen. Ihminen jäsentää voimaantumistaan omien uskomusten ja ympäristöön liittyvien uskomusten avulla. Keskeistä voimaantumisprosessissa on asiakkaan motivointi muutokseen, joten voimaantumisen tukeminen vaatii työntekijältä taitoa luoda luottamuksellinen asiakassuhde. Työntekijän on kuunneltava voimaantumisprosessissa asiakasta ja selvitettävä, mihin tavoitteisiin asiakas on valmis sitoutumaan. (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009: 134–135.)

Yksilön voimaantumisessa on kyse taidosta asettaa itselleen tavoitteita ja sitoutua niihin. Voimaantumisen tukeminen asettaa työntekijälle seuraavia haasteita:

1. Työntekijän tulee ohjata ja neuvoa asiakasta
2. Työntekijällä on oltava rohkeutta nostaa esille vaikeitakin asioita liittyen asiakkaan toimintaan tai käyttäytymiseen. Merkityksellistä on, että asiakas tulee tietoiseksi omasta toiminnastaan ja sen vaikutuksista.
3. Työntekijällä on oltava voimaa kohdata asiakkaan kipeätkin tunteet, kuten viha ja suru sekä toimia katalysaattorina itsetuntemuksen kautta uuden oppimiseen.
4. Työntekijä voi vahvistaa asiakasta ja hänen toimintaansa tukea antavassa suhteessa, joka lähtee liikkeelle asiakkaan tunteista ja ajatuksista. (Mäkinen ym. 2009: 136.)

Perhetyössä vahvana on voimavarakeskeinen perhekehys, jolloin työssä lähtökohtana ovat perheen voimavarat ja niiden vahvistaminen. Perheen voimavaroja etsitään erityisesti vanhemmuudesta tai perheen lähiverkostosta. Nämä voimavarat voivat liittyä hyvään vanhemman ja lapsen suhteeseen, aktiiviseen isovanhempaan tai vanhemman yhteistyöhaluun ja -kykyyn. Voimavarakeskeisyydessä korostuu usko perheen omien voimavarojen ja ongelmanratkaisukyvyn kehittymiseen. (Myllärniemi 2007: 26.)

5 OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSONGELMA JA TARKOITUS

Venäläistaustaiset maahanmuuttajat ovat suurin maahanmuuttajaryhmä Suomessa. He ovat myös suurin maahanmuuttajaryhmämme Kaakkois-Suomessa. Ennusteiden mukaan venäläistaustainen väestö on kasvamassa tällä alueella. Koska maahanmuutto, uuteen kulttuuriin sopeutuminen ja kielitaidottomuus vaikuttavat monella elämänalueella, tarvitsemme tietoa maahanmuuttajataustaisten perheiden tukemisesta osalliseksi yhteiskuntaan. Opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa tietoa perhetyöstä ja perhetyön menetelmistä venäläistaustaisten perheiden voimaantumisen tukemisessa. Haluan tuoda esille perhetyöntekijöiden kokemuksia sosiaalialan asiakastyöstä venäläistaustaisten maahanmuuttajien kanssa ja monikulttuurisen perhetyön kehittämiskohteita. Hankkeen tiimoilta haastattelun teemoja ovat monikulttuurisen perhetyön osaaminen, voimaantuminen ja voimaantumisen tukeminen perhetyön menetelmin sekä perhetyön kehittäminen. Lisäksi omana näkökulmanani opinnäytetyössä ovat maahanmuutto-taustaan liittyvät tekijät perheen voimaantumisen tukemisessa sekä maahanmuuttajien kanssa tehtävän perhetyön osaamiseen liittyvät vaatimukset.

Hankkeen ja oman kiinnostuksen pohjalta tämän tutkimuksen ongelmaksi muotoutuu:

Miten perhetyön menetelmillä tuetaan venäläistaustaisten perheiden voimaantumista Etelä-Kymenlaaksossa?

Tutkimuskysymykset:

- Miten maahanmuuttoon liittyvät tekijät vaikuttavat perheen voimaantumisen tukemiseen?
- Mitä osaamista perhetyöntekijä tarvitsee venäläistaustaisten perheiden voimaantumisen tukemisessa?

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

6.1 Tutkimusmenetelmän valinta

Tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana on tutkia kohdetta mahdollisimman moninaisesti ja kokonaisvaltaisesti.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa suositaan ihmistä tiedon instrumenttina. Tutkija luottaa enemmän keskusteluihin tutkittavien kanssa kuin mittausvälineillä saatavaan tietoon. Laadullisessa tutkimuksessa suositaan metodeja, joilla tutkittavien ääni pääsee esille, kuten teemahaastattelua. Kohdejoukon valinta on tarkoituksenmukaista, ei satunnaisesti valikoitunutta. Kvalitatiivinen tutkimus muotoutuu tutkimuksen edetessä ja sitä toteutetaan joustavasti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009: 160–164.)

Laadullisella tutkimuksella tarkastellaan merkitysten maailmaa, ja merkitykset ovat ihmisten välisiä ja sosiaalisia. Merkityskokonaisuudet ilmenevät ihmisistä lähtöisin olevina ja ihmiseen päättyvinä, kuten kokemuksina, ajatuksina, päämäärinä tai yhteiskunnallisina rakenteina. Laadullisessa tutkimuksessa on eroteltava se, liittyykö tutkimus tutkittavien käsityksiin vai kokemuksiin. Kokemus on aina omakohtainen, käsitykset liittyvät perinteisiin tapoihin ajatella yhteisössä. (Vilkkä 2005:97.)

Tässä tutkimuksessa painopiste on perhetyöntekijöiden kokemuksissa venäläistaustaisten perheiden voimaantumisen tukemisesta ja monikulttuurisen perhetyön erityispiirteistä. Vaikka haastattelulomakkeella saadaan myös tilastoitavissa olevaa tietoa käytettävistä työmenetelmistä, työn tarkoitus on tarkastella tutkittavien kokemuksia ja nostaa heidän ääntään kuuluville.

6.2 Kohderyhmän valinta ja aineiston keruu

Tutkimuksen kohderyhmäksi valitsin venäläistaustaisten perheiden parissa työskentelevät perhetyöntekijät Etelä-Kymenlaakson alueella. Haastattelu on toteutettu niin, että kaksi haastattelua on tehty neuvolan ennaltaehkäisevässä perhetyössä, kaksi nuorten parissa tehtävässä perhetyössä.

Aineiston keruun toteutin kahdella tavalla. Keräsin tutkimustietoa lomakehaastattelulla, haastattelulomake (liite 3) on kehitetty hankkeessa. Lomakkeessa pääpaino on avoimissa kysymyksissä, mikä auttoi haastateltavien kokemuksen esille tulemisessa. Lomakkeella sain myös tarkkaa tietoa perhetyössä käytetyistä menetelmistä, lomakkeessa kysytään käytettyjä perhetyön menetelmiä taulukkomuodossa.

Lomakehaastattelun lisäksi käytin puolistrukturoitua haastattelua (Liite 4), jonka nauhoitin. Haastattelun laadin tutkimuskysymysten perusteella ja haastattelun runko muodostui teemoista, joiden alle tein tarkkoja kysymyksiä. Tällä haastattelulla halusin

syvempää, kokemuksiin perustuvaa tietoa perhetyöstä venäläistaustaisten perheiden parissa ja työn erityispiirteistä. Kyseessä on puolistrukturoitu haastattelu, koska laadin kysymykset ennakolta ja esitin ne kaikille haastateltaville samassa järjestyksessä. Tämän tein siksi, että jo haastattelulomake oli laaja, joten haastattelu oli rajattava haastattelun keston ja aineiston käsiteltävyyden vuoksi opinnäytetyön kannalta oleellisiin kysymyksiin. Teemoja ja tarkentavia kysymyksiä käytin apuna tulosten tarkastelussa.

Olin tutkimuskysymysten mukaisesti asettanut teemat haastatteluun seuraavasti:

Miten maahanmuuttoon liittyvät tekijät vaikuttavat perheen voimaantumisen tukemiseen?

Asiakkuuden alkaminen

Perheen sisälle pääseminen ja luottamussuhteen syntyminen

Kieliongelmat

Maahanmuuttoon liittyvät tekijät

Kulttuuriin liittyvät kysymykset

Voimaantuminen

Mitä osaamista perhetyöntekijä tarvitsee venäläistaustaisten perheiden voimaantumisen tukemisessa?

Tieto maahanmuuttajien kanssa tehtävästä työstä

Erityisosaaminen

Tarkentavilla kysymyksillä hain tietoa siitä, kokivatko työntekijät työmuodon olevan perheille tuttua vai vaatiiko työn avaaminen enemmän aikaa. Luottamussuhteen luomisesta kysyin, olivatko työntekijät kokeneet sen helppona vai vaikeana, millä keinoilla sitä oli voinut helpottaa. Hain tietoa myös työntekijöiden kokemuksista kieliongelmien, erilaisen kulttuuritaustan ja maahanmuuttajataustan vaikutuksista perheen voi-

maantumisen tukemiseen. Voimaantumiseen liittyvillä tarkentavilla kysymyksillä hain tietoa siitä, millä keinoilla perhetyöntekijä on tukenut voimaantumista ja miten voimaantumisen on näkynyt perheen arjessa.

Perhetyöntekijän osaamiseen liittyvissä kysymyksissä oli tarkoituksena kuulla työntekijöiden kokemuksia siitä, onko heillä tarpeeksi tietoa maahanmuuton vaikutuksista perheen hyvinvointiin sekä onko heillä riittävästi tietoa asiakasperheen kulttuurista ja tarvitaanko tällaista tietoa enemmän. Erityisosaamiseen hain tietoa monikulttuurisen perhetyön osaamisesta ja siitä, miten monikulttuurista perhetyötä pitäisi kehittää.

Lomakkeesta en käyttänyt kaikkea saamaani tietoa, vain työni kannalta oleelliset tiedot. Organisaatio-osuuden ja Työnne-osuuden tulosten käsittelyn jätin kokonaan pois työn rajaamisen vuoksi. Nämä osiot eivät myöskään vastanneet tutkimusongelmaan.

6.3 Aineiston käsittely ja analyysi

Aineiston analyysissä käytin aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Vilka esittää, että sisällönanalyysilla tarkoitetaan aineiston kuvaamista sanallisesti. Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen metodi, jossa etsitään merkityssuhteita ja merkityskokonaisuuksia. Näitä koskeva tieto esitetään sanallisina tulkintoina. (Vilka 2005: 139–140.)

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi on aineiston pelkistämistä, jolloin aineistosta karsitaan epäolennainen informaatio. Aineistolähtöisen sisällönanalyysissa tavoitteena on löytää tutkimusaineistosta toiminnan logiikka tai jokin tyypillinen kertomus. Aineiston pelkistäminen tarkoittaa aineiston pilkkomista osiin. Tämän jälkeen aineisto ryhmitellään uudelleen sen mukaisesti, mihin tutkimuksessa ollaan vastaamassa. Ryhmitely voi tapahtua ominaisuuksien, piirteiden tai käsitysten mukaan, joita löytyy analyysiyksiköstä. (Vilka 2005: 140.)

Aineiston käsittelyn aloitin litteroimalla nauhoitetut haastattelut. Litteroin kaikki haastattelut sanasta sanaan. Äännähdykset, naurun ja jotkin täytesanat jätin litteroimatta, niillä ei ollut vaikutusta aineiston sisältöön. Koska aineisto oli niin laaja ja mukana oli tutkimustietoa, jota en tulisi käyttämään omassa työssäni, pelkistin aineistoa tekemällä vastauksista yhteenvedon. Yhdistin litteroidut vastaukset teemojen ja tarkentavien kysymysten alle, koodaamalla eri vastaajien vastaukset eri väreillä.

Haastattelulomakkeet kävin läpi karsien sieltä työni kannalta epäoleelliset kysymykset työn rajaamisen vuoksi. Omassa työssäni pääpaino on asiakassuhteessa, perheen voimaantumisen tukemisessa sekä monikulttuurisen työn erityispiirteissä. Näihin kysymyksiin hain vastauksia haastattelulomakkeista. Tutkimuskysymyksieni kannalta oleellisten kysymykset kirjasin erillisille papereille ja kokosin niiden alle kaikki vastaukset ranskalaisin viivoin helpottamaan tulosten tarkistelua.

Tulosten tarkastelussa ja aineiston käsittelyssä käytin apuna teemahaastattelun teemoja, tarkentavia kysymyksiä sekä lomakkeen kysymyksiä ja teemoja. Haastetta aineiston käsittelyyn ja tulosten jäsentämiseen toi lomakehaastatteluista saatujen tietojen yhdistäminen nauhoitetun haastattelun aineistoon. Keskeisimmiksi aihealueiksi nousivat molempien haastattelujen tulosten tarkisteluissa seuraavat, joiden perusteella jäsentäsin tutkimustulokset:

Asiakkuuden alkaminen

Asiakasperheet

Luottamussuhde

Tavoitteet

Menetelmät

Kieliongelmat

Maahanmuuttoon liittyvät tekijät

Kulttuuriin liittyvät kysymykset

Voimaantuminen

Tieto maahanmuuttajien kanssa tehtävässä työssä

Työn kehittäminen

7 TUTKIMUKSEN KULKU JA AIKATAULU

Marraskuussa 2011 ilmoitin halukkuudesta tehdä tähän hankkeeseen liittyvän opinnäytetyön. Tämä aihe herätti kiinnostukseni, koska perhetyö on mielestäni yksi parhaista työmuodoista tukea perhettä. Tällä alalla tulee väistämättä kohtaamaan perheitä eri kulttuureista, joten uskon tästä työstä saamastani tiedosta olevan paljon hyötyä tulevaisuudessa. Venäläiset ovat myös suurin maahanmuuttajaryhmämme, joten erityisesti tällä alueella tarvitsemme tietoa työstä venäläistaustaisten maahanmuuttajien parissa.

Koulu vahvisti aiheen viikolla 48 marraskuussa. Joulukuussa hankkeen kautta haettiin tutkimusluvut. Tapaamisessa joulukuussa 2011 ohjaavan opettajan kanssa sovimme työhön liittyviä asioita hankkeen tiimoilta. Hankkeessa toteutettava tutkimus perhetyön menetelmistä tehdään sekä Suomessa että Venäjällä. Näiden tutkimusten vertailtavuuden vuoksi aineistonkeruussa käytetään samaa haastattelulomaketta. Tapaamisessa sovittiin myös suunnitelmaseminaarin ajankohdaksi 30.1.2012.

Aiheeseen tutustumisen, aiempiin opinnäytetöihin tutustumisen ja viitekehyksen miettimisen aloitin tammikuussa 2012. Olen tutustunut venäläistaustaisiin maahanmuuttajiin kohdennettuihin opinnäytetöihin sekä perhetyöstä tehtyihin opinnäytetöihin. Teoriaosuuteen hankin materiaalin tammi-helmikuun aikana 2012. Tietoa oli aika hyvin saatavilla, sitä joutui etsimään vain useasta eri lähteestä, tieto oli aika pirstaleista. Tietoa löysin pääasiassa Kymenlaakson ammattikorkeakoulun kirjastosta ja jonkin verran myös alueen kirjastoista ja Internetistä. Tutkimuslupaa jouduin odottelemaan jonkin aikaa, joten haastatteluja pääsin sopimaan vasta maaliskuun alussa.

Tutkimukseen haastattelin neljää perhetyöntekijää Etelä-Kymenlaaksosta, heistä kaksi työskentelee neuvolan ennaltaehkäisevässä perhetyössä sekä kaksi perhetyöntekijää nuorten parissa tehtävässä perhetyössä. Haastatteluissa käytin hankkeeseen kehitettyä lomaketta sekä lisänä haastattelua, jonka nauhoitin.

Haastattelulomake koettiin hankalana. Sen haaste olikin siinä, että samaa lomaketta käytetään ennaltaehkäisevästä perhetyöstä aina korjaavaan ja kuntouttavaan perhetyöhön. Samalla oman leimansa lomakkeeseen toi myös se, että samaa lomaketta käytetään Venäjällä tehtävässä perhetyöhön liittyvässä tutkimuksessa tulosten vertailtavuuden vuoksi. Siksi lomakkeessa pääpaino on nimenomaan perhetyössä, eri kulttuuri-

taustaisten perheiden kanssa tehtävässä perhetyössä on kuitenkin omat haasteensa. Tähän pyrin saamaan syvempää tietoa puolistrukturoidulla haastatteluilla.

Kaikki haastattelut etenivät samalla kaavalla. Ensimmäisen yhteydenoton tein puhelimitse, jolloin kerroin hankkeesta ja opinnäytetyöstäni. Sovimme haastatteluajan ja kerroin haastattelun toteuttamistavasta. Lähetin sähköpostitse etukäteen tutkimustiedotteen (Liite 1), kirjallisen suostumuskaavakkeen haastatteluun (Liite 2) sekä haastattelulomakkeen. Puhelimitse olimme sopineet, että lomaketta voi täyttää etukäteen tai haastattelutilanteessa, jos lomake tuntuisi hankalalta. Osin lomaketta oli mietitty ja täytettykin etukäteen, mutta kaikissa haastatteluissa täytimme haastattelulomakkeen haastattelutilanteessa loppuun. Haastattelulomakkeeseen oli olemassa haastatteluohje, joka oli tukena haastattelussa. Haastattelijana kyselin lomakkeen kysymykset käyttäen tukena haastatteluohjetta ja kirjasin vastaukset ylös. Lopuksi annoin lomakkeen vielä luettavaksi ja tarkistettavaksi, olinko kirjannut sanotun oikein. Yksi haastateltu oli täyttänyt lomakkeen lähes kokonaan ja täytti sen haastattelutilanteessa loppuun. Lomakehaastattelun jälkeen tein puolistrukturoidun haastattelun, jonka nauhoitin. Kaksi haastattelua toteutin yksilöhaastatteluna, yhden haastattelun parihaastatteluna – mikä olikin todella hyvä ratkaisu, sillä keskustelua syntyi paljon enemmän.

Haastattelut sain toteutettua toukokuun puoliväliin mennessä. Haastattelujen läpikäymiseen, litterointiin ja tulosten analysointiin meni aikaa useampi kuukausi. Tämän koinkin työn haasteellisimmaksi vaiheeksi. Itsekin koin lomakkeen haastavaksi tulosten tarkastelun ja analysoinnin kannalta. Haastetta toi myös työn laajuus, välillä tuntui mahdottomaltakin pitää se tarpeeksi rajattuna. Työn pääsin viimeistelemään vasta syksyllä 2012, opinnäytetyöhön liittymättömistä syistä.

8 TULOKSET

Tulokset on kirjattu alle aineistosta nousseiden keskeisten aihealueiden mukaisesti. Tieto maahanmuuttajien kanssa tehtävästä työstä- ja Kehittäminen-aihealueen alle lisäsin vielä tarkentavia alaotsikoita vastausten selkeyttämisen vuoksi.

8.1 Asiakkuuden alkaminen

Puolistrukturoidun haastattelun ensimmäisessä kysymyksessä haettiin tietoa asiakkaiden ohjautumisesta palveluiden piiriin. Nuorten parissa tehtävässä perhetyössä asiak-

kaiksi voidaan ohjautua miten vain, asiakas voi ottaa vaikkapa itse yhteyttä, mutta venäläistaustaisten asiakkaiden kohdalla ohjautuminen asiakkaiksi tapahtui muiden viranomaistahojen kautta

Neuvolan ennaltaehkäisevä perhetyössä asiakkaaksi ohjauduttiin pääasiassa neuvolan terveydenhoitajan kautta. Joskus ohjauduttiin muiden yhteistyötahojen kautta eli päivähoidon, perheneuvolan tai lääkärin kautta, tai asiakas saattoi itse ottaa yhteyttä. Joskus asiakkaaksi ohjauduttiin sosiaalityön kautta, mutta hyvin harvoin.

Nuorten parissa tehtävässä perhetyössä oli havaittu vanhempien olevan epätietoisia aluksi siitä, mitä viranomaistahoa perhetyöntekijät edustavat. Usein vanhempien kanssa on joutunut tekemään työtä ja on mennyt pitkänkin aikaa, ennen kuin he ovat oppineet luottamaan työntekijöihin ja ymmärtävät, miksi ollaan tekemisissä. Nuorten kanssa työn aloittaminen sujuu helpommin, koska nuorella on konkreettinen ongelma, jota lähdetään hoitamaan. Nuoret ovat myös harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta integroituneita enemmän yhteiskuntaamme, joten heillä on jo käsitys Suomen järjestelmästä ja nuorille on luonnollisempaa, että viranomaiset selvittelevät heidän asioitaan. Mutta koko perheen kanssa työskentely vaatii usein enemmän aikaa. Kun vanhempien luottamuksen on saanut, niin työskentely on lähtenyt sujumaan.

Neuvolan ennaltaehkäisevän perhetyön työntekijät olivat myös huomanneet vanhemmilla epätietoisuutta siitä, mistä perhetyössä on kysymys. Työmuoto ei ole ollut perheille tuttu, mutta tilannetta on auttanut se, että terveydenhoitaja on jo etukäteen ker-tonut perhetyöstä. Toinen vastaaja kertoi, että perheet ovat odottaneet enemmänkin perhetyöntekijän olevan ammatti-ihminen, jolla on vastaukset kysymyksiin vaikkapa ruokailuun tai lapsen hoitoon liittyen.

Kirjallista esitettä palvelusta asiakkaiden omalla äidinkielellä ei ollut tehty missään haastateltujen toimipisteessä. Yhdessä toimipisteessä sitä oli harkittu ja aloiteltukin, mutta ei ehkä ollut koettu tarpeelliseksi. Tulkkia oli hyödynnetty toiminnan tutuksi tekemisessä, vanhemmille oli saatettu esim. postittaa kirje ennen ensimmäistä tapaamista, jossa perhetyöstä oli kerrottu. Kirje oli käännetty venäjän kielelle tulkkikeskuksesta ennen lähettämistä vanhemmille.

8.2 Asiakasperheet

Kyselylomakkeessa haettiin tietoa siitä, millaisten perheiden kanssa perhetyöntekijät työskentelevät. Ryhmät pyydettiin pisteyttämään numeroilla 1 - 5, niin että numerot 4 - 5 olivat pysyvät asiakasryhmät, 3 oli noin puolet asiakkaista, 1 - 2 tällaiset ryhmät ovat asiakkaina harvoin. Ryhmät jakaantuivat seuraavasti:

Taulukko 3. Asiakasperheet

Asiakasperheet	työntekijöiden vastaukset		
Perheet, joilla taloudellisia vaikeuksia	2	3	2
monilapsiset perheet	4	3	2
nuoret/alaikäiset perheet	0	4	5
yksinhuoltajaperheet (äidit)	3	4	2
yksinhuoltajaperheet (isät)	1	1	1
alkoholiongelmaiset perheet	2	1	2
huumeongelmaiset perheet	2	0	2
sellaiset perheet, jossa kehitysvammainen lapsi	1	2	1
perheet, joissa perheenjäsenellä/jäsenillä on HIV-infektio	0	0	0
maahanmuuttajaperheet	2	2	2
muut, mitkä: tähän kohtaan oli lisätty uusperheet	4		4

Yksi vastaajista oli nimennyt asiakasperheikseen perheet, joissa on odottava äiti, tai 0-6-vuotias/vuotiaita lapsia, eikä määritellyt perheitä muiden piirteiden mukaisesti.

Tällä vastauksella haettiin tietoa asiakasperheistä yleensä, ei vain venäläistaustaisista asiakasperheistä. Seuraavassa kysymyksessä haettiin tietoa siitä, onko kuvauksessa tai järjestyksessä eroja venäläistaustaisten perheiden kohdalla verrattuna asiakasperheisiin yleisesti. Yksi vastaaja oli vastannut kysymykseen, ettei eroja ollut, kolme vastaajaa löysi eroja. Yhden vastaajan kokemuksen mukaan suurin osa asiakkaina olleista venäläistaustaisista perheistä olivat olleet yksinhuoltajaäitien yksilapsisia perheitä. Yksi vastaaja oli huomannut kahden kulttuurin perheissä erona muihin perheisiin sen, että kahden kulttuurin perheissä parisuhde on isossa roolissa, esimerkiksi lapsenkasvatukseen liittyvissä asioissa ongelman taustalla ovat usein erilaiset kasvatus-

näkemykset. Yksi vastaaja oli havainnut erona muihin perheisiin sen, että venäläis-taustaisissa perheissä lapset ovat usein kaikki kaikessa ja perheillä on usein enemmän huolta lapsen kehityksestä.

Seuraavassa kysymyksessä haettiin tietoa siitä, kenen perheenjäsenen kanssa perhe-työntekijä pääasiassa työskentelee. Yhdessä lomakkeessa oli vastattu huoltajan sekä lapsen tai lasten, yksi oli vastannut työskentelevänsä nuoren ja vanhempien kanssa, yksi oli maininnut työskentelevänsä pääasiassa äidin ja vauvan kanssa ja yksi vastaaja mainitsi työskentelevänsä pääasiassa vanhempien kanssa, kotikäynneilläkin. Vastauksessa mainittiin, että lapsiinkaan liittyviä asioita, vaikkapa lasten hoitoon liittyviä, ei yleensä puhuttu lasten läsnä ollessa. Käsiteltävät asiat olivat sellaisia, ettei niistä olisi ollut järkevää puhua lasten kuullen.

Haastattelulomakkeessa pyydettiin työntekijöitä kuvailemaan, millaista on hyvä sosiaalialan asiakastyö venäläistaustaisten maahanmuuttajaperheiden kanssa. Yhdessä lomakkeessa hyvän sosiaalialan työn oli kuvailtu olevan asiakasta kunnioittavaa, asiakaslähtöistä, työ vaatii jämäkkää työtettä, ei poikkea työstä suomalaisten tai muiden maahanmuuttajaryhmien parissa. Yhdessä lomakkeessa oli vastattu lyhyesti, ettei hyvä sosiaalialan asiakastyö venäläistaustaisten asiakkaiden kanssa poikkea työstä suomalaisten kanssa. Kolmannessa vastauksessa mainittiin, että hyvä sosiaalialan asiakastyö venäläistaustaisten perheiden parissa on asiakasta kunnioittavaa, mutta vaatii kuitenkin varovaisuutta kulttuurin kunnioittamisessa sekä on luonteeltaan selvittelevää, työ on kokemuksen mukaan vaatinut selvitystyötä Suomen laista ja käytännöistä. Neljännessä lomakkeessa tähän kysymykseen oli jätetty vastaamatta.

8.3 Luottamussuhde

Tässä kysymyksessä haettiin tietoa siitä, onko työntekijä kokenut luottamussuhteen rakentamisen helppona vai vaikeana, ja mitkä tekijät ovat luottamussuhteen luomista helpottaneet tai vaikeuttaneet. Kysyttiin myös konkreettisia keinoja, joilla luottamussuhteen syntymistä on voinut auttaa.

Nuorten parissa tehtävässä perhetyössä oli huomattu, että mitä vaikeampi tilanne on, sitä helpompi on työskentely aloittaa. Perhetyössä alkuun oli päässyt hyvin sillä, jos nuori on tehnyt jonkin ihan kauhea tempun, jota aletaan yhdessä selvittää. Tällaisessa tilanteessa vanhemmilla on sama päämäärä kuin työntekijöilläkin, että tässä on nyt

selkeä ongelma, joka on hoidettava pois päiväjärjestyksestä. Tämä sama tilanne on muidenkin perheiden kuin venäläistaustaisten kanssa, myös suomalaisten asiakasperheiden. Niissä tilanteissa, joissa ei ole selkeää ongelmaa tai vanhemmat ja nuori ovat eri mieltä ongelmasta, alkuun pääseminen on vaikeampaa. Ongelma voi olla olemassa myös jonkin viranomaistahon mielestä, kuten vaikkapa koulun tai sosiaalitoimen, mutta perhe ja nuori ovat eri mieltä ongelman olemassa olost. Silloin työskentelyn aloittaminen on vaikeampaa. Näissä tilanteissa yritetään perheen kanssa löytää yhteinen näkemys siitä, onko asioita, joita olisi hyvä ulkopuolisen kanssa selvittää. Työskentelyn aloittamiseen täytyy olla aina joku konkreettinen syy, se täytyy löytää.

Ennaltaehkäisevä perhetyössä luottamussuhteen luominen on koettu helppona. Ehdottomasti siihen on vaikuttanut työntekijän oma lähestymistapa, eli asiakkaan kunnioittaminen on ensimmäinen helpottava asia ja asiakaslähtöisyys: perheeseen mennään tekemään työtä siihen asiaan, johon perhe itse kokee tarvitsevansa apua, eikä jokin viranomaistaho. Helpottava tekijä on ollut myös se, että terveydenhoitaja on omalta osaltaan pohjustanut työn aloittamista. Ensimmäinen kohtaaminen on voitu järjestää jo neuvolassa, tutun terveydenhoitajan luona, mikä on myös helpottanut työn aloittamista. Helpottavana tekijänä on asiakkaan aito kuunteleminen ja varovaisuus, koska työtä tehdään asiakkaan kotona, aina asiakkaan kentällä:

”että kuuntelee heitä, ettei ala itse tuputtamaan, mitä mieltä he ovat itse asiasta, ja varovaisuus, me ollaan aina asiakkaan kentällä” – Haastattelu 1

8.4 Tavoitteet

Ensimmäiselle sijalle nostettuja tavoitteita olivat vuorovaikutus asiakkaan kanssa, jotta asiakas kokee tulevansa kuulluksi, vanhempien omien voimavarojen vahvistaminen, ja luottamussuhde perheeseen.

Muita tärkeäksi mainittuja tavoitteita neuvolan ennaltaehkäisevässä perhetyössä olivat konkreettisten tekojen kautta arjen sujumisen tukeminen, perheen tarpeista lähtevä työ, riittävän ajoissa saatava tuki perheelle ja työskentely perheen kotona. Nuorten parissa tehtävässä perhetyössä työlle mainittuja tavoitteita olivat muutostarpeen löytäminen ja selkeän tavoitteen määrittäminen mutkikkaassa tilanteessa ja asiakkaan tukemi-

nen tavoitteen saavuttamiseksi eri keinoin sekä toimiva yhteistyö asiakkaan kannalta tärkeiden tahojen kanssa.

Lomakkeen seuraavassa kysymyksessään haluttiin tietoa tavoitteiden saavuttamista estävistä tekijöistä. Neuvolan ennaltaehkäisevässä perhetyössä ei koettu olevan työn tavoitteiden saavuttamista estäviä tekijöitä, työn onnistumisen edellytyksenä on perheen oma halu saada apua ja työntekijän mahdollisuus omien resurssien puitteissa auttaa heitä. Ennaltaehkäisevässä perhetyössä esimerkiksi yhteistyö eri tahojen kanssa koettiin toimivana ja perheen avun saaminen oli mahdollista toteuttaa nopeasti.

Nuorten kanssa tehtävässä perhetyössä tavoitteiden saavuttamista estäviksi tekijöiksi koettiin jumiutuneet toimintatavat: esimerkiksi tiedon jakaminen eri tahojen välillä saattoi olla hankalaa, päällekkäistä työtä saattoi tulla tästä johtuen. Estäviksi tekijöiksi koettiin jonkin verran myös kulttuuriset eroavaisuudet; näistä johtuen asiakastyöhön tarvittiin enemmän aikaa ajattelutavan sisäänajossa, suomalaisten käytäntöjen tutuksi tekemisessä ja viranomaistyön avaamisessa. Kielitaidon puute nousi esille ehkä isoimmassa roolissa estävänä tekijänä. Tulkin läsnäolo muuttaa vuorovaikutustilannetta, erityisesti kun kyseessä on perheen vuorovaikutukseen liittyvät asiat. Ongelma saattaa tulla myös siinä, että asiakasperhe ei luota tulkkiin. Saman tulkin käyttö koko prosessissa auttaa luottamussuhteen syntymisessä. Erityisesti korostui se, että eri kulttuuritaustoista olevien ja eri kieltä puhuvien perheiden kanssa tehtävä työ vaatii enemmän aikaa työntekijältä. Ajan tarve korostui useassa vastauksessa. Ajan tarve liittyi juuri kieliongelmiin, Suomen palvelujärjestelmän vierauteen ja kulttuuriin liittyviin tekijöihin.

8.5 Menetelmät

Lomakehaastattelussa haettiin tietoa työntekijöiden käytössä olevista menetelmistä. Menetelmävalikko oli hyvin laaja ja menetelmät olivat myös monipuolisesti käytössä. Lomakkeessa menetelmät pyydettiin pisteyttämään asteikolla 1 - 5, niin että 1 vastasi lähes kaikissa tapauksissa käytössä olevia menetelmiä, 2 useimmissa tapauksissa käytössä olevia menetelmiä, 3 noin puolesta tapauksista käytössä olevia menetelmiä, 4 alle puolessa tapauksissa käytössä olevia ja 5 harvoin tai ei koskaan. Työntekijöitä pyydettiin myös merkitsemään, keiden perheenjäsenten kanssa menetelmiä käytettiin, vaihtoehtoina vanhemmat, lapset tai samanaikaisesti koko perheen kanssa.

Taulukon kokoaminen menetelmistä on haasteellista, koska vastaajia oli neljä, menetelmävalikko oli laaja ja lisäksi arvioitiin numeroilla kuinka usein kyseistä menetelmää käytettiin vanhempien, lasten tai koko perheen kanssa. Päädyin siksi siihen, että avaan sanallisesti lomakkeeseen merkityt käytössä olevat menetelmät.

Lomakkeen vastauksista oli selvästi luettavissa, että tietyt työmenetelmät olivat käytössä kaikilla perhetyöntekijöillä. Lisäksi oli menetelmiä, jotka jokaisessa lomakkeessa oli merkitty olevan käytössä harvoin tai ei koskaan, tai ne oli jätetty kokonaan merkitsemättä. Joidenkin menetelmien kohdalla näkyi myös hajontaa, toisissa vastauksissa menetelmä oli käytössä lähes kaikissa tapauksissa, toisissa harvoin tai ei koskaan.

Kaikilla vastaajilla oli lähes kaikissa tapauksissa käytössä (merkitty numerolla 1) olevina menetelminä **suunnitelman laatiminen asiakkaan kanssa, dokumentointi, henkilökohtainen konsultaatio/ tiedon välittäminen sekä myönteisen käyttäytymisen tukeminen/ voimavaraistava keskustelu**. Lähes kaikissa tai useimmissa tapauksissa käytössä oleviksi menetelmiksi (numero 1 tai 2) kaikki vastaajat olivat merkinneet myös **sosiaalisen ja kasvatuksellisen tuen arjen tilanteissa sekä kotikäynnit**.

Neljästä vastaajasta kolme oli ilmoittanut käyttävänsä lähes kaikissa tai useimmissa tapauksissa (merkitty numerolla 1 tai 2) **diagnostista haastattelua, elämänkulun tarkasteluun liittyviä menetelmiä, tavoitekeskusteluja, lakineuvontaa, perheen sosiaalisen verkoston kehittämiseen liittyviä menetelmiä sekä perhekonferensseja eli tapaamisia koko perheen kanssa**. Vähiten käytössä olevia menetelmiä (merkitty numerolla 5, tai ei ollut merkitty ollenkaan) olivat kouluttaminen, verkostoterapia/läheisneuvonpito, vapaa-ajan toiminnan järjestäminen ja perheleirit.

Toiminnallisia menetelmiä ilmoitti yksi vastaajista käyttävänsä noin puolesta tapauksista, kolme vastasi käyttävänsä harvoin tai ei koskaan. Kielen oppimiseen tai ymmärtämiseen liittyvät menetelmät olivat yhdellä käytössä alle puolessa tapauksista, kolmella harvoin tai ei koskaan. Kulttuurin ymmärtämiseen liittyvät menetelmät olivat sen sijaan enemmän käytössä, vain yksi vastaaja ilmoitti, että käytti niitä harvoin tai ei koskaan.

Lomakkeessa kysyttiin, käyttivätkö työntekijät perheen voimaantumiseen tähtääviä menetelmiä työssään. Kolme vastaajaa neljästä vastasivat käyttävänsä. Käytetyiksi

menetelmäksi kaikki kolme nimesivät **voimavara- ja ratkaisukeskeiset työmenetelmät ja ajattelutavan**. Yksi haastatelluista mainitsi kaikkien käytössä olevien menetelmien tähtäävän perheen voimavarojen tukemiseen, tämä lähtökohta oli työssä käytettävissä korteissa, lomakkeissa yms.

Yksi vastaajista mainitsi, ettei käyttänyt voimantumiseen tähtääviä menetelmiä, koska työ oli lyhytaikaista ja asiakasperheissä oli pieniä lapsia.

8.6 Kieliongelmat

Kieliongelmia olivat kokeneet kaikki perhetyöntekijät. Niiden ratkaisemiseen on käytetty luovuutta. Oli piirretty, etsitty kuvia, käytetty muutamaa yhteistä sanaa, koetettu selvittää kolmannella kielellä, englannilla. Tulkin on saanut hyvin paikalle. Yhdellä perhetyöntekijällä oli kokemusta kulttuuritulkin käyttämisestä, ja kokemus oli ollut hyvä:

” On ollut kieliongelmia, joskus on ollut ihan tulkki, joskus on yritetty selvittää kolmannella kielellä, englannilla, ja sitten on ollut kulttuuritulkki, mikä on ollut tosi hyvä. ” – Haastattelu 2

Venäjän kielen tulkin saa tarvittaessa tällä alueella hyvin, mutta siinä on työskentelyn kannalta omat rajoitteensa. Esimerkiksi kotikäynteihin ei tulkin koettu sopivan.

8.7 Maahanmuuttoon liittyvät tekijät

Perhetyöntekijöiltä kysyttiin kokemusta maahanmuuttoon liittyvien tekijöiden vaikutuksesta perheen voimaantumisen tukemiseen. Maahanmuuttoon liittyviksi tekijöiksi mainittiin mm. työllistyminen, ympäristön asenteet, tukiverkon puuttuminen, palvelujärjestelmän vieraus, perheroolien muuttuminen, vähemmistöstatus yms. Kysyttiin myös millä perhetyön keinoilla perhetyöntekijä on tukenut perhettä ratkomaan niistä syntyviä ongelmia.

Yksi huomio, joka nousi esille nuorten perheille suunnatussa perhetyössä, oli että maahanmuuttajien maahanmuuton taustalla on erilaisia syitä ja elämäntilanteita. Nämä tilanteet vaikuttavat vahvasti kotoutumiseen. Esimerkiksi nuorten parissa tehtävässä työssä on vastaan tullut tilanteita, joissa murrosikäinen nuori on muuttanut äitinsä mu-

kana Suomeen, äidin solmiessa avioliiton suomalaisen miehen kanssa. Nämä tilanteet ovat nuorille usein äärimmäisen vaikeita: he tulevat usein vastentahtoisesti Suomeen ja se vaikuttaa haluun sopeutua ja sitoutua kotoutumiseen tai muuhunkaan Suomessa. Nuoren elämässä kaikki menee kerralla uusiksi ja nuori haaveilee elämästään Venäjällä. Näissä tilanteissa nuoren kanssa työskentely on haastavaa, kun pitäisi perustella asiaa, jota nuori ei oikeasti ollenkaan ymmärrä. Nuoret saattavat olla monta vuotta vanhaisia vanhemmilleen siitä, että joutuvat muuttamaan tänne ja kaikki sukulaiset ovat jääneet Venäjälle.

Toinen haasteellinen tilanne on se, kun koko perhe muuttaa Venäjältä Suomeen ja kaikki perheessä ovat ulkona suomalaisista toimintatavoista. Perheroolien muuttuminen näkyi siinä, että nuoret integroituivat uuteen yhteiskuntaan ja oppivat kielen harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta vanhempiaan nopeammin. Nuoret saattoivat joutua toimimaan myös tulkkeina vanhemmilleen. Tämä vaikuttaa perheroleihin väistämättä. Näitä perheissä ilmenneitä ongelmia on ratkottu puhumalla. Ajan tarve korostuu myös tässä, työntekijän on oltava aktiivinen ja järjestettävä asiakasperheelle aikaa. Myös konkreettisuus on tärkeää: ensin määritellään ongelma ja selkeät tavoitteet, niin että kaikki osapuolet ovat siitä samaa mieltä. Asiat määritellään mahdollisimman konkreettisesti.

Ennaltaehkäisevässä perhetyössäkin maahanmuuttoon liittyvät tekijät näkyvät perheen voimaantumisessa. Varsinkin kieli ja kulttuuri vaikuttavat ja myös sosiaaliset tekijät. Sosiaalisilla tekijöillä tarkoitettiin sitä, onko perheellä tukiverkostoa, jolta perhe saisi tarvittaessa apua ja tietoa uudessa yhteiskunnassa selviämiseen. Palvelujärjestelmän vieraus on haaste. Työssä näkyy myös parisuhteen ongelmat tilanteissa, joissa toinen on suomalainen ja toinen venäläinen. Työttömyys on myös yksi vaikuttava asia. Asioita on ratkottu niistä puhumalla, eri palveluihin järjestämällä, maahanmuuttajien omiin palveluihin ohjaamalla, joka tukee myös oman kulttuuritaustan ylläpitämistä, ja kertomalla Suomen toimintatavoista.

Yksi perhetyöntekijä nosti esille näkökulman siitä, miten jo asumisjärjestelyillä vaikutetaan Suomessa maahanmuuttajien ryhmittymiseen omiin etnisiin ryhmiin. Samoista taustoista olevat laitetaan asumaan sinne ”missä ei suomalaisetkaan asu”.

8.8 Kulttuuriin liittyvät kysymykset

Puolistrukturoidussa haastattelussa kysyttiin, vaikuttaako erilainen kulttuuritausta perheen voimaantumisen tukemiseen ja miten. Nuorten parissa tehtävässä perhetyössä koettiin kulttuuritaustan näkyvän jollakin tavalla, mutta esimerkiksi kotikäynneissä se ei näkynyt. Vaikka kyseessä on perhetyö, työskentelyyn kuuluu toimintatapana se, että tapaamiset järjestetään perheiden toiveiden mukaan. Toiset perheet haluavat nimenomaan että tapaamiset tapahtuvat kotona, toiset perheet haluavat tavata vain toimistolla. Kotikäyntityössä ei perheissä ole eroja venäläistaustaisten tai suomalaisten perheiden välillä; molemmissa on molempaa toivetta. Eikä kodeissa näy kulttuurierot, koteja on erilaisia, myös suomalaisilla. Ainoa mikä kotikäynteihin tuo erilaisen piirteen, on se, jos tarvitaan tulkkia. Kotikäynti tulkin kanssa on erittäin harvinainen tilanne, eikä sitä koettu ollenkaan toimivaksi.

Nuorten parissa tehtävässä työssä kulttuurierot eivät korostuneet muutenkaan. Avoin puheeksi ottaminen oli koettu toimivaksi menetelmäksi. Jos kulttuurisia eroja ilmenee, ne otetaan avoimesti puheeksi ja kysytään sekä ihmetellään. Annetaan perheen kertoa itse omista tavoistaan, maansa toimintatavoista ja mietitään yhdessä mitkä siellä on toimivia tapoja ja mitkä taas Suomessa. Tällaista keskustelua käydään paljon vanhempien kanssa. Tärkeäksi kulttuurikysymyksissä koettiin avoimuus ja suoruus, työntekijän on oltava aidosti kiinnostunut, eikä jäädä miettimään loukkaako toista kysymyksellään. Näin usein päästään keskusteluun ja nämä keskustelut ovat olleet usein innostuneitakin keskusteluja. Keskustelujen kautta perheet ovat saaneet kokemuksen, että heistä ollaan kiinnostuneita ja perheetkin ovat kiinnostuneet siitä, että perhetyöntekijä on heitä auttamassa. Tavallaan kulttuurikysymykset nähtiin nuorten parissa tehtävässä perhetyössä myös voimaannuttavina asioina, sillä niiden kautta saattoi päästä aitoon vuorovaikutukseen.

Nuorten kanssa työskentelyssä oli kohdattu tilanteita, joissa nuori on halunnut peitellä maahanmuuttajataustaansa ja omaa kulttuuritaustaansa. Erilaiseen kulttuuritaustaan on liittynyt häpeää. Nuorten kanssa vaaditaan keskusteluissa enemmän aikaa, mutta kun pääsee luottamukselliseen tilanteeseen ja avoimuuteen, nuoret ovat mielellään kertoneet omista taustoistaan ja lapsuudestaan venäjällä. Työntekijänä perhetyöntekijä on välittänyt nuorelle viestiä siitä, että on aidosti kiinnostunut nuoren kokemuksesta ja taustasta:

”..se on varmaan semmoinen suoruus aika hyvä menetelmä, että ei niin kuin ajattele, että loukkaantuuko he jos kysyy, että te olette tulleet sieltä Venäjältä, että miten siellä tehdään, vaan silleen niin kuin kiinnostuneena, että täällä kun tämä asia ajatellaan näin, niin miten se ajatellaan Venäjällä.” – Haastattelu 4

Avoin keskustelu koettiin tärkeäksi myös sen takia, että Venäjä on iso maa, joten maahanmuuttajilla voi olla hyvinkin erilaiset taustat.

Ennaltaehkäisevässä perhetyössä kulttuurin koettiin vaikuttavan lähinnä sitä kautta, että perheet olivat tietämättömiä Suomen tavoista, perheillä ei ole tietoa mistä saada apua, joten heillä ei ole myöskään välineitä aktivoitumiseen.

8.9 Voimaantuminen

Haastattelussa kysyttiin millä konkreettisilla keinoilla perhetyöntekijät ovat motivoineet ja tukeneet perheen voimaantumista ja miten voimaantuminen on näkynyt perheen arjessa. Perheen voimaantumista oli tuettu aidolla kiinnostumisella perheen tilanteesta:

”..joskus on päässyt sitä kautta, kun minä olen kiinnostunut ihan aidosti siitä perheestä ja heidän tavoista, niin ne perheet kiinnostuvat siitä niin, että minä olen auttamassa heitä.” – Haastattelu 3

Yhtenä tärkeimpänä perheen voimaantumisen tukemisen menetelmänä nousi esille juuri yllä mainitut keskustelut perheen kulttuurista ja toimintatavoista. Näiden avointen keskustelujen kautta perhetyöntekijä on pystynyt antamaan arvostusta perheelle, tukenut perheenjäseniä olemaan ylpeitä itsestään ja *”lähtee joku häpeä tai joku semmoinen, mikä maahanmuuttajalla saattaa olla, että ei osaa kieltä ja eri kulttuurista ja muuta..”*. Avointen keskustelujen ja arvostuksen kautta perheet oppivat arvostamaan itseään ja oppivat olemaan *”itsensä herroja”*. Vaaraksi koettiin se, että uudessa maassa ja uudessa kulttuurissa maahanmuuttajataustainen perhe toimii niin kuin muut sanovat, erityisesti viranomaiset. Voimaantuminen perheen kohdalla koettiin olevan sitä, että uskaltaa elää ja ottaa ohjat omiin käsiinsä ja ottaa osaa myös lastensa elämään, uskaltaa olla rohkeasti yhteydessä päiväkotiin, kouluihin ja muihin tarvittaviin tahoi-

hin ja ymmärtää, että vanhempina he ovat tasavertaisia viranomaisten kanssa ja uskalltaa kyseenalaistaa viranomaistenkin sanomisen.

Myös häpeä nousi keskusteluissa esille. Häpeän on koettu toimivan useinkin esteenä asioiden selvittämiseksi ja hoitamiseksi. Tähän oli törmätty venäläistaustaisten maahanmuuttajienkin kohdalla, että ongelmat halutaan pitää piilossa ja seinien sisällä. Kun häpeän onnistuu murtamaan, se avaa mahdollisuuden lähteä hakemaan apua ja selvittämään asioita. Häpeän murtaminen koettiin tärkeänä voimaantumisen kannalta.

Myös erilaiset yhteiskunnan normit aiheuttavat keskusteluja: joskus on törmätty siihen, että vanhemmat ovat maininneet esim. nuoren vaikeuksien taustalla olevan Suomen koululaitoksen ja yhteiskunnan löysät normit: ”*Jos me oltaisi Venäjällä, niin tätä ei tapahtuisi*”. Tämä on aiheuttanut tiukkojakin keskusteluja vanhempien kanssa: jotkut vanhemmat ovat kokeneet, että Suomessa kouluissa voi tehdä mitä vain ja kaiken saa periksi. Perhetyöntekijänä on saatava vanhempi näkemään, että tämä on suomalainen tapa toimia ja vanhempien itsensä on otettava ohjat käsiinsä oman nuoren kasvatuksessa. Se on tehtävä kuitenkin niin, ettei vanhempia syyllistä enää enempää, mikä on hyvin haasteellinen tehtävä perhetyöntekijälle.

Ennaltaehkäisevässä perhetyössä perheen voimaantumista on tuettu ohjaamalla perheitä erilaisten palveluiden piiriin, ulos neljän seinän sisästä. Perheen sisäisiä ristiriitoja on selvitetty, perhedynamiikkaa on selvitetty ja perheen tukiverkostoa on valjastettu. Perheen osallisuus yhteiskuntaan on saattanut olla hyvinkin konkreettisia tekoja: esimerkiksi bussilla kulkemisen harjoittelua.

Perheen voimaantuminen on näkynyt uskalluksena liikkua kodin ulkopuolella, siinä että perheen aikuisille on tullut ”omaakin” elämää perheen ulkopuolella:

”perheen aikuiset ainakii jaksaa paremmin, niille tulee ehkä enemmän semmosta omaa elämää perheen ulkopuolellekin.” – Haastattelu 2

Lomakkeessa kysyttiin perhetyöntekijöiltä, tietävätkö he mitä empowerment tarkoittaa sosiaalialan työssä ja sitä oli pyydetty selittämään. Sanan empowerment merkityksen oli tiennyt neljästä vastaajasta kolme. Sen oli vastattu olevan asiakaslähtöistä, asiakkaan omia voimavaroja löytävää, vahvistavaa ja tukevaa työskentelyä. Empowerment

määriteltiin voimaantumiseksi, asiakasta aktivoivaksi ja osallistavaksi työksi, joka on sosiaalialan työn tavoite. Samoin kolme oli vastannut käyttävänsä perheen voimavarojen tukemiseen tähtääviä menetelmiä työssään. Vaikka kaikki eivät vastanneetkaan tuntevansa empowerment-sanan merkitystä, kaikissa haastatteluissa tuli kuitenkin ilmi voimaantumiseen tähtäävä työskentely perheen parissa. Kaikki kertoivat työnsä lähtökohdaksi perheen tarpeet; niihin asioihin haettiin muutosta, joihin perhe itse koki sitä tarvitsevana. Työn lähtökohtana olivat siis aina perheen omat tarpeet, joiden pohjalta työn tavoitteet asetettiin. Kaikilla työ tähtäsi siihen, että perhe saisi rohkeutta, voimavaroja ja taitoja selvittää itsenäisesti sekä uskallusta osallistua yhteiskuntaan ja saada tukiverkostoja. Ratkaisu- ja voimavarakeskeisen työskentelytavan merkitsi kolme vastaajaa neljästä käyttämäkseen perheen voimavaroja tukevaksi menetelmäksi. Perheen voimaantuminen ja itsenäisen selviytymisen tukeminen oli siis vahvasti läsnä perhetyöntekijöiden työssä.

8.10 Tieto maahanmuuttajien kanssa tehtävässä työssä

8.10.1 Tieto maahanmuuton vaikutuksista perheen hyvinvointiin

Puolistrukturoidun haastattelun yhdessä kysymyksessä haettiin tietoa siitä, onko perhetyöntekijöillä tarpeeksi tietoa maahanmuuton vaikutuksista perheen hyvinvointiin ja tarvittaisiinko tätä tietoa enemmän. Maahanmuuttoon liittyvästä muutosprosessista koettiin tarvittavan enemmän tietoa perhetyössä kaikkien vastaajien kohdalla.

Esille nousi se, että osaamista pitäisi lisätä palvelujärjestelmiä selkeyttämällä. Palvelujärjestelmät pitäisi saada selkeämmäksi ja samalla viranomaisten välinen informaatio toimivammaksi. Tällä hetkellä palvelujärjestelmän ei koettu olevan toimiva, monesti asioiden hoitaminen oli kuin hakuammuntaa. Toivottiin, että olisi selkeästi yksi taho, joka hoitaisi perheen asioita riittävän kauan maahanmuuton jälkeen, joku taho joka toimisi koordinaattorina. Tällä hetkellä on tilanne se, että perheen kotoutumista saattaa hoitaa joku taho jossakin ja perheen pitäisi itse osata sanoa, että heidän asioitaan hoitaa joku muukin – usein he eivät kuitenkaan sano. On tullut vastaan tilanteita, että pitkän ajan kuluttua on käynyt selville, että perheen asioita onkin hoidettu jo muualla ja on tehty tavallaan päällekkäistä työtä.

8.10.2 Kulttuuritietous

Puolistrukturoidussa haastattelussa haettiin tietoa siitä, kokivatko perhetyöntekijät heillä olevan tarpeeksi tietoa asiakasperheen kulttuurista ja tarvitsivatko he tätä tietoa enemmän. Tämä oli kysymys, jossa nuorten parissa tehtävän perhetyön ja neuvolan ennaltaehkäisevän perhetyön vastaukset erosivat eniten toisistaan. Nuorten parissa tehtävässä perhetyössä ei koettu tarvittavan niinkään lisää tietoa kulttuurista: kulttuuriin liittyvä tietous on sellaista, jota halutessaan löytää itsekin. Perhetyön koettiin olevan kapea siivu perheen elämässä, joten melkein riittää se, mitä näkee ja kuulee perheessä. Oman tiedon kannalta koettiin hyvänä etsiä tietoa siitä, miten Venäjällä eletään ja miten maahanmuutto vaikuttaa ihmisen elämään. Sen verran koettiin tärkeäksi tietää ja tuntea maahanmuuttajan taustoja, että työntekijä ottaa itse selville millaisesta maasta he tulevat, mistä kaupungista, minkälainen ilmasto siellä on yms. perustiedot. Ennemmin tiedon hankkimisen koettiin siis olevan omasta kiinnostuksesta kiinni, työhön pitää tietyllä tavalla heittäytyä.

Ennaltaehkäisevässä perhetyössä taas koettiin ehdottoman tärkeänä saada kulttuurista lisää tietoa. Sen koettiin auttavan ymmärtämään monia asioita ja toimintatapoja, esimerkiksi lapsen hoitoon ja kasvatukseen liittyen. (esimerkkinä nousi esille imetys, Suomessa meille on selvää, mikä on suomalainen käsitys rintaruokinnasta, venäjällä se saattaakin olla hyvin erilainen.) Tällaisista asioista koettiin olevan tärkeä saada tietoa, se auttaa ymmärtämään toisen toimintatapaa. Toisen neuvolan ennaltaehkäisevän perhetyöntekijän kanssa käydyssä keskustelussa nousi myös esille se, että venäläisillä voi olla erilaisia kulttuuritaustoja (iso maa) ja esimerkiksi koulutustausta vaikuttaa siihen, miten asioita koetaan ja niistä ajatellaan.

8.10.3 Eriyisosaaminen

Työn koettiin vaativan kärsivällisyyttä, pitkää pinnaa ja joustavuutta ja toisaalta jämäkkyyttä, niin että työntekijällä itsellään on oltava työn tavoite ja päämäärä selkeästi tiedossa. Päämäärän on oltava selkeä, että osaa ohjata perhettäkin siihen suuntaan, eikä työntekijänä lähde puuttumaan epäolennaisiin asioihin:

” .. siinä täytyy olla tosi tiukasti sen työn tavoite ja päämäärä itsellä tiedossa, et osaa ohjata perhettäkin siihen, et ei voi lähteä sorkkimaan

joka asiaa, et jos on tiskit tiskaamatta niin siitä vaan, mut nyt hoidetaan tätä lapsen asiaa ja...”- Haastattelu 3

Työ vaatii järjestelmällisyyden ja määrätietoisuuden lisäksi myös sen hyväksymistä, etteivät kaikki asiat aina menekään juuri niin kuin on suunniteltu. Tärkeää on myös yhteistyökyky eri viranomaistahojen kanssa ja sen lisäksi tarvitaan taitoa olla tulkkina asiakkaille siitä mitä eri viranomaiset tarkoittavat. Usein perheiden kysymykset nousivat esille vasta palaverien jälkeen.

Ennaltaehkäisevässä perhetyössä tärkeänä koettiin kielitaito ja kulttuurin tunteminen. Ei oikeastaan muuta erityisosaamista tarvita, kunhan puhutaan samaa kieltä ja samasta asiasta. Toisaalta juuri kielitaidon puutteen vuoksi työ vaatii sitä, että kuunnellaan vähän eri tavalla ja kysytään ja varmistetaan, että toinen osapuoli ymmärsi, mitä työntekijä tarkoitti:

”Kielitaito olisi hyvä ja kulttuurin tunteminen. Minun mielestä ei nyt muuta erityisosaamista, koska eivät he nyt ole sen erityisempiä, kun vaan puhutaan samaa kieltä ja samasta asiasta.” – Haastattelu 2

”..vaatii minun mielestäni, vähän kuunnellaan eri tavalla ja sitten tehdään lisäkysymyksiä enemmän ja sitten vielä varmistetaan, että ymmärsikö sen, mitä olet itse puhunut.” – Haastattelu 1

8.11 Työn kehittäminen

8.11.1 Sosiaalinen tuki

Lomakkeessa kysyttiin, millaisia sosiaalisen tuen muotoja pitäisi työntekijöiden mielestä ensisijaisesti kehittää. Kaikissa vastauksissa näkyi yksi tuen muoto, jota maahanmuuttajataustaisille työntekijöiden mielestä pitäisi kehittää. **Vertaistuen** merkitys korostui kaikissa vastauksissa, niin että asiakkaita ei jaettaisi eri etnisiin ryhmiin, vaan kaikki maahanmuuttajat taustoista riippumatta voisivat tukea toisiaan. Yhden vastaajan mukaan tämä auttaisi näkemään, että muillakin on samanlaisia kieleen tai vaikkapa ruuanlaittoon liittyviä ongelmia:

”Vertaisryhmiä, olisi monta kulttuuria samassa, ettei perheitä laiteta eri ryhmiin.. perheet huomaisi et monella muullakin on se kieliongelma tai se ruuanlaitto-ongelma tai joku muu ongelma, ne voisivat vertaistaa siten ja rohkaista tätä puhumista” -Haastattelu 1

Yhdessä vastauksessa nousi esille, että tämä avaisi foorumin avata maahanmuuttajilla ehkä olevia vääriä käsityksiä Suomen palvelujärjestelmästä, kuten sosiaalihuollosta. Nuorten kohdalla nousi esille tulevaisuudessa uhkana oleva nuorten ryhmittäytyminen omiin etnisiin ryhmiin, mikä on jo näkyvissä. Tällöin vaarana on, että nuoret eivät sopeudu yhteiskuntaan, vaan marginalisoituvat omiin ryhmiinsä. Esille voi nousta yhteiskuntavastaisuutta ja vihaakin suomalaista yhteiskuntaa kohtaan. Siksi nuortenkin kohdalla erityisesti ryhmätoiminnan järjestäminen eri taustoista oleville nuorille koettiin äärimmäisen tärkeänä, samalla saataisiin myös foorumi ohjata nuoria osalliseksi suomalaiseen yhteiskuntaan.

Muita kehitettäviä tuen muotoja, jotka nousivat lomakehaastatteluissa esille, olivat varhaisen tuen merkitys, toimiviin peruspalveluihin satsaaminen, yksinhuoltajille ja muille lapsiperheille tarjottava loma- ja virkistystoiminta, tiedonkulun parantaminen maahanmuuttajien asioissa sekä kielitaitoon panostaminen, myös työntekijöitten. Kielitaitoon satsaaminen koettiin erityisesti tärkeänä, ja kotoutumisvaihe on tämän kannalta tärkeä. Lapset pääsevät usein vanhempiaan helpommin sisälle uuteen yhteiskuntaan ja tämä vaikuttaa perherooleihin mm. lapset saattavat toimia tulkkeina vanhemmilleen.

8.11.2 Perheen aktivoitumiseen liittyvät menetelmät

Lomakkeessa kysyttiin työntekijöiden mielipidettä ensisijaisesti kehitettävistä perheyön menetelmistä, jotka suuntautuvat perheen aktivoimiseen. Tässäkin vastauksessa tuli esille vertaistuen merkitys ja niin, ettei perhettä eristetä vain venäläisten joukkoon. Ajan tarve korostui tässäkin vastauksessa. Työntekijä tarvitsee aikaa ja malttia luottamussuhteen luomiselle. Luottamussuhteen luominen vaatii työntekijältä myös ”hyvää pelisilmää”, asiakkaalle ei koettu olevan hyvä tarjota heti menetelmävalikkoo, vaan tärkeimpänä koettiin aika ja luottamussuhteen rakentaminen. Työntekijän on löydettävä asiat, joihin perhe itse kokee tarvitsevänsä muutosta. Tärkeänä koettiin myös perheen yhdessäolon tukeminen.

8.11.3 Asiakasperheiden voimavarat ja pysyvä positiivinen elämänmuutos

Lomakehaastattelussa kysyttiin, mitä asiakasperheen omia voimavaroja tulisi kehittää, jotta pysyvä positiivinen elämänmuutos voidaan saavuttaa. Haastatteluohjeessa oli tarkennettu, että voimavarat voivat liittyä ulkoisiin tai sisäisiin tekijöihin. Kielen ja kulttuurin oppiminen koettiin tärkeänä pysyvän positiivisen elämänmuutoksen saavuttamisen kannalta. Molemmat, sekä sisäiset että ulkoiset voimavarat ovat tärkeitä kehityskohteita. Perheen sisäiseen vuorovaikutukseen olisi yhden vastaajan mielestä tärkeintä panostaa, näin voidaan vaikuttaa perheen toimintakykyyn hankkia itse ulkoisia voimavaroja. Suomen puhumisen rohkaiseminen ja kannustaminen on tärkeää ja perheen tukiverkoston valjastaminen, mainittiin yhdessä vastauksessa.

8.11.4 Työn osaamisen kehittäminen

Miten monikulttuurisen perhetyön osaamista pitäisi kehittää? Minkälaista toimintaa pitäisi kulttuurisen osaamisen tueksi järjestää?

Kehittäminen koettiin tärkeänä, mutta samalla todettiin, että monikulttuurisen perhetyön pitäisi olla sisäänrakennettua järjestelmään. Perhetyön ei tulisi olla erityistä perhetyötä eri kulttuureille, vaan samaa työtä kaikille, mutta huomioiden perheiden erilaiset taustat, kuten suomalaistenkin kohdalla. Kehittämistarve voisi olla enemmänkin koulutuksellista kehittämistä, ja työssä olisi huomioitava ajantarve: kun tulkkia joudutaan käyttämään, tarvitaan enemmän aikaa. Tätä kautta niihin yksiköihin, joissa on paljon maahanmuuttajataustaisia asiakkaita, tarvitaan suhteessa enemmän henkilökuntaa. Rakenteet kyllä toimivat, se on resursseista kiinni, miten ehditään asioita hoitamaan. Eli tarvitaan tarpeeksi työntekijöitä, tilaa ja aikaa.

” Mutta sitten mietin sitä, että monikulttuurinen perhetyö pitäisi olla sisäänrakennettua tähän järjestelmään, että ei mitään erityistä perhetyötä tietylle kulttuurille, vaan että kaikille periaatteessa sitä samaa, mutta kuitenkin huomioiden ne perheet ja niiden taustat ja niin kuin suomalaisillekin tehdään, ettei me niitäkään samaan muottiin laiteta, niitä perheitä.” – Haastattelu 3

” Yksi on se, moneen kertaan todettu ja tosiasia, että etenkin jos joudutaan tulkkia käytetään niin on varattava tuplamäärä vähintään aikaa.

Mitä enemmän maahanmuuttajataustaisia asiakkaita on, niin niihin yksiköihin pitäisi olla enemmän henkilökuntaa, se on semmoinen ihan yksinkertainen juttu. ” – Haastattelu 4

Ennaltaehkäisevässä perhetyössä koettiin, että tälle seudulle tarvitaan jotakin alueellista, isompaa koulutusta: Näitä kysymyksiä kohdataan päivähoidossa, sosiaalitoimessa, neuvoloissa ja koulutoimessa. Nimenomaan koulutusta toivottiin kulttuurieroihin, niistä ei välttämättä tiedetä ja jos tiedetään, niin tiedetäänkö oikein. Tarvitaan lisää tietoa siitä, millainen on kulttuuri ja siihen liittyvät toimintatavat Venäjällä ja miten se eroaa suomalaisesta kulttuurista.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä osiossa katson vastauksia tutkimusongelman ja tutkimuskysymysten näkökulmasta miettien, löysinkö työlläni asettamiini kysymyksiin vastauksia. Samalla peilaan vastauksia teoriaosuudessa esille tuomiini asioihin. Näin ehkä pystyn saamaan selville, ovatko kokemukset työntekijöillä ja asiakkailla yhtenäiset, kohtaavatko toiveet ja kokemukset asiakastyöstä.

Haastetta tulosten tarkasteluun toi se, että perhetyöntekijät tekivät työtä niin eri lähtökohdista, mukana oli kokemuksia sekä ennaltaehkäisevästä, pienten lasten perheiden parissa tehtävästä työstä että nuorten parissa tehtävästä perhetyöstä. Esille nousi erilaista problematiikkaa, mutta myös paljon samankaltaisia piirteitä, jotka liittyvät nimenomaan monikulttuurisuuteen ja sen mukanaan tuomiin haasteisiin. Tutkimustuloksia läpi käydessäni huomasin, että tietyt asiat toistuivat joka haastattelussa huolimatta perhetyön luonteesta tai asiakasryhmästä, mutta myös eroavaisuuksia löytyi.

Lähdin opinnäytetyölläni etsimään vastausta siihen, miten Etelä-Kymenlaaksossa perhetyön menetelmillä tuetaan venäläistaustaisten perheiden voimaantumista. Vastauksen perusteella perhetyön menetelmät olivat monipuolisesti käytössä sekä neuvolan ennaltaehkäisevässä perhetyössä että nuorten parissa tehtävässä, kuntouttavassa perhetyössä. Molemmissa perhetyöstä laadittiin suunnitelma ja menetelmänä oli myös työn dokumentointi. Ehkäisevän perhetyön menetelmät painottuivat konkreettiseen, arjessa selviytymisen tukemiseen, kotona tapahtuvaan työhön. Siellä korostuivat myös perheen vuorovaikutuksen tukemiseen tähtäävät menetelmät, jotka olivat tärkeässä roolissa nuorten parissa tehtävässä työssäkin. Myös perheen tukiverkoston vahvistaminen

koettiin molemmissa tärkeänä. Myönteisen käyttäytymisen tukeminen ja voimavarais-tava keskustelu oli kaikilla merkitty lähes kaikissa tapauksissa käytössä olevaksi työ-menetelmäksi, joten voimaantumisen tukeminen oli vahvasti läsnä perhetyössä.

Vaikka menetelmät olivatkin monipuolisesti käytössä, tuotiin haastattelussa esille, että ei tarvita heti menetelmävalikkoa, vaan tärkeintä on antaa aikaa luottamussuhteelle. Samalla on löydettävä asiat, joihin perhe tarvitsee muutosta. Rönkkö & Rytönen (2010: 41–42) kirjoittaakin, että toisaalta perhetyössä tarvitaan avuksi erilaisia mene-telmiä, toisaalta työssä korostuu ihmisten kohtaaminen ja hyvä yhteistyösuhde, jolloin asiantuntemus rakentuu tilannekohtaisesti ja vuorovaikutuksessa asiakkaiden kanssa. Perhetyön tärkeimpänä menetelmänä ja työnkehiksenä voidaan pitää vuorovaikutusta.

Tärkeimpänä menetelmänä nousi kaikissa haastatteluissa esille ajan antaminen, luot-tamussuhteen rakentaminen, perheen kuuntelu ja perheen omista tarpeista lähtevä työ.

Voimaantumisen tukeminen näkyi kaikissa vastauksissa työn keskeisenä tavoitteena. Vaikka kaikki eivät maininneetkaan tuntevansa sanan empowerment-merkitystä, kaik-kien työn tavoitteena oli tukea perhettä saamaan voimavaroja ja tukea heitä itsenäi-seen selviytymiseen, ottamaan ”ohjat omiin käsiinsä”.

Keskeistä voimaantumisprosessissa työntekijän näkökulmasta on asiakkaan motivointi muutokseen, joten voimaantumisen edellytyksenä on luottamuksellinen asiakassuhde. Työn tekijän on tärkeää kuunnella asiakasta ja selvittää, mihin tavoitteisiin asiakas on valmis itse sitoutumaan. (Mäkinen ym. 2009: 134–135.) Nämä keskeiset tekijät tulivat esille kaikissa haastatteluissa, luottamuksellinen asiakassuhde sekä asiakkaan tarpeista lähtevä työ.

Oman mielenkiintoni työssä herätti se, miten maahanmuuttoon liittyvät tekijät vaikut-tavat perheen voimaantumisen tukemiseen. En ole aiemmin tullut ajatelleeksi, miten isosta muutosprosessista maahanmuutossa on kyse. Aikaisemmin olen ajatellut maa-hanmuuttajia enemmän kulttuuristen eroavaisuuksien kautta. Lähdekirjallisuuden kautta heräsin ajattelemaan, että toiseen maahan muutto on monella tavalla elämään vaikuttava mullistus, joka saattaa vaikuttaa elämään kauankin. Kun muutetaan rajan yli toiseen maahan, kyseessä on monitahoinen prosessi; sukulaiset ja ystävät jäävät ra-jan taakse, paikat joihin liittyy muistoja, tuttu elämä. Uutena tulee uusi maa, asuin-

paikka, maan uudet tavat, palvelujärjestelmä ja kulttuuri sekä tukiverkoston rakentaminen. Sopeutumisen ja uuden oppimisen rinnalla on kyettävä säilyttämään omaa kulttuuriaan ja kieltään.

Sekä lähteminen että uuteen sopeutuminen ovat prosesseja, jotka vievät aikansa ja joissa ihminen rakentaa elämäänsä aktiivisesti. Oma kulttuuri ja kielen käyttö supistuu väistämättä, ihmisen status muuttuu monin tavoin. Toisaalta yhteiskunta odottaa, että maahanmuuttaja oppii kielen ja sopeutuu yhteiskuntaan nopeasti. Toisaalta yhteiskunnalta odotetaan, että se huomioisi maahanmuuttajien oman kulttuuritausta. Tästä syntyy yhteentörmäyksiä. (Rönkkö & Rytönen 2010: 151–152.)

Tästä kaikesta uuden oppimisesta ja uuteen sopeutumisesta on maahanmuuttajan usein selvittävä ilman kielitaitoa. Maahanmuuttajataustaisilla voimaantumisen tukemiseen eniten estävästi vaikuttavaksi asiaksi perhetyöntekijät nimesivätkin kieliongelmat. Kieliongelmat olivat suurin ja vaikuttavin este työn onnistumiselle: tuleeko työntekijänä ymmärretyksi, ymmärtääkö oikein asiakasta, miten välttää väärin tulkintaa. Kieliongelmiensa vuoksi työ vaatii enemmän aikaa kuin suomalaisten parissa tehty työ. Kieliongelmat haastavat työntekijän käyttämään luovuutta eri lailla, piirtämään, etsimään kuvia tms. Tulkin käyttö tällä alueella on hyvin mahdollista, mutta siihen liittyy omat ongelmansa. Suurimpana ongelmana on vuorovaikutukseen ja ihmissuhteisiin liittyvien asioiden käsittely tulkin kautta, joka koettiin hankalana ja luottamussuhdetta estävänä tekijänä. Vuorovaikutukseen ja ihmissuhteisiin liittyvät kysymykset ovat kuitenkin perhetyössä keskeisimmällä sijalla. Tähän auttoi se, jos oli mahdollista saada käyttöön sama tulkki koko prosessin ajaksi. Tulkkia käytettäessä vaikeiden asioiden selvittelyyn ei siis riittänyt, että työntekijä saavutti asiakasperheen luottamuksen. Myös tulkin tuli saada asiakkaiden luottamus.

Tätä tulosta kun peilaa teoriapohjaan, voi huomata, että työntekijät kokevat saman asian suurimpana esteenä kuin maahanmuuttajat itsekkin. Arjen polkuja ja kohtaamisia -teoksessa Jäppinen (2007) tuo esille, että kielitaidon puute oli myös venäläistaustaisten maahanmuuttajien kokemana suurin este kotoutumiselle ja yhteiskuntaan sopeutumiselle. Kielitaidon puute teki maahanmuuttajille helppoistakin asioista vaikeita, eikä maahanmuuttajalla ollut välttämättä ketään, keneltä hakea apua. Kielitaidon puute aiheutti ongelmia vielä vuosien maassa olon jälkeenkin ja näkyi monilla elämänalueilla:

aiheutti työttömyyttä, yksinäisyyttä, vaikeutti opintoja ja aiheutti ongelmia asiointitilanteissa.

Palvelujärjestelmän vieraus nousi esille kaikissa haastatteluissa yhtenä voimaantumisen tukemiseen hidastavasti vaikuttavana tekijänä. Suomalainen palvelujärjestelmä voi olla suomalaisellekin hankala ja vaikeaselkoinen, maahanmuuttajataustaiselle se oli vielä suurempi haaste. Kaikilla ei välttämättä ole ketään keneltä kysyä neuvoa, eikä välttämättä riittävästi tietoa kysyä ”oikeita” kysymyksiä. Myös perhetyöntekijät kokivat haasteena maahanmuuttajien palveluverkoston, heille itsellekään se ei ollut kaikilta osin tuttua. Haastatteluissa nousikin esille ajatus koordinaattoritahosta, joka riittävän kauan huolehtisi perheen asioista maahanmuuton jälkeen. Kotoutumisvaihe ja silloin palveluiden piiriin pääseminen koettiin tärkeäksi. Tukiverkoston puuttuminen on yksi iso voimaantumiseen vaikuttava tekijä – perheellä ei ole välttämättä ketään, keneltä kysyä neuvoa ja ohjeita, kuinka uudessa yhteiskunnassa toimitaan. Tukiverkoston puuttuminen vahvisti näin ollen myös palvelujärjestelmän hankaluutta.

Perheroolien muuttuminen näkyy nuorten parissa tehtävässä työssä niin, että nuoret sopeutuvat uuteen yhteiskuntaan ja oppivat kielen vanhempiaan nopeammin. Joskus nuoret saattavat toimia tulkkeina vanhemmilleen – tämä vaikuttaa väistämättä perherooleihin. Ennalta ehkäisevässä perhetyössä perheroolien vaikutus näkyi kahden kulttuurin perheissä, joissa parisuhde oli isossa roolissa. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että lapsen kasvatukseen liittyvissä kysymyksissä ongelma oli usein erilaisissa kasvatusnäkemyksissä.

Kulttuurikysymyksissä näkyivät vastauksissa suurimmat erot. Kuntouttavassa, nuorten parissa tehtävässä perhetyössä niiden merkitys ei korostunut, toki sielläkin todettiin kulttuuristen kysymysten vaikuttavan jollakin tavalla. Vaikutus näkyi niin, että aikaa tarvittiin asiakastilanteisiin enemmän suomalaisen kulttuurin ”sisäänajossa”, eli esimerkiksi suomalaisen kasvatuskulttuurin, johon törmättiin koulussa. Sen sijaan ennaltaehkäisevässä, pienten lasten perheiden parissa tehtävässä perhetyössä koettiin tarvittavan tietoa juurikin kulttuuriin liittyviin asioihin, jo ihan pienellä ”nippelitiedolla” koettiin olevan merkitystä. Tämä eroavaisuus saattaisi johtua työn erilaisesta luonteesta; ennaltaehkäisevässä perhetyössä työ on konkreettisempaa ja liittyy enemmän arjessa selviämiseen, jolloin erilaiset toimintatavat esim. lasten hoitoon liittyen nousevat enemmän esille. Kuten teoriaosuudessa tuodaankin esille (Rönkkö & Rytkönen 2010)

monesti juuri lasten kasvatukseen ja perheen sisäisiin asioihin liittyvissä tekijöissä halutaan vaalia omaa kulttuuritaustaa.

Nuorten parissa tehtävässä perhetyössä työssä pääpaino on ennemminkin vuorovaikutussuhteissa kuin konkreettisessa arjessa selviytymisessä. Toisaalta opinnäytetyötä tehdessä ja haastateltavia etsiessä tuli esille se, ettei venäläistaustaisia maahanmuuttajia ole ennaltaehkäisevässä perhetyössä kirjoitettua asiakasperheinä – kun taas kuntouttavassa perhetyössä heitä oli useita. Tämä huomio herätti ajatuksia siitä, eivätkö perheet ohjautu riittävän ajoissa palveluiden piiriin, varhaisella tuella olisi saavutettavissa paljon. Kotoutumisvaiheen merkitys kun korostui myös lähes kaikessa lähdemateriaalissa. Toisaalta Jäppinen ja Hurtig (2007) toivat omassa teoksessaan esille maahanmuuttajilla korostunutta toivetta itsenäisestä selviytymisestä, ei niinkään toivetta palveluihin hakeutumisesta ja palveluiden hyötyjen tunnistamisesta. Tämä voisi osaltaan selittää maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden vähyyttä neuvolan ennaltaehkäisevässä työssä.

Kaikissa haastatteluissa esille vahvasti noussut vertaistuen merkitys maahanmuuttajataustaisen perheen aktivoimiselle ja yhteiskuntaan sopeutumiselle tukee tätä itsenäisen selviytymisen toivetta. Kuten Hurtig (2007) toteaaakin, usein parhaaksi koettu apu on löytynyt vertaisryhmistä ja samalla mahdollistuu myös maahanmuuttajan yksityisyys ja itsenäisyys. Lisäksi haastatteluissa tuotiin ilmi, että vertaisryhmien kautta saadaan foorumi avata maahanmuuttajilla olevia, ehkä vääriäkin käsityksiä Suomen palvelujärjestelmästä ja lainsäädännöstä. Tärkeänä koettiin se, että vertaistuki ei jakautuisi vain omiin etnisiin ryhmiin, vaan eri taustoista olevat voisivat vertaistaa toisiaan. Näin korostuisivat ennemminkin maahanmuuttoon liittyvät kokemukset sekä maahanmuuttoon ja uuteen yhteiskuntaan sopeutumiseen liittyvä muutosprosessi, eikä niinkään kulttuuriset tekijät. Näin olisi mahdollista myös välttää Berryn nelikenttäteorian (Kuva 2) mukainen separaatio tai marginalisoituminen. Sen sijaan löytyisi tilaa integraation mahdollistumiselle.

Yhtenä tutkimuskysymyksenä oli perhetyöntekijän tarvitsema osaaminen venäläistaustaisten perheiden tukemisessa. Koska vastaajat kokivat pääasiassa hyvän sosiaalialan asiakastyön venäläistaustaisten kanssa olevan samanlaista kuin muidenkin asiakasperheiden parissa, hyvän sosiaalialan työn piirteet korostuvat myös monikulttuurisessa työssä. Näiksi mainittiin asiakaslähtöisyys, asiakasta kunnioittava ja asiantunte-

va työote. Työn luonteeksi mainittiin kuitenkin eri tavalla selvittelevä työskentely, työ vaatii enemmän selvitystyötä esimerkiksi Suomen laista ja käytännöistä. Monikulttuurisessa perhetyössä koettiin tarvittavan myös varovaisuutta kulttuurin kunnioittamisessa. Toisaalta koettiin, ettei liiallinen varovaisuus ole hyväksi, vaan rohkea puheeksi ottaminen kulttuuriin liittyvissä asioissa auttaa luottamussuhteen syntymisessä ja avaa mahdollisuuden voimavaraistavillekin keskusteluille. Ajan antamisen merkitys korostuu monikulttuurisessa työssä työn selvittelevän luonteen ja kieliongelmienvuoksi. Myös luottamussuhteen luomiseen on varattava enemmän aikaa, johtuen siitä ettei työmuoto useinkaan ole asiakasperheille ennestään tuttua. Työn koettiin vaativan myös sitä, että asiakkaan kanssa yhdessä löydetään työlle tarkoitus ja päämäärä ja työntekijällä itsellään on työn päämäärä selvillä työskentelyn ajan.

Työn kehittämisen kannalta nostan esille kaksi haastatteluissa korostunutta asiaa, mikä osaltaan lisää työn hyödynnettävyyttä. Haastatteluissa nousi esille *kieliongelmat*, joiden takia työskentely vaati enemmän *aikaa*. Näihin asioihin ratkaisuja miettimällä parannetaan monikulttuurisen perhetyön vaikuttavuutta moninkertaisesti. Kieliongelmiin ratkaisuksi tarjottiin kieliopetusta, ei vain maahanmuuttajille, vaan myös työntekijöille. Tulkin käyttö oli hyvin mahdollista, mutta ongelmaksi koitui se, että myös tulkin oli saavutettava asiakkaan luottamus. Tätä kautta tulkki vaikutti hyvin vahvasti työn onnistumiseen. Tärkeää olisi siis *saman tulkin käytön mahdollistaminen* koko asiakasprosessin ajan. *Kulttuuritulkin* käytöstä oli yhdellä työntekijällä hyviä kokemuksia. Ajatuksia herättikin, voisiko tätä työskentelymallia hyödyntää laajemmin alueella maahanmuuttajataustaisten perheiden parissa tehtävässä työssä. Kulttuuritulkki osaisi kielitaidon lisäksi avata myös kulttuuriin liittyviä kysymyksiä, kuten vaikkapa erilaisen imetyskulttuuriin liittyviä asioita, joita me pidämme ”itsestäänselvyyttenä”. Palvelujärjestelmän vieraus oli yksi iso asia, eivätkä asiakkaat osaa aina tehdä oikeita kysymyksiä, koska heille palvelujärjestelmämme on vieras. Osaammeko ja huomaammeko me ammattilaisina aina kertoa oikeita asioita? Saatamme sokaistua pitämään suomalaisia käytäntöjä, alkaen vaikka päivähoidosta, itsestäänselvyyksinä, koska ne ovat niin tuttuja meille. Maahanmuuttajataustaiselle asiakkaalle ne eivät kuitenkaan ole sitä. Kulttuuritulkki, jolla itselläänkin on maahanmuuttajatausta ja kokemus sopeutumisesta uuteen yhteiskuntaan, todennäköisesti osaisi avata myös näitä asioita.

Ajan antaminen on toisaalta työntekijöiden mahdollistamisesta kiinni, toisaalta kyse on organisaation mahdollistamisesta. Työntekijällä on mahdollisuus luoda puitteet kii-

reettömälle kohtaamiselle ja ottaa huomioon ajan tarve maahanmuuttajien kanssa tehtävässä työssä. Toisaalta ajan antaminen vaati tarpeeksi resursseja (tila, henkilöstömäärä, välineet), joiden määrittäminen tapahtuu organisaation tasolla. Haastatellut työntekijät olivat selvästi havainneet kiireettömyyden ja ajan antamisen merkityksen asiakastyön onnistumisen kannalta. Tähän ratkaisua on etsittävä organisaation tasolta. Työn vaikuttavuudella on suuri merkitys, ja tällä satsauksella saatetaan pitkällä tähtäimellä ehkäistä suurempia ja yhteiskunnalle kalliimpia ongelmia.

Opinnäytetyössäni toin esille monta eri näkökulmaa, joista voisi jatkotutkimuksilla hakea lisää tietoa. Yhden, oman mielenkiintoni herättäneen asian, nostan esille mahdollisia jatkotutkimuksia varten. Työntekijät kokivat vertaistuen olevan tärkeä sosiaalisen tukemisen muoto maahanmuuttajien kohdalla. Olisi mielenkiintoista kuulla, millaisia vertaistuen mahdollisuuksia tällä seudulla on, ja erityisesti, miten maahanmuuttajat kokevat vertaistuen merkityksen.

10 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Tässä luvussa tarkastelen työn luotettavuutta ja eettisyyttä usealta eri kannalta. Teoriaosuuteen löytämäni aineisto oli monipuolista, tuoretta ja tutkittua tietoa. Löysin samansuuntaista tietoa monesta lähdeoteoksesta, mikä vahvistaa työn luotettavuutta. Teoriaosuudessa käytin monipuolisesti löytämääni lähdekirjallisuutta.

Aineiston hankin neljää perhetyöntekijää haastatteleamalla. Neljän haastattelun otos on suppea, eikä siitä voi vielä tehdä yleistettävissä olevia johtopäätöksiä. Lisäksi haastatellut tekevät perhetyötä kahdesta eri viitekehyksestä, kaksi ennaltaehkäisevää työtä ja kaksi kuntouttavaa perhetyötä, mikä sekin heikentää vastausten yleistettävyyttä. Minut kuitenkin yllätti näinkin pienen haastatteluotoksen perusteella, miten paljon samankaltaisuuksia tuloksissa nousi esille kuin lähdemateriaalina käytetyissä julkaisuissa ja tutkimuksissa. Opinnäytetyöni tavoitteena oli ensisijaisesti tuoda perhetyöntekijöiden omia kokemuksia kuuluville venäläistaustaisten perheiden parissa tehtävästä perhetyöstä, eikä niinkään esittää yleistettävissä olevia päätelmiä. Tässä onnistuinkin, työssäni neljän perhetyöntekijän ääni ja kokemukset pääsivät kuuluville. Samalla esille nousi maahanmuuttajataustaisten perheiden kanssa tehtävään perhetyöhön liittyviä kehitystarpeita.

Tutkimuksen luotettavuutta lisää se, että toteutin haastattelun kahdella eri tavalla. Toisaalta haastattelun luotettavuuteen tiedonkeruumenetelmänä liittyy riskitekijöitä.

Haastattelun luotettavuutta saattaa heikentää se, että haastattelussa on taipumus antaa sosiaalisesti hyväksyttäviä vastauksia. Haastatteluun saattaa sisältyä monia virhelähteitä, johtuen haastattelijasta, haastateltavasta tai haastattelutilanteesta (Hirsjärvi & Remes 2009: 195). Havaitsin kahdessa haastattelussa sen, että aloittaessani nauhoittamisen haastattelutilanne muuttui. Lomakkeen täyttämisen aikana ollut vapaa ja innostunutkin keskustelu tyrehtyi ja tilanne oli jännittyneempi. Näin jälkeenpäin mietittäessä, koko haastattelutilanne olisi pitänyt nauhoittaa, tietoa olisi näin saanut enemmän. Uskon silti, että kaikkia vastauksiin todella mietittiin omien kokemusten kannalta, eikä pyritty antamaan sosiaalisesti hyväksyttyjä vastauksia. Enemmän nauhoittaminen vaikutti haastatteluun pidättäväisesti, vastuksista tuli suppeita ja vastattiin vain suoraan esitettyyn kysymykseen. Tässä haastattelijan rooli oli vaikuttava tekijä, olisi pitänyt jättää tarkentavat kysymykset odottamaan ja luoda vapauttavaa tunnelmaa. Haastattelut olivat minulle ensimmäiset ja itsekkin jännitin tilannetta, mikä varmasti vaikutti ainakin ensimmäisessä haastattelussa. Vastaukset lomakkeessa ja haastattelussa olivat kuitenkin samansuuntaiset, mikä tukee haastattelujen luotettavuutta.

Tutkimusluvut opinnäytetyön tekemiseen olivat kunnossa ennen haastattelujen sopimista. Tämän asian mainitsin haastateltaville jo puhelimessa. Tutkimusluvut otin mukaan myös haastattelutilanteeseen, jossa esitin ne haastateltaville. Työn eettisyyttä lisää se, että kerroin haastateltaville tarkkaan, mistä työssä on kysymys, myös haastattelun liittymisestä laajempaan hankkeeseen. Hankkeen tiimoilta oli myös kehitetty työntekijöiden suostumista varten kaavakkeet, joissa kerrottiin lyhyesti tutkimuksesta ja pyydettiin haastateltavilta kirjallinen suostumus. Kaavakkeessa kerrottiin haastateltavien oikeudesta keskeyttää osallistuminen tutkimukseen niin halutessaan. Tämän kaavakkeen lähetin perhetyöntekijöille etukäteen.

Lähetin etukäteen tutustuttavaksi hanketiedotteen, jossa hankkeesta ja sen tarkoituksesta kerrottiin. Kerroin etukäteen myös haastattelun toteuttamistavasta (nauhoittamisesta). Haastattelulomakkeen lähetin myös haastateltaville etukäteen, koska halusin heidän tietävän, mihin olivat lupautuneet vastaamaan. Aineistoa käsittelin ehdottoman luottamuksellisesti ja olen työssäni pyrkinyt turvaamaan vastaajien anonymiteetin. Tämän vuoksi en ole esimerkiksi maininnut haastateltavien työpisteitä tarkemmin.

Haastattelumateriaalin hävitin opinnäytetyön tekemisen jälkeen, paitsi hankkeeseen tuotetun materiaalin toimitin hankkeen tutkijalle.

Työn eettisiä kysymyksiä jouduin eniten miettimään tulosten tarkastelussa ja esittämisessä. Vastaajat tekivät eri viitekehyksistä perhetyötä, joten haasteellista oli se, miten esitän tulokset niin, etten yleistä kaikkia vastauksia koskemaan sekä neuvolan ennaltaehkäisevää että nuorten parissa tehtävää perhetyötä. Nämä työmuodot eroavat lähtökohdiltaan ja sisällöltäänkin toisistaan. Tämän vuoksi olen osittain jaotellut vastausten tarkastelun erikseen nuorten parissa tehtävään perhetyöhön sekä neuvolan ennaltaehkäisevään perhetyöhön.

Työn käytettävyys tulee siitä, että sama tutkimus tehdään useamman opiskelijan toimesta laajemmalle joukolle perhetyöntekijöitä Kaakkois-Suomessa. Samaa lomaketta käytetään myös Venäjän puolella haastatteluissa. Näin saadaan tietoa laajemmin perhetyöntekijöiden kokemuksia perhetyön vaikuttavuudesta venäläistaustaisten asiakkaiden kanssa ja samalla tärkeää ja osin meilläkin hyödynnettävissä olevaa tietoa perhetyöstä Venäjällä.

11 POHDINTA

Työ oli monellakin tavoin mielenkiintoinen ja ajatuksia herättävä. Erityisesti ajatuksia herätti kulttuurisensitiivisten asioiden pohtiminen lasten hyvinvoinnin kannalta: milloin on kyse oikeasti lapsen hyvinvointiin vaikuttavista asioista ja milloin on kyse kulttuurisesta eroavaisuudesta, jolla ei ole lapsen hyvinvointiin heikentävää vaikutusta? Miten työntekijänä osaan arvioida tilanteen, kun omat käsitykseni lapsen hyvinvointiin vaikuttavista asioista ovat niin vahvasti kulttuurisidonnaisia?

Näitä asioita olisikin hyvä joskus miettiä kaikkien perheiden kanssa työskentelevien. Olisi hyvä työyhteisöissä pysähtyä pohtimaan, mitä lapsen hyvinvointi on ja mitkä ovat todella olennaisia asioita lapsen hyvinvoinnille? Olisi tärkeää myös huomata omaan kulttuuriin liittyvät, lapsen hyvinvointiin heikentävästi vaikuttavat asiat. Jokaisessa kulttuurissa, yhteiskunnassa ja yhteisössä on sisäänrakennettuna näitä asioita, oman kulttuurin ”kipupisteille” vain sokaistuu. Esimerkiksi meillä vallalla oleva kilpailuyhteiskunta ei voi olla vaikuttamatta lasten hyvinvointiin, eikä myöskään kulttuurimme alkoholimyönteisyys ja kiinteiden perhesuhteiden merkityksen väheneminen. Suurin osa lapsistamme voi hyvin, mutta emme esimerkiksi alkoholistivanhempien

kohdalla ajattele, vaikuttaako kulttuurimme näiden ongelmien yleisyyteen, vaan yksilöimme ongelman juuri sen perheen ongelmaksi. Vähemmistöjen kohdalle teemme helposti kulttuurisista asioista yleistyksiä.

Perheisiin liittyvät arvot ovat usein hyväksyttäviä myös sen perusteella, miten ne milloinkin palvelevat yhteiskuntaa. Esimerkiksi avioerot eivät olleet yleisesti hyväksyttäviä Suomessa silloin, kun elanto tuli maanviljelystä, sukutiloille tarvittiin jatkajia ja äidit kotiin hoitamaan lapsia ja tekemään maatilan töitä. Tarvittiin lujia ja pysyviä yhteisöjä, jotka huolehtivat jäsenistään ja jatkuvuudesta. Tänä päivänä yhteiskunta on toisenlainen, tiiviit sukuyhteisöt ovat menettäneet merkitystään ja naisetkin tarvitaan työelämään, joten ”tarvetta” suurperheille ja pysyville perheyhteyksille ei ole.

Työtä tehdessäni mieleeni nousi ajatus, että pelkästään maahanmuuttajaperheet eivät kohtaa näitä kulttuurisia yleistyksiä. Myös kantasuomalaisissa perheissä perhekäsitykset - käsitys hyvästä vanhemmuudesta, lasten oikeasta lukumäärästä, kasvatuksesta, lastenhoidosta yms. - voivat vaihdella paljon. Esimerkkinä aineistossa nousi imetys; maahanmuuttajilla voi olla erilainen käsitys imettämisestä kuin suomalaisilla. Mutta myös suomalaisilla äideillä voi olla erilaisia käsityksiä imetyksestä, kaikki eivät suinkaan ole sitä mieltä, että yleinen suositus on se ”ainoa oikea”. Ajatuksia herätti myös se, että joskus suomalaisilla äideillä voi olla vaikeampaa perustella yleisistä ihanteista poikkeavia valintoja, sillä *hehän ovat suomalaisia, pitäisihän heidän tietää, mikä on oikein*. Itse suurperheessä kasvaneena olen läheltä seurannut sitä, miten vahvoja perheeseen liittyvät käsitykset esimerkiksi lasten oikeasta lukumäärästä on. Suuren perheen vanhemmat joutuvat – ammattilaisillekin - perustelemaan valintaansa perheensä koosta. Taustalla täytyy olla joku syy. Se, että perheeseen liittyviä arvoja joutuu perustelemaan silloinkin, kun niillä ei ole lapsen hyvinvoinnin kannalta mitään merkitystä, voi olla perheelle loukkaavaa.

Oikeastaan haluaisin kääntää katseen maahanmuuttajien kohtaamisen ohella ylipäättään erilaisuuden kohtaamiseen perheiden kanssa tehtävässä työssä. Meillä kaikilla perheisiin liittyvät arvot, käsitykset ja kasvatusmallit ovat vahvoina, olemme kaikki saaneet ne tiedostamatta, jo perintönä ”äidin maidosta”. Työntekijänä on uskallettava ja huomattava pysähtyä pohtimaan näitä arvoja ja toimintamalleja rehellisesti. Millaisia ovat omat käsitykseni perheestä, lapsen hyvinvoinnista ja ”oikeasta” vanhemmuudesta? Miten olennaisia omat käsitykseni ovat lapsen ja koko perheen hyvinvoinnin

kannalta? Miten paljon ne vaikuttavat työhöni kohdatessani asiakasperheen? Mistä nämä arvot ja käsitykset tulevat ja mitä niiden taustalla on? Näihin kysymyksiin vastausten löytäminen ei ole helppoa, koska edes omien kulttuurisidonnaisten arvojen huomaaminen ei ole helppoa.

Toisaalta näitä käsityksiä ei voi liikaa kyseenalaistaa: liiallisella ymmärtämisellä saatamme jättää huomioimatta asiat, jolloin lapsen hyvinvointi on vaarassa. Me tarvitsemme työssämme näitä käsityksiä, ne ovat myös meidän työvälineemme: meillä täytyy olla käsitys oikeasta ja väärästä, lapsen sekä perheen hyvinvoinnista ja pahoinvoinnista, lapsen hyvästä ja huonosta hoidosta. Nämä perheisiin liittyvät arvot ja käsitykset ovat myös vahvasti osa identiteettiämme: sosiaalialalla teemme työtä omalla persoonallamme. Ammattitaitoa on se, että tiedostamme omat käsityksemme, ja käsityksistämme *huolimatta* osaamme tarkastella jokaisen perheen tilannetta yksilöllisesti ja kokonaisvaltaisesti.

Tärkeintä mielestäni työssä perheiden parissa on perheen kohtaaminen avoimesti, *sillä tavoin kiinnostuneesti*, kuten yksi haastatelluista totesi. Työntekijänä tulisi antaa perheenjäsenille mahdollisuus kertoa itse omista arvoistaan ja perheen toimintatavoista, olla aidosti kiinnostunut. Tätä kautta voi perheelle antaa kokemuksen arvostuksesta. Tämä sama pätee ihan kaikkiin perheisiin kulttuuritaustasta, uskonnosta, kielestä, ihonväristä, perheen koosta, rakenteesta, vanhempien sukupuolesta tms. riippumatta.

LÄHTEET

Alitolppa-Niitamo, A. Maahanmuuttajataustaiset perheet ja hyvinvoinnin edellytykset. 2005. Teoksessa: Alitolppa-Niitamo, A., Söderling, I. & Fågel, S. (toim.). Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos ja Kotipuu. Väestöliiton internetsivut. Saatavissa: <http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/37d5f2f83345fc75b737359745bd71da/1329125618/application/pdf/490819/Olemmemuuttaneet.pdf> [Viitattu 1.2.2012].

Alitolppa-Niitamo, A. Söderling, I. 2005. Johdanto. Teoksessa: Alitolppa-Niitamo, A., Söderling, I. & Fågel, S. (toim.). Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos ja Kotipuu. Väestöliiton internetsivut. Saatavissa: <http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/37d5f2f83345fc75b737359745bd71da/1329125618/application/pdf/490819/Olemmemuuttaneet.pdf> [Viitattu 30.1.2012].

Ekholm, E & Salmenkangas, M. 2008. Puhumalla paras. Ratkaisuja arjen etnisiin konflikteihin. Vaasa: Ykkös-Offset Oy.

Empowerment-hanke. Palmenia, Kotkan yksikkö. Palmenian internetsivut. Saatavissa: <http://www.helsinki.fi/palmenia/kotka/2011/23082011.htm> [Viitattu 15.1.2012].

Etelä-Kymenlaakson maahanmuutto-ohjelma 2007 - 2012. Haminan kaupungin internetsivut. Saatavissa: http://www.hamina.fi/files/Tiedostot/Ekymi_maahanmuutto-ohjelma.pdf [Viitattu 13.5.2012].

Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 19.10.2006. Työ- ja elinkeinotoimiston internetsivut. Saatavissa: http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/10_muut/mamu_ohjelma19102006.pdf [Viitattu 10.4.2012].

Heikkilä-Daskalopoulos, S. 2008. Maahanmuuttajataustaiset lapset ja perheet palvelujärjestelmässä. Asiantuntijoiden näkökulmia. Lastensuojelun keskusliiton internetsivut. Saatavissa:

http://www.lskl.fi/files/56/Maahanmuuttajataustaiset_lapset_ja_perheet_palvelujarjestelmassa_-_asiantuntijoiden_nakokulmia.pdf [Viitattu 1.3.2012].

Heino, T. 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: Kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesin työpapereita 9/2008. Stakesin internetsivut. Saatavissa: <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/tyopaperit/T9-2008-VERKKO.pdf> [Viitattu 1.11.2012].

Hirsjärvi, S., Remes P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja Kirjoita. 15. painos. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Hokkanen, L. 2009. Empowerment valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina. Teoksessa: Mäntysaari, M., Pohjola, A & Pösö, T. (toim.). Sosiaalityö ja teoria. Juva: PS-kustannus, s. 315–334.)

Hurtig, J. 2007. Rajan ja erojen maisema. Sosiaalialan ammattilaisten näköaloja ja kokemuksia. Teoksessa: Jäppinen, M., Hurtig, J. & Törrönen, M. Arjen polkuja ja kohtaamisia. Venäläistaustaiset maahanmuuttajat ja palvelujärjestelmä Kaakkois-Suomessa. Empathos-projekti. Anjalankoski: SOLVER palvelut Oy, s. 113–139.

Jasinkaja-Lahti, I & Liebkind, K. 2001. Venäjänkielisten maahanmuuttajanuorten perhearvot ja identiteetti. Teoksessa: Liebkind, K. (toim.). 2001. Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Tampere: Tammer-Paino Oy, s. 124–137.

Jasinskaja-Lahti, I. 2007. Venäläiset maahanmuuttajat Suomessa. Teoksessa: Korhonen, E. (toim.). Venäläiset perheet ja seksuaalisuus murroksessa. Väestöliiton julkaisu. Helsinki: Priimus Paino Oy, s. 46–59.

Joronen, T. 2005. Työ on kahden kauppa – maahanmuuttajien työmarkkina-aseman ongelmia. Teoksessa: Paananen, S. (toim). Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Tilastokeskus. Helsinki: Edita Prima Oy, s. 59–82.

Jäppinen, M. 2007. Kohtaamisia Suomen ja Venäjän raja-alueella. Empathos-hankkeen lopputaportti. Teoksessa: Jäppinen, M., Hurtig, J. & Törrönen, M. Arjen

polkuja ja kohtaamisia. Venäläistaustaiset maahanmuuttajat ja palvelujärjestelmä Kaakkois-Suomessa. Empathos-hanke. Anjalankoski: SOLVER palvelut Oy, s. 7-36.

Jäppinen, M. 2007. Maahanmuuttajuus, arki ja palvelutarpeet. Venäläistaustaisten lapsiperheiden vanhempien kokemuksia suomalaisesta palvelujärjestelmästä. Teoksessa: Jäppinen, M., Hurtig, J. & Törrönen, M. Arjen polkuja ja kohtaamisia. Venäläistaustaiset maahanmuuttajat ja palvelujärjestelmä Kaakkois-Suomessa. Empathos-hanke. Anjalankoski: SOLVER palvelut Oy, s. 66–112.

Jäppinen, M & Hurtig, J. 2007. Kulttuurisen sensitiivisyyden jäljillä. Maahanmuuttajien ja ammattilaisten odotuksia tarkastelemassa. Teoksessa: Jäppinen, M., Hurtig, J. & Törrönen, M. Arjen polkuja ja kohtaamisia. Venäläistaustaiset maahanmuuttajat ja palvelujärjestelmä Kaakkois-Suomessa. Empathos-hanke. Anjalankoski: SOLVER palvelut Oy, s. 141–149.

Järvikoski, A. Härkäpää, K. 2011. Kuntoutuksen perusteet. Näkökulmia kuntoutukseen ja kuntoutustieteeseen. Helsinki: WSOYpro Oy.

Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Liebkind, K., Mannila, S., Jasinskaja-Lahti, I., Jaakkola, M., Kyntäjä, E & Reuter, A. 2004. Venäläinen, virolainen, suomalainen. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Myllärniemi, A. 2007. Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytäntönä – jäsenyyksiä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa. Soccan ja Heikki Waris- instituutin julkaisusarja 2007. Saatavissa: http://www.socca.fi/files/90/Lastensuojelun_perhetyo_ammattikaytantona.pdf [Viitattu 16.1.2012].

Mäkinen, P., Raatikainen, E., Rahikka, A & Saarnio, T. 2009. Ammattina Sosionomi. Helsinki: WSOYpro Oy.

Neuvolan ennaltaehkäisevä perhetyö. Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto 2009–2011. Neuvolan ennaltaehkäisevän perhetyön esite. Lapsen ääni -hanke. Saata-

vissa:

<https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbmxwZXJhZXBhbHJlbnV2ZXJrb3N0b3xneDoxZDlkYjZjNjJlMGZhM2Zj> [Viitattu 7.10.2012].

Reuter, A & Jaakkola, M. 2005. Venäjänkielisten, vironkielisten ja kaksikielisten maahanmuuttajien sosiaaliset verkostot. Teoksessa: Paananen, S. (toim). Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Tilastokeskus. Helsinki: Edita Prima OY, s. 23–42.

Rotkirch, A. 2007. Venäläiset perheet murroksessa. Teoksessa: Korhonen, E. (toim.). Venäläiset perheet ja seksuaalisuus murroksessa. Väestöliiton julkaisuja. Helsinki: Priimus Paino Oy, s. 6-25.

Räty, M. 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Rönkkö, L & Rytönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro Oy.

Socialwork. A helping profession. Saatavissa:

http://www.pearsonhighered.com/showcase/swcccs/assets/DUBO9483_C01.pdf [Viitattu 2.10.2012].

Tilastokeskus. Tilastotietokannat. Kansalaisuus iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990 – 2011. Saatavissa:

http://pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=020_vaerak_tau_101_fi&ti=Kansalaisuus+i%E4n+ja+sukupuolen+mukaan+maakunnittain+1990+%2D+2011&path=../Database/StatFin/vrm/vaerak/&lang=3&multilang=fi [Viitattu 6.4.2012].

Talib, M-T. 2011. Maahanmuuttajataustaisten nuorten oppiminen ja kasvaminen. Näkökulmia ja toimintamalleja monikulttuurisuuden edistämiseen 21.11.2011. Dia-sarja. Aluehallintaviraston internetsivut. Saatavissa:

http://www.avi.fi/fi/virastot/etelasuomenavi/Ajankohtaista/tapahtumat/Koulutusmateriaalit/Documents/N%C3%A4k%C3%B6kulmia%20ja%20toimintamalleja%20monikulttuurisuuden%20edist%C3%A4miseen,%2021.11.2011%20Vantaa/Talib_211111.pdf [Viitattu 3.2.2012].

Ulkomaan kansalaiset ja vieraskieliset 2010. Graafeja ja karttoja ulkomaan kansalaisista ja vieraskielisistä Suomessa. Kunnat.net -internetsivut. Saatavissa:

http://www.kunnat.net/fi/tietopankit/tilastot/vaestotietoja/ulkomaalaiset_ja_vieraskieliset/Sivut/default.aspx . [Viitattu 1.2.2012].

Ulkomaan kansalaiset ja vieraskieliset. Kunnat.net-internetsivut. Saatavissa:

http://www.kunnat.net/fi/tietopankit/tilastot/vaestotietoja/ulkomaalaiset_ja_vieraskieliset/Sivut/default.aspx. [Viitattu 1.2.2012].

Uusi kotoutumislaki. Suomeen muuton alkuvaiheen ohjausta parannetaan. Taustatiedote. Sisäasianministeriö. Kunnat.net –internetsivut. Saatavissa:

<http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/aek/maahanmuutto/Documents/Uusi%20kotoutumislaki%20voimaan%20syyskuussa%202011.pdf> [Viitattu 2.6.2012].

Uusimäki, M. Perhetyötäkö kaikki? 2005. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Oulu. Saatavissa:

http://www.sosiaalikollega.fi/poske/julkaisut/julkaisusarja/Julkaisu_20.pdf [Viitattu 1.11.2012].

Vilén, M., Seppänen, P., Tapio, N & Toivanen, R. (toim.). 2010. Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Oy Nord Print Ab.

Vilkka, H. 2005. Tutki ja Kehitä. Vaajakoski: Gummerrus Kirjapaino Oy.

Tutkimustiedote

Venäläistaustaisten maahanmuuttajaperheiden ja –lasten hyvinvointi Suomessa

Venäläistaustaiset maahanmuuttajat ovat Suomen suurin maahanmuuttajaryhmä. Tutkittua tietoa heidän arjestaan ja hyvinvoinnistaan Suomessa on olemassa melko vähän, ja heidän omien kokemustensa kuuleminen olisi erittäin tärkeää.

Kymenlaaksossa ja Etelä-Karjalassa venäläistaustaisten maahanmuuttajien kanssa tehtävää perhetyötä kehittämään on aloitettu huhtikuussa 2011 Empowerment of Families with Children –hanke. Hankkeen aikana järjestetään kaakkoissuomalaisille sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille koulutusta ja tuotetaan uutta tietoa Suomen ja Venäjän käytännön toimijoiden palveluista, osaamisesta ja parhaista käytännöistä.

Hankkeeseen liittyen toteutetaan laaja kyselytutkimus kaakkoissuomalaisille venäläistaustaisille maahanmuuttajaperheille ja haastattelututkimus sosiaalialan ammattilaisille sekä lasten ja perheiden hyvinvointiin liittyvä väitöskirjatutkimus. Lisäksi hankkeen aikana tehdään haastattelututkimus, jossa haastatellaan n. 10 lastensuojelun asiakkaana olevan venäläistaustaisen perheen äitiä. Tällöin tutkimuksen kohteena ovat äitien kokemukset sosiaalityöstä, nykyisten lastensuojelun tukimuotojen vaikuttavuudesta sekä perheensä avuntarpeesta ja voimavaroista.

Hankkeen tutkimusjohtajana toimii Helsingin yliopiston Sosiaalityön laitoksen professori Maritta Törrönen. Hankkeeseen palkattuna tutkijana toimii HY Palmenian Kotkan yksikössä Eveliina Heino. Väitöskirjatutkija, VTL Minna Veistilä toimii yliopettajana Kymenlaakson ammattikorkeakoulussa, ja ammattikorkeakoulun sosionomi (AMK)- ja sosionomi (ylempi AMK)-opiskelijat tekevät myös opinnäytetöinään hankkeeseen ja väitöskirjaan liittyviä selvityksiä ja kartoituksia.

Kyselylomake lähetetään Väestörekisterikeskuksen poimimalle otokselle, joka käsittää 1000 Kaakkois-Suomessa asuvaa henkilöä, joiden äidinkieli on venäjä ja joiden perheessä asuu ainakin yksi alle 18-vuotias henkilö. Kyselyn vastaukset analysoidaan

SPSS-ohjelmalla ja erityisen kiinnostuksen kohteena siinä ovat integraatioon/kotoutumiseen sekä vastavuoroisuuteen liittyvät kysymykset.

Haastattelu toteutetaan 40–50 perheiden kanssa työskentelevälle sosiaalialan ammattihenkilölle Kymenlaaksossa ja Etelä-Karjalassa. Haastattelun teemoja ovat monikulttuurisen perhetyön osaaminen, voimaantuminen ja vastavuoroisuus sekä työskentelyn kehittämisen menetelmät. Haastattelijoina toimivat KyAMK:n opiskelijat.

Väitöskirjan ensimmäisen osan kiinnostuksen kohteena on lasten ja nuorten oma käsitys hyvinvoinnistaan. Aineiston keruun menetelminä käytetään alle 10-vuotiaiden lasten sadutusta sekä 10–18-vuotiaiden nuorten tarinoiden keruuta. Aineistoa kerää kolme sosionomiopiskelijaa. Väitöskirjan toisessa osassa ollaan kiinnostuneita perheiden hyvinvoinnista ammattilaisten havainnoimana. Aineiston kerää havainnoimalla erityisperhetyöntekijä. Kolmannessa osassa kiinnostuksen kohteena ovat perheiden vanhempien kokemukset hyvinvoinnista. Aineisto kerätään haastatteluin.

Hankkeeseen liittyvän tutkimuksen kaikissa vaiheissa aineiston keruu ja käsittely sekä säilytys tapahtuvat siten, että tutkimukseen osallistuvien henkilöiden yksityisyys ei vaarannu. Kaikilta tutkimukseen osallistujilta pyydetään kirjallinen (oma tai huoltajan) suostumus. Lasten vanhemmille tiedotetaan tutkimuksesta ja he voivat olla halutessaan läsnä sadutus- ja tarinankerrontatilanteissa. Tutkimukseen osallistuvilla on missä vaiheessa tahansa mahdollisuus ilmoittaa, ettei halua enää osallistua tutkimukseen. Tutkimukseen osallistumattomuus ei vaaranna henkilöiden palvelujen saamista eikä muuta kohtelua.

Tutkimuksen tulokset julkaistaan hankejulkaisussa suomen, englannin ja venäjän kielellä. Lisäksi väitöskirja julkaistaan englanninkielisenä ja opiskelijoiden opinnäytetyöt suomenkielisinä ammattikorkeakoulujen www.theseus.fi -opinnäytetyösivustossa.

Lisätietoja tutkimuksesta antavat

tutkija Eveliina Heino, eveliina.heino@helsinki.fi

väitöskirjatutkija Minna Veistilä, p. 044 702 8413, minna.veistila@kyamk.fi

TYÖNTEKIJÖIDEN KIRJALLINEN SUOSTUMUS HAASTATTELUUN OSALLISTUMISESTA

HAASTATTTELUN TARKOITUS

Haastattelu liittyy ”Empowerment of Families with Children” –nimiseen hankkeeseen, jossa kehitetään ehkäisevän perhetyön käytänteitä. Haastattelun tavoitteena on saada sosiaalityöntekijöiden ja perhetyöntekijöiden näkemykset maahanmuuttajien kanssa tehtävästä työstä kuuluviin ja kehittää ko. toimintoja.

KIRJALLINEN SUOSTUMUS:

Minulle on selvitetty yllä mainitun haastattelun tarkoitus. Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Olen myös tietoinen siitä, että haastatteluun osallistuminen ei aiheuta minulle minkäänlaisia kustannuksia, henkilöllisyyteni jää vain tutkijan tietoon ja minua koskeva aineisto hävitetään hankkeen lopussa.

Suostun haastatteluun. Haastattelussa antamia tietoja käytetään kyseisen hankkeen tarpeisiin, opinnäytetöihin ja väitöskirjatutkimukseen. Voin halutessani keskeyttää tutkimukseen osallistumisen milloin tahansa ilman, että minun täytyy perustella keskeyttämistäni.

Päiväys

Tutkittavan allekirjoitus ja nimenselvennys

SOSIAALIALAN TYÖNTEKIJÖIDEN HAASTATTELU

Tässä haastattelussa kysellään kaakkoissuomalaisten sosiaalialan ammattilaisten ajatuksia työskentelystä venäläistaustaisten maahanmuuttajaperheiden kanssa Suomessa. Samanlainen kysely toteutetaan Venäjän puolella sosiaalityöntekijöille. Tulokset julkaistaan Empowerment of Families with Children –hankkeen julkaisuissa suomeksi, englanniksi ja venäjäksi vuonna 2013. Lisäksi aineistoa tullaan käyttämään Kymenlaakson Ammattikorkeakoulun opiskelijoiden opinnäytetöissä ja Helsingin yliopiston väitöskirjatutkimuksissa.

Aineistoa käsitellään täysin luottamuksellisesti, eikä yksittäisiä henkilöitä voida tunnistaa vastauksista. Teidän ei tarvitse merkitä nimeänne tai yhteystietojanne haastattelulomakkeeseen.

Asiakkaat

1. Millaisten perheiden kanssa työskentelette? *Laittakaa yleisyysjärjestykseen siten että annatte jokaiselle ryhmälle pisteet 1-5 riippuen siitä, minkälaiset perheet ovat yleisimmin teidän asiakkaina (4-5 pysyvät asiakasryhmät, 3 noin puolet asiakkaista kuuluu näihin ryhmiin, 1-2 tällaiset ryhmät ovat asiakkaina harvoin. Jos ette työskentele jonkun asiakasryhmän kanssa, laittakaa 0).*

- 1.1 perheet joissa on taloudellisia vaikeuksia,
- 1.2 monilapsiset perheet,
- 1.3 nuoret/alaikäiset perheet,
- 1.4 yksinhuoltajaperheet (äidit),
- 1.5 yksinhuoltajaperheet (isät),
- 1.6 alkoholiongelmaiset perheet,
- 1.7 huumeongelmaiset perheet,
- 1.8 sellaisten perheiden kanssa, joissa on kehitysvammaisia lapsia
- 1.9 perheet, joissa perheenjäsenellä/jäsenillä on HIV- infektio
- 1.10 maahanmuuttajaperheet
- 1.11 muut, mitkä

2. Onko perheiden kuvauksessa tai järjestyksessä eroja venäläistaustaisten maahanmuuttajaperheiden kohdalla?

2.1 Millaisia eroja?

3. Minkä perheenjäsenen kanssa pääasiassa työskentelet?

4. Millaista on hyvä sosiaalialan asiakastyö venäläistaustaisten maahanmuuttajaperheiden kanssa?

Tavoitteet

5. Mitä perustavoitteita pyrit saavuttamaan asiakastyössä?

5.1. _____

5.2. _____

5.3. _____

5.4. _____

5.5. _____

6. Minkälaiset tekijät (organisatoriset, lainsäädännölliset, psykologiset, taloudelliset, kulttuuriset jne.) estävät kokemuksenne mukaan näiden tavoitteiden toteutumista?

6.1. _____

6.2. _____

6.3. _____

6.4. _____

6.5. _____

7. Millaisia perheille tarkoitettuja sosiaalisen tuen muotoja pitäisi mielestänne kehittää ensisijaisesti?

7.1. _____

7.2. _____

7.3. _____

7.4. _____

7.5. _____

Menetelmät

8. Millaisia menetelmiä käytät perhetyössä venäläistaustaisten maahanmuuttajaperheiden kanssa?

Numeroikaa vaihtoehdot sarakkeista A, sitten B ja C seuraavan skaalan mukaisesti:

1 – käytän kaikissa tai lähes kaikissa tapauksissa

2 – käytän useimmissa tapauksissa

3 – käytän noin puolessa tapauksista

4 – käytän alle puolessa tapauksista

5 – käytän harvoin tai en koskaan

Menetelmät	A. Vanhempien kanssa	B. Lasten kanssa	C. Samanaikaisesti koko perheen kanssa
1. diagnostinen haastattelu / tilannearviointi			
2. erityiset menetelmät tilanteen arvioimiseksi. Tarkentaa minkälaiset (skaalat, lomakkeet jne.)			
3. elämänculun tarkasteluun liittyvät menetelmät			
4. suunnitelman laatiminen asiakkaan kanssa			
5. kotikäynti			
6. tavoitekeskustelu			
7. taloudelliset tukitoimet			
8. dokumentointi			
9. henkilökohtainen konsultaatio, tiedon välittäminen			
10. lakineuvonta			
11. yksilökohtainen psykoterapia			
12. sosiaalinen ja kasvatuksellinen tuki arjen tilanteissa			
13. käyttäytymisen korjaaminen / palautekeskustelu			
14. myönteisen käyttäytymisen tukeminen / voimavaroistava keskustelu			
15. kriisityö			
16. kouluttaminen			
17. lapsen sijoittaminen perheen ulkopuolelle ja siihen liittyvät järjestelyt			
18. varhaisen vuorovaikutuksen tukeminen, opastus hoidossa ja vuorovaikutuksessa, esim. hieronta, tunnesiteen ylläpitäminen jne.			
19. työntekijän vetämä ryhmätoiminta/ ryhmäterapia			
20. suhteiden roolikartta			
21. perhekonferenssit/tapaamiset koko perheen kanssa			
22. vekostoterapia/läheisneuvonpito			
23. toiminnalliset menetelmät/urheilu, taide, musiikki			
24. vertaistukiryhmien järjestäminen			
25. vanhempainkoulu/perhevalmennus, roolipelit			
26. perheen sosiaalisen verkoston kehittäminen, verkostotyöskentely			
27. vapaa-ajan toiminnan järjestäminen			
28. perhekerhotyö			
29. perheleirit			
30. nuoren itsenäistymisen tukeminen, käytännön asioissa auttaminen vanhempien luota pois muuttaessa			

28. kielen oppimiseen liittyvät menetelmät			
29. kielen ymmärtämiseen liittyvät menetelmät			
30. kulttuurin ymmärtämiseen liittyvät menetelmät			
31. muut, mitkä?			

Perheen voimaantumisen tukeminen

9. Mihin resursseihin nojaatte työssänne asiakkaiden/perheiden kanssa?

- 9.1. _____
- 9.2. _____
- 9.3. _____
- 9.4. _____
- 9.5. _____

10. Mitä ylimääräisiä resursseja tulisi kehittää, jotta perheen voimavaroja voitaisiin tukea tehokkaammin?

- 10.1. _____
- 10.2. _____
- 10.3. _____
- 10.4. _____
- 10.5. _____

11. Mitä asiakasperheen omia voimavaroja tulisi kokemuksenne mukaan kehittää, jotta voidaan saavuttaa pysyvä positiivinen elämänmuutos?

- 11.1. _____
- 11.2. _____
- 11.3. _____
- 11.4. _____
- 11.5. _____

12. Käytättekö perheen voimavarojen tukemiseen tähtääviä menetelmiä työssänne?

Kyllä

Ei

13. Jos kyllä, millaisia?

14. Jos ette, mik-

si? _____

15. Millaisia perhetyön menetelmiä, jotka suuntutuvat perheen aktivoimiseen, pitäisi mielestänne kehittää ensisijaisesti?

15.1. _____

15.2. _____

15.3. _____

16. Onko teillä tarpeeksi taitoja ja tietoja sosiaalialan työmenetelmistä asiakkaan aktivointiin, voimaantumisen tukemiseen tai vaikeiden tilanteiden itsenäiseen selvittämiseen liittyvien taitojen lisäämiseen?

16.1 Kyllä, minulla on tarpeeksi

16.2 Kyllä, mutta tunnen tarvitsevani lisää harjoitusta ja tietoa – mihin/mistä?

16.3 Ei, minulla ei ole tarpeeksi tietoa, mutta haluaisin oppia uusia menetelmiä (mikäli mahdollista, kertokaa mitä) _____

16.4 Ei, minulla ei ole tarpeeksi tietoa, enkä koe tarvetta uusien menetelmien opettelemiseen _____

17. Mitkä tekijät estävät mielestänne perheiden voimaantumista ja itsenäistymistä? (pisteytä 0-10 portaisella järjestelmällä, jolloin 10 on suuressa määrin, 0 tällaisten syiden puuttuminen), ja mikäli mahdollista kertokaa konkreettisia esimerkkejä muista mahdollisista syistä.

17.1.lakisääteiset _____

17.2 organisaatioon liittyvät _____

17.3.psykologiset _____

17.4.taloudelliset _____

17.5.sosiokulttuuriset _____

17.6. muut syyt. Mitkä? _____

18. Tiedättekö mitä empowerment tarkoittaa sosiaalialan työssä?

Kyllä En

Jos tiedätte, selittätkö sen _____

Organisaatio

19. Tunnetteko, saavanne organisaatioltanne tarpeeksi tukea perhetyön toteuttamiseen?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

20. Kuvaavatko alla olevat kuvaukset todellista tilannetta organisaatiossasi?

*1 – Olen täysin samaa mieltä; 2 – Olen samaa mieltä; 3 – Olen mieluummin samaa, kun eri mieltä;
4 – Olen mieluummin eri mieltä kun samaa mieltä; 5 – Olen eri mieltä; 6 – Olen täysin eri mieltä*

Tavoitteet ovat selkeät: organisaation tavoitteet ovat täysin selkeät, työntekijät ymmärtävät organisaation prioriteetit, jokaisen työntekijän rooli on määritelty _____

Avainarvot: ammatilliset arvot ovat korostettuja (omistautuneisuus työlle, vastavuoroinen kunnioitus ja luottamus, sosiaalinen oikeudenmukaisuus, vastuullisuus), onnistumisen kokemukset, jotka liittyvät tehdyn työn hyödyllisyyteen ja välttämättömyyteen _____

Visio on hyvin muotoiltu: organisaation vahva filosofia yhdistää työntekijöitä. Missio on muotoiltu ja työntekijät ovat tietoisia siitä _____

Motivaatiota rohkaistaan: oikeudenmukaiset ja joustavat järjestelmät mahdollistavat työntekijöiden palkitsemisen ja uralla etenemisen, ammatilliset ansiot tunnustetaan. Työmotivaatio on korkea ja työntekijät ovat omistautuneita organisaatiolle _____

Rakenne on tehokas: työntekijöiden vastuut ja toiminnot ovat joustavia, työntekeä on hyvin organisoitu ja työn arvioinnin kriteerit ovat työntekijöille selviä, työntekijöillä on kaikki tarvittava tieto ja resurssit työn suorittamiseen _____

Sovinnollisuus ja yhteisöllisyys: organisaatiossa on näkyvillä osallistumisen ja yhteistyön ilmapiiri, ja kaikki työntekijät tuntevat kuuluvansa työyhteisöön, erimielisyydet ratkaistaan hyväksyttävällä tavalla, eri osastot työskentelevät yhdessä ja auttavat toisiaan työtehtävien menestykselliseksi suorittamiseksi _____

Asiakaslähtöinen orientaatio: asiakkaat ovat huomion keskipisteenä, asiakkaiden ja työntekijöiden välillä muodostuvat ystävälliset ja kunnioittavat suhteet, asiakkaan mielipide otetaan huomioon ja hänen mielipiteensä vaikuttaa päätöksentekoon _____

Ammatillisesti kehitytään: on orientoiduttu päteviin ja pystyviin työntekijöihin, pätevyyttä nostetaan jatkuvasti eri tavoin (esim. osallistuminen seminaareihin ja konferensseihin), inhimillisen pääoman aktivisaatio, työntekijöiden itsenäisen toiminnan kehittäminen, vastoin käymiset otetaan vastaan kehitysmahdollisuuksina _____

Innovatiivinen toiminta: työssä käytettävät menetelmät vastaavat nykyajan vaatimuksia, ideointi ja aloitteellisuus ovat tervetulleita, käytettyjä metodeja uudistetaan ja uusia metodeja otetaan käyttöön, organisaatio on joustava ja valmis muuttumiseen ja innovaatioihin _____

Vuorovaikutus on tehokasta: avoimet tiedon välityksen kanavat, hienotunteinen ja toimiva palautteen anto johtajiston ja työntekijöiden välillä, eri tason työntekijät osallistuvat päätöksentekoon, ja heillä on tarvittaessa mahdollisuus ottaa yhteyttä ylempään johtoon _____

Työ on tuloksellista: Asetettujen tavoitteiden saavuttaminen, tehokas organisaation resurssien käyttö, työn laadun huomiointi _____

Johtaminen on inspiroivaa: Esimiehen johtamistyyli tuottaa hyötyä ja on tehokas, esimies toimii ammatillisena esimerkkinä työntekijöilleen, esimiehellä on uusia ideoita, hän auttaa ja tukee työntekijöitä, esimiehen käyttäytyminen on organisaation tavoitteiden ja arvojen mukaista _____.

Työnne

21. Mikä tuottaa teille suurinta iloa ja tyytyväisyyttä käytännön sosiaalityön työssä?

22. Mikä herättää teissä negatiivisia tunteita?

23. Oletko tyytyväinen nykyiseen työhösi?

23.1 olen täysin tyytyväinen työskentelyyn sosiaalityön parissa

23.2 todennäköisesti pidän työskentelystä sosiaalityön parissa

23.3 todennäköisesti en ole tyytyväinen työskentelyyn sosiaalityön parissa

23.4 en ole ollenkaan tyytyväinen työhöni

23.5 en osaa sanoa

24. Aiotko työskennellä sosiaalityössä tulevaisuudessa?

24.1 Kyllä

24.2 En

24.3 En osaa sanoa

Taustatiedot

Sukupuoli _____

Ikä _____

Tehtävä _____

Aiemmat tehtävät/työkokemus sosiaalityössä _____

Aiemmat tehtävät/työkokemus perheiden ja lasten parissa tehtävästä työstä_____

Koulutus

Ylempi korkeakoulututkinto. Mikä?_____

Alempi korkeakoulututkinto. Mikä?_____

Keskiasteen koulutus. Mikä?_____

Onko teillä sosiaalialan lisäkoulutusta?

Kyllä Ei

Jos kyllä, minkälaista (kurssit, koulutukset jne.)?_____

Lisätiedot (itsestänne, sosiaalityöstä, ongelmista jne.)

Kiitos osallistumisestanne tutkimukseen!

MITEN MAAHANMUUTTOON LIITTYVÄT TEKIJÄT VAIKUTTAVAT PERHEEN VOIMAANTUMISEN TUKEMISEEN?

Asiakkuuden alkaminen

Asiakkaiden ohjautuminen palvelun piiriin

Asiakkaan käsitys tehtävästä työstä, tavoitteista, menetelmistä

Perheen ”sisälle” pääseminen ja luottamussuhteen syntyminen

Onko luottamussuhteen luominen ollut helppoa/vaikeaa? Mitkä tekijät ovat sitä vaikeuttaneet/helpottaneet? Millä konkreettisilla keinoilla luottamussuhteen syntymistä on voinut auttaa?

Kieliongelmat

Onko ollut kieliongelmia asiakasperheiden kanssa, miten niitä on ratkottu? Onko palveluista tarjolla tietoa asiakkaan omalla kielellä? Onko ollut mahdollisuus tulkkiin?

Maahanmuuttoon liittyvät tekijät

- Oletko kokenut maahanmuuttoon liittyvien tekijöiden vaikuttavan perheen voimaantumisen? Miten?(työllistyminen, ympäristön asenteet, tukiverkon puuttuminen, palvelujärjestelmän vieraus, perheroolien muuttuminen, vähemmistöstatus yms.)Millä perhetyön keinoilla olet tukenut perhettä ratkomaan niistä syntyviä ongelmia?

Kulttuuriin liittyvät kysymykset

Vaikuttaako erilainen kulttuuritausta perheiden voimaantumisen tukemiseen? Miten?

Voimaantuminen

Millä konkreettisilla keinoilla olet motivoinut ja tukenut perheen voimaantumista? Miten voimaantuminen on näkynyt perheen arjessa?

MITÄ OSAAMISTA PERHETYÖNTEKIJÄ TARVITSEE VENÄLÄISTAUTAISTEN PERHEIDEN VOIMAANTUMISEN TUKEMISESSA?

Tieto maahanmuuttajien kanssa tehtävästä työstä

Onko Teillä riittävästi tietoa maahanmuuton vaikutuksista perheiden hyvinvointiin, tarvittaisiinko tätä tietoa enemmän? Miksi? Minkälaista osaamista tarvitaan lisää?

Onko Teillä tietoa asiakasperheiden kulttuurista, tarvittaisiinko tätä tietoa enemmän? Miksi?

Erityisosaaminen

Mitä erityisosaamista monikulttuurinen perhetyö työntekijältä vaatii?

Miten monikulttuurisen perhetyön osaamista pitäisi kehittää? Minkälaista toimintaa pitäisi kulttuurisen osaamisen tueksi järjestää?